

Slavia Centralis

številka 1 | 2012 | letnik V.

Slavia Centralis
(SCN) ISSN 1855-6302

Izdaja

Oddelek za slovanske jezike in književnosti
Filozofska fakulteta Univerze v Mariboru

Published by

Department of Slavic Languages and Literatures
Faculty of Arts, University of Maribor
http://www.ff.uni-mb.si/index.php?page_id=225

Glavni in odgovorni urednik – Editor-in-chief

Marko Jesenšek (Univerza v Mariboru – University of Maribor, SLO)

Uredniški odbor – Editorial Board

Silvija Borovnik (Univerza v Mariboru – University of Maribor, SLO), **Jožica Čeh Steger** (Univerza v Mariboru – University of Maribor, SLO), **Marc L. Greenberg** (University of Kansas, USA – Univerza v Kansasu, ZDA; *urednik za jezikoslovje – linguistics editor*), **Alenka Jensterle Dolečal** (Univerzita Karlova v Praze – Charles University of Prague, CS), **Ludvig Karničar** (Karl-Franzens-Universität Graz – University of Graz, A), **Mihaela Koletnik** (Univerza v Mariboru – University of Maribor, SLO), **Mark Richard Lauersdorf** (University of Kentucky, USA – Univerza v Kentuckyju, ZDA), **István Lukács** (Eötvös Loránd Tudományegyetem – Eötvös Loránd University of Budapest, H), **Irena Stramljič Breznik** (Univerza v Mariboru – University of Maribor, SLO), **Miran Štuhec** (Univerza v Mariboru – University of Maribor, SLO; *urednik za literarne vede – literature editor*), **Božena Tokarz** (Uniwersytet Śląski – University of Silesia, PL)

Tehnična urednica – Technical editor

Natalija Ulčnik (Univerza v Mariboru – University of Maribor, SLO)

Jezikovni pregled – Language Editors

Marc L. Greenberg (angleščina – English)

Uredniški svet – Advisory board

Eric P. Hamp (Chicago), **István Nyomárkay** (Budapest),
Ivo Pospíšil (Brno), **Emil Tokarz** (Bielsko-Biala), **Zinka Zorko** (Maribor)

© *Slavia Centralis* (SCN)

SCN izhaja dvakrat na leto – SCN is published twice yearly

Vključenost SCN v podatkovne baze – SCN is indexed/abstracted in:

MLA Directory of Periodicals, Modern Language Association of America, New York; Ulrich's Periodicals Directory, R. R. Bowker, NY, USA; Linguistic Bibliography, The Netherlands

Naslov uredništva – Editorial address

Slavia Centralis, Filozofska fakulteta, Koroška cesta 160, SI – 2000 Maribor

Letna naročnina: 12 €, za študente in dijake 8 €

TRR: 01100-6000020393

Cena posamezne številke: 6,80 €

Annual subscription/single issue (outside Slovenia): 24,20 €/13,60 €

Tiskano s finančno podporo Javne agencije za knjigo Republike Slovenije in Slavističnega društva Maribor – Published with financial support of Javna agencija za knjigo Republike Slovenije and Slavistično društvo Maribor.

Oblikovanje in prelom – Design and typesetting: Katarina Visočnik

Natisnil – Printed by: Dravski tisk

Naklada – Circulation: 150

Vsebina / Contents

Razprave / Studies

- 5** *Anna Zelenková, Alenka Jensterle-Doležal*, Slovanska filologija v dialogu med Matijem Murkom in Jiřijem Polívko / Slavonic philology in Slovenian-Czech dialogue between M. Murko and J. Polívka at the turn of the 20th century
- 19** *Andrijana Kos-Lajtman*, Legitimizacija imaginarnog i subverzija povijesnog u romanesknom diskursu Dževada Karahasana, Milorada Pavića i Jasne Horvat / Imaginacija in zgodovinskost v romanesknem diskursu Dževada Karahasana, Milorada Pavića in Jasne Horvat
- 31** *Alma Várkonyi*, Pregled dosežkov madžarske slovenistike po letu 1990 / The Achievements of the Slovene Studies in Hungary from 1990 until now – An overview
- 44** *Marija Švajncer*, Pomen in vpliv novih lingvističnih spoznanj Ferdinanda de Saussurja / The Importance and Influence of New Linguistic Cognition of Ferdinand de Saussure
- 57** *Robert Grošelj*, Vezljivost glagolov védenja v zgodovini slovenskega knjižnega jezika / The valency of the verbs of knowing in the history of Slovenian literary language
- 75** *Ana Zwitter Vitez*, Authorship Attribution: Specifics for Slovene / Ugotavljanje avtorstva besedil za slovenščino
- 86** *Maria Khramova*, Russian Borrowings in the Volga German Dialect in Russell County, Kansas / Ruske izposojenke v nemškem narečju ob Volgi v okraju Russel, Kansas

- 104** *James Joshua Pennington, The Bosnian-Croatian-Serbian Adnominal Possessive Dative at the Syntax-Pragmatics Interface / Bosansko-hrvaško-srbski zaimenski svojilni dajalnik v skladenjsko-pragmatičnem vmesniku*
-

Ocene, zapiski, poročila / Reviews, Notes, Reports

- 122** *Lukácsné Bajzek Mária, Marko Jesenšek: Prekmuriana. Fejezetek a szlovén nyelv történetéből*
- 124** *Emil Tokarz, Breda Pogorelec: Zgodovina slovenskega knjižnega jezika. Jezikovni spisi I. Breda Pogorelec: Stilistika slovenskega knjižnega jezika. Jezikovni spisi II*
- 127** *Irena Stramljič Breznik, Elena Koriakowceva (ur.): Aktualne problemy komparatystyki słowiańskiej: teoria i metodologia badań lingwistycznych*
- 129** *Mija Kovač, Barbara Kryžan - Stanojević: Lice i naličje jezične globalizacije*
- 132** *István Lukács, Vig István: Verancsics Faustus Dictionariuma a korabeli európai kontextusban (Dictionarium Fausta Vrančiča u onodobnome europskome kontekstu)*
- 133** *Maruša Verbič, Matjaž Klemenčič: Zgodovina skupnosti slovenskih Američanov v Pueblu, Kolorado*
- 138** *Alenka Valh Lopert, Melita Zemljak Jontes, 22. Slovenski slavistični kongres, Slavistika v regijah*
-

- 141** Navodila avtorjem

- 143** Guidelines for contributors
-

Slovanska filologija v dialogu med Matijem Murkom in Jiřijem Polívko

ANNA ZELENKOVÁ

*Slovanský ústav Akademie věd České republiky, Valentinská 91/1,
CZ – 11000 Praha-Staré Město, zelenkova@slu.cas.cz*

ALENKA JENSTERLE-DOLEŽAL

*Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Nám. Jana Palacha 2,
CZ – 11638 Praha 1, dolezalova.l@volny.cz*

SCN IV/2 [2011], 5–18

Vzajemna korespondenca dveh velikih evropskih slavistov na prelomu 19. in 20. stoletja, M. Murka (1861–1952) in J. Polívke (1858–1933) razkriva bogato znanstveno sodelovanje v srednjeevropskem prostoru, ko so se na obrobni področjih habsburške monarhije povezovale slavistične filološke raziskave z narodnim gibanjem in s kulturno-političnimi ambicijami. Odnos, ki je temeljil na izmenjavi idej in medsebojni inspiraciji, je zaznamoval delo in življenje tako češkega kot slovenskega znanstvenika. V pismih sta se posvečala novi podobi univerzitetnih slavistik v Pragi in na Dunaju, razmišljala sta o neuresničeni možnosti osnovanja slovenske fakultete na Karlovi univerzi v Pragi.

The paper explores relations between two major Slavonic scholars in Europe at the turn of the 20th century: M. Murko (1861–1952) and J. Polívka (1858–1933). Based on a careful study of their correspondence, it particularises their fruitful collaboration in the area of Central Europe at the time when the advancement of Slavonic studies in the peripheral regions of the Hapsburg Empire brought together philological research and national revival as well as cultural and political ambitions. The relationship between the two men, as it was naturally fostered through the exchange of ideas and mutual inspirations, had a significant impact on their personal and professional careers. Their letters deal with the institutional history of Slavonic studies, referring to the newly-built Departments of Slavonic Studies in Prague and Vienna, and to the failed initiative to establish the Slovenian Faculty at Charles University, Prague.

Ključne besede: zgodovina slavistike, znanstvena korespondenca, Matija Murko, Jiří Polívka, slovensko-češki odnosi

Key words: history of slavistics, correspondence between slavists, Matija Murko, Jiří Polívka, Slovene-Czech relations.

Polívka se je seznanil z Murkom na začetku devetdesetih let 19. stoletja. Njun delovni odnos se je posebno okrepil leta 1920, po Murkovem prihodu v medvojno Češkoslovaško in je trajal vse do Polívkove smrti leta 1933. Polívka mu je v letih 1890–1914 poslal šestindvajset pisem, Murko pa mu jih je v času med 1890 in 1928 petinštirideset.¹ Zanimiva je tudi izbira jezika za dopisovanje, ki kaže na tedanjo uveljavljeno predstavo vsestranskega znanstvenika slavista. Murko je Polívki pisal v slovenščini (samo nekatera njegova kasnejša pisma so v nemščini in češčini), s tem da se mu v slovenski jezik (pod vplivom nemškega okolja) vriva nemščina:

*Upam, da bo vam mogoče slovensko pismo razumeti. Sploh je najbolje za nas filologe, da se vsak na svojem jeziku dopisujemo, kar skupni ali bolje diplomatični jezik se še ne bo tako skoro ustanovil.*²

Polívka mu je odgovarjal v češčini.

Murko je bil profesor slovanske filologije v Gradcu (1902–1917) in Leipzigu (1917–1920) in profesor južnoslovanskih jezikov in filologij v Pragi (1920–1931). Čeprav je najprej deloval na avstrijskih univerzah, je bila za Murka povezava s češkimi znanstveniki zelo pomembna. Zveze so se še okrepile med pisanjem in po izdaji njegove prve knjige z bohemistično tematiko 1897.³ Knjigo so pozitivno ocenili tudi češki znanstveniki. Polívka je bil od Murka le nekaj let starejši, aktivno je deloval tako v univerzitetnih krogih kot v češki kulturi. Njun dialog je bil tudi pomemben slavistični kontekst: ne samo na avstrijskih univerzah oziroma v nemškem prostoru, tudi na praški Filozofski fakulteti se je uspešno razvijala slavistika in v tem obdobju so se znotraj nje oblikovale nove bohemistične panoge. Češka slavistika je v bila v okviru slovensko-čeških odnosov za Slovence še posebno pomembna: na Češkem so že v 19. stoletju nastajali tudi prvi pregledi zgodovine slovenske literature v okviru južnoslovanskih raziskav,⁴

¹ Primerjaj Jan Vagner, *Matija Murko*, Praga, 1963 (edicija inv. št. 87); Jarmila Mourková, *Redakční korespondence časopisu Slavia*, Praga, 1964 (edicija inv. št. 174); primerjaj tudi geslo *Murko, Matija*, v: Katalog rokopisov narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani, Ljubljana 1980, 51–70 (št. sign. Ms 1119 in Ms 1392); Eva Pavlásková in František Bařha: *Jiří Polívka*. Praga, 1959 (edicija inv. št. 100). Korespondenca M. Murka, naslovljena na J. Polívko, se nahaja v praškem Literarnem arhivu (Literární archiv Památníku národního písemnictví (LA PNP) na Strahovu: fond M. Murko, 45 pisem, dopisnic in razglednic, razdeljenih na tri spise: 15/B/26 – 15 enot od 1890 do 1906, 6/X/26 – 15 enot od 1906–1915, 6/A/26 – 15 enot od 1913 do 1928. Prvo dopisnico je Murko napisal Polívki 18. 8. 1890 in zadnje pismo takrat že bolnemu korespondentu 28. 11. 1928.

² Murko Polívki v pismu iz Dunaja, 18. 8. 1890. Nahaja se v Literárním archivu Památníku národního písemnictví (LA PNP) na Strahovu: fond M. Murko, 15/B/26.

³ Mathias Murko, *Deutsche Einflüsse auf die Anfänge der slavischen Romantik I. Die böhmische Romantik*. Mit einem Anhang: Kollár in Jena und beim Wartburgsfest, Graz 1897, XII + 373 s.

⁴ Murko je kot prvi slovenski avtor napisal znanstveno poglobljeno študijo o slovenskem jeziku, literaturi in kulturi za *Ottův slovník* v Pragi, ki je bil največji češki enciklopedični projekt na koncu 19. in na začetku 20. stoletja v Pragi (Jensterle-Doležal 2005a: 24–38).

Praga je bila v tem obdobju še vedno razumljena kot zibelka slovanstva, kot rojstno mesto Kollárjeve ideje o slovanski vzajemnosti.⁵

Polívka (1858–1933) je bil eden od najbolj znanih slovanskih filologov in slavistov, pozneje profesor slovanskih literatur na Filozofski fakulteti Karlove Univerze v Pragi. Tudi on je bil tako kot Murko na začetku jezikoslovec: pod vlivom svojega učitelja Jana Gebauerja se je usmerjal v lingvistiko oz. slovnico slovanskih jazikov, preučeval pa je tudi slovaško in južnoslovansko dialektologijo. Pozneje je – podobno kot Murko – prešel na primerjalno raziskovanje slovanskega ljudskega slovstva, predvsem pravljic. Od leta 1903 je urejal *Narodopisní sborník*, ki ga je pozneje preimenoval v *Národopisný věstník*.⁶ Polívka in Murko sta si pošiljala tiskovine in izvlečke svojega dela, priporočala sta si strokovno literaturo, vzajemno diskutirala o vprašanih, ki so bila predmet njunih znanstvenih raziskav, živo pa sta tudi izmenjavala mnenja o položaju slovanske filologije na univerzah, kjer sta delovala. Iz njune korespondence postaja jasen tudi njun skupni cilj – razvijati slovansko filologijo kot samostojno vedo in jo izločiti iz področja narodne mitologije in nacionalističnega novinarstva. Polívka je že leta 1902 vabil Murka med sodelavce svojega časopisa *Věstník*. Podobno mu je leta 1908 tudi Murko kot eden izmed urednikov mednarodne znanstvene revije *Wörter und Sachen* ponujal možnost objave v reviji. Njuna bibliografija⁷ kaže na to, da sta oba slavista spremljala profesionalni razvoj drug drugega, da sta se recenzirala in moralno podpirala tudi v prizadevanjih dobiti stalno mesto docenta in izrednega profesorja.

Iz pisem se vidi, da je na tleh avstroogrske monarhije med malimi slovanskimi narodi na koncu 19. in začetku 20. stoletja, podobno kot v razsvetljenem in romantičnem obdobju narodnega prebujanja in »slovanske« solidarnosti, med znanstveniki obstajala mreža znanstvenega sodelovanja. Najbolj intenzivno sta si pisala na začetku znanstvene poti: na koncu 19. in na začetku 20. stoletja, ko je bil Murko na Dunaju in pozneje v Gradcu in Polívka v Pragi. Takrat se je Murko živo zanimal za razvoj bohemistike in slavističnih študij v Pragi ter pisal in komentiral dogajanje na slavistiki na Dunaju in v Gradcu, Polívka pa se je z Murkom posvetoval o novi podobi praške slavistike.

Obsežna korespondenca med generacijsko in delovno povezanima znanstvenikoma se je začela leta 1890, ko je Murko poslal Polívki (preko ruskega slavista Speranskega) separat svoje monografske študije *Die Geschichte von den sieben Weisen bei der Slawen* (Dunaj 1890).⁸ Murkov tekst je bil rezultat

⁵ Murko je večkrat razmišljal o Kollárjevem delu in ga tudi večkrat interpretiral, slovansko vzajemnost je razumel v širšega kulturnega in duhovnega sodelovanja (primerjaj Jensterle-Doležal 2005b: 136–148).

⁶ *Národopisný věstník českoslovanský*, 1906–1953. Glavni znanstveni časopis za slovansko slovstveno folkloristiko, ki se je ukvarjal z narodopisjem v povezavi s sorodnimi vedami. Poleg Polívke je bil med uredniki tudi Pastrnek.

⁷ Bečka, Zelenková 2003: 124–168; primerjaj tudi bibliografijo *Jiří Polívka (1858–1933)*, ur. Gašparíková, 2006.

⁸ Primerjaj Bečka, Zelenková 2003: 124–168.

njegovega študijskega potovanja v Rusijo. Analitično razlago rokopisov je povezal z zgodbo o sedmih modrijanih. V delu je izpostavil izvirne teze o motivni in strukturni transformaciji pripovedke pri Srbih in Bolgarih. Opisal je tudi njeno razširitev v srednjeevropskem prostoru: pri Čehih in Poljaki in njeno prenikanje v rusko pismenost. Dano temo iz starejše ruske literature je Murku priporočil Veselovski, ki je bil profesor zahodnoevropskih literatur na petrograjski univerzi. Okvirno zgodbo, ki je v zahodnih in vzhodnih literaturah obstajala v več verzijah, je Murko razlagal po migracijski teoriji kot parafrazo staroveškega motiva o hinavščini nezvestih žen. Polívka je na pismo s poslanim izvodom študije takoj odgovoril in leta 1891 objavil pozitivno recenzijo o tem v Masarykovi znanstveni reviji *Athenaeum*.⁹ Mogoče je tudi sklepati, da je Polívko z Murkom povezala filološka koncepcija slavistike po Jagiću, ki je postavljala v ospredje interpretacijo ljudskega slovstva in ki je za razliko od ruskega »slavjanovedenija« poudarjala kompleksno poznavanje duhovnih form slovanskega sveta.¹⁰ Polívka in Murko sta bila tudi povezana z dunajsko slavistiko. Polívka je leta 1882 na Dunaju zagovarjal doktorat in Murko je študiral slavistiko na dunajski univerzi pri Miklošiču ter se leta 1897 habilitiral iz predmeta slovanske filologije ter se posvečal zgodovini slovanskih literatur.

Znanstveno sodelovanja je kasneje preraslo v prijateljstvo. Obsežna korespondenca med Murkom in Polívko se je razvila po Murkovem prihodu iz Rusije. Študijsko bivanje od septembra 1887 do februarja 1889 se je Murka dotaknilo tako človeško kot znanstveno. Tudi Polívka se je študijsko izobraževal v Rusiji na koncu osemdesetih let, tudi zanj je bilo v znanstvenem pogledu bivanje v Rusiji zelo pomembno. V letih 1889–1890 je obiskoval predavanja znanih ruskih slavistov Pypina, Veselovskega, Tihonravova itd. Polívko je s slovenskim znanstvenikom povezovalo (na to je vplivalo delo Veselovskega) tudi skupno zanimanje za srednjeveško zabavno literaturo iz viteškega okolja, ki je prodirala iz nemškega jezikovnega okolja v slovenski prostor – kot t. i. ljudske knjige z bruncvikovsko snovjo ali pa za roman o Apollonu, tirkem kralju. Recepcijo tega romana v češki, poljski in ruski literaturi je Polívka analiziral v svoji raziskavi leta 1889 v *Listih filoloških*,¹¹ kar je Murko pohvalil v svoji recenziji, izdani v Jagićevem *Archivu für Slavische Philologie*.¹² Murko se je pozneje tudi sam posvetil tekstu o Apollonu Tirkem.¹³

⁹ Polívka, Murko: Bugarski i srpski prijevod knjige o sedam mudraca, *Athenaeum* 8, 1891, 278–279; primerjaj tudi Jiří Polívka (1858–1933), ur. Gašparíková 2006.

¹⁰ Primerjaj Zelenka 2003: 32; primerjaj tudi Kudělka 1984.

¹¹ Polívka, Román o Apollonovi králi Tyrském v literatuře české, polské i ruské, *Listy filologické* 16, 1889, 353–358, 416–435; isti, *Dvě povídky v české literatuře v 15. století*, Praha 1889; isti, *Kronika o Bruncvíkovi v ruské literatuře*, Praha 1892.

¹² Murko 1891: 308–311.

¹³ Murko 1892: 405–421.

V korespondenci Polívka in Murka¹⁴ navkljub prevladujočim osebnim tonom predstavljata poglede na slovanski svet. Že v svojem prvem pismu z dne 13. 8. 1890 je Polívka komentiral Murkove kritične potopisne vtise iz Rusije. Polívki je šlo predvsem za objektivno razumevanje Rusije in njenih znanstvenih dosežkov, za študij ruske kulture in literature. Odklonil je politično nadrejeno pozicijo Rusov kot slovanskih vodij in zagovarjal kulturno izmenjavo, svobodo tiska, versko toleranco in demokratično širjenje informacij med posameznimi slovanskimi narodi. V pismu 13. 8. 1890 piše Murku:

*Srečen razvoj Rusije in sploh vseh slovanskih narodov je odvisen od zmanjšanja zunanjega pritiska: naj se osvobodi življenje naroda, naj se razvije svoboda duhovnega in kulturnega življenja, svoboda kritike in se bodo dogajali čudeži.*¹⁵

V obsežnem pismu z dne 18. 8. 1890 – odgovoru Polívki na predhodno pismo – mu je Murko poskušal osvetliti svoje kritično stališče do Rusije. Bivanje v Rusiji mu je sprožilo številne dvome in tako spregovori o dveh podobah Rusije: Rusije na vasi in intelektualne Rusije, kot jo je spoznal v Moskvi in Petrogradu. Predvsem pa slika Rusijo kritično brez apriornega idealiziranja in mitiziranja, podobno kot jo je zarisal v svojih črticah ob vrnitvi.¹⁶ Pri tem opozarja na neustrezne predstave o ruski veličini, ki jih povezuje z lažnim panslavizmom in rusofilstvom. Izhaja tudi iz slovenskih razmer, v katerih je bil problem nekritičnega rusofilstva in panslavizma še vedno zelo aktualen:

*Velika politika slovanstva méne tudi zanima, ker ravno ta se plete povsod v naše življenje. Posebno tukaj je treba kritike! Če bi jaz že bil nekaj ali pa bogat, da mi ne bi bilo treba misliti na bodočnost, napisal bi knjigo Der Panslavismus. Beleuchtung eines Gespensts.*¹⁷

Polívko je presenečal Murkov pozitiven odnos do češke kulture in literature, ki ga je slovenski znanstvenik izrazil že na začetku devedesetih let 19. stoletja v nekaterih študijah o koncepciji slovanske vzajemnosti v delu Kollárja in predvsem v spisu *Deutsche Einflüsse*, v katerem je analiziral drugonarodne vplive na češki narodni prerod. Med pisanjem se je posvetoval s češkimi literarnimi zgodovinarji – predvsem z Vlčkom in Jakubcem, ki sta prebirala njegovo študijo še v korekturah. Kontakt s Polívko je bil zanj zanesljiv vir informacij o čeških znanstvenih razmerah, posebej o situaciji na praški univerzi.

Najpomembnejša tema njunega dialoga izhaja iz novega koncepta slavističnih študij, saj je v tem obdobju postala pomembna razdelitev slavističnih področij, ki je zahtevala tudi nov način raziskovanja in poučevanja v slavističnih uni-

¹⁴ Korespondenca Polívke Murku, ki se nahaja v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani, je že izdana: Zelenková 2008b: 151–184.

¹⁵ Polívka Matiju Murku v pismu dne 13. 8. 1890. Pismo se nahaja v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani, fond M. Murko, št. sign. Ms 1119/1123.

¹⁶ Članki so izhajali v *Ljubljanskem zvonu* leta 1889, kasneje jih je izdal v knjigi: Matija Murko, *V provinciji na Ruskem*, Ljubljana 1888, 88 s.

¹⁷ Murko Polívki v pismu iz Dunaja, 18. 8. 1890. Pismo se nahaja se v Literárním archivu Památníku národního písemnictví (LA PNP) na Strahovu: fond M. Murko, spis 15/B/26.

verzitetnih centrih. Tudi v Murkovi znanstveni usmerjenosti lahko opazimo podoben proces kot pri Polívki, ki je vodil od začetne široke usmerjenosti,¹⁸ k primerjalnim študijam iz slovanskih literatur in potem k tematiki južnoslovanskih literatur ter končno do primerjalnega preučevanja posameznih nacionalnih literatur in ljudskega slovstva. Murko in Polívka sta razmišljala o razvoju nacionalnih filologij na srednjevropskih univerzah, predvsem na ozemlju tedanje avstroogrške monarhije. Novo pojmovanje slavističnega študija je pri slavistih dozorelo v željo po spremembi prav na koncu 19. stoletja.

Razvoj slavistike na obrobni področjih habsburške monarhije (vključno s Česko) je povezoval filološke raziskave z narodnim gibanjem in njegovimi kulturno-političnimi ambicijami, ki so bile poskus strokovne in institucionalne specializacije. V vprašanju reorganizacije slovanskega seminarja in oblikovanja praške specializirane katedre za zgodovino češke literature so Polívkove predstave nasprotovale Jagićevemu razumevanju enotne slovanske filologije. Polívka je v pismu Murku z dne 24. 1. 1897 podrobno analiziral probleme, ki so kazali na vzpon njegove kariere. Razmišljal je tudi o možnih kandidatih za mesto bohemista na praški univerzi. Leta 1897 je namreč prišlo do nove razdelitve slovanske seminarja po Gebauerjevemu predlogu, ki je računal z nastopom Jagićevega učenca Pastrneka na praško slavistiko.

Praški Slovanski seminar je bil razdeljen na tri oddelke: na starocerkveno slovanski oddelek na čelu s Pastrnekom, na oddelek za češčino, ki ga je vodil Gebauer in na oddelek za nove slovanske jezike in literature, ki ga je vodil Polívka. Ta je zagovarjal Vlčkovu kandidaturo, navkljub temu, da je Gebauer videl na tem mestu bohemista Josefa Hanuša. A Hanuševega dela *Život a spisy Václava Bolemlra Nebeského* (1896) niso hoteli priznati kot tekst, ki bi ustrezal habilitacijskim merilom.

V pismu 28. 1. 1897 se je Murko opredelil do nove podobe slavistike na Češkem s sintagmo »nazori o nalogah slavistike« in zagovarjal diferenciacijo stroke: delitev jezikoslovja in stare literarne zgodovine od nove (»po mojem je prišel čas za delitev lingvistike in stare literarne znanosti od nove«).¹⁹ Kot primer navaja lasten znanstveni razvoj, saj je kljub temu, da je bil Miklošičev in Heinzlov učenec, pozneje prešel v literaturo. V tem pismu se tudi opredeli do češke situacije: Polívki svetuje, naj na Filozofsko fakulteto v Pragi za predavatelja raje vzamejo Vlčka za češko literarno zgodovino, saj ima »širše obzorje po svetu«.²⁰ Ob tem za jezikoslovje in starejšo češko literaturo predlaga Pastrneka in samega Polívko.

¹⁸ Zelenka poudarja, da je Murko izhajal iz Jagićeve teorije slavistike kot celote – enotnosti slovanske filologije, dane tremi medsebojno povezanimi področji: študijem slovanskih jezikov, slovanskih literatur in njihove zgodovine in »navad«: raziskovanjem folklore in etnološke tradicije (Zelenka 2005: 55).

¹⁹ Murko Polívki v pismu iz Dunaja, 28. 1. 1897. Pismo se nahaja se v Literárním archivu Památníku národního písemnictví (LA PNP) na Strahovu: fond M. Murko, spis 15/B/26.

²⁰ Ibid.

Murko ni napisal recenzije Hanušovega spisa za *Archiv für slavische Philologie*, je pa objavil pozitivno recenzijo Vlčkove monografije *První novočeská škola básnická* (1896), kar je tudi pomagalo, da se je Vlček leta 1898 habilitiral iz zgodovine češke in slovaške literature ter da so ga leta 1901 imenovali za izrednega profesorja.

V strukturo češke slavistike in bohemistike je Murko še enkrat posegel leta 1906, ko je 18. 12. 1906 svetoval Polívki, naj znotraj češke slavistike predavajo tudi o južnoslovanskih temah – k poučevanju starejše južnoslovanske literature je spodbujal tudi samega Polívko:

*Priporočal bi Vam samo, da predavate Pasternek in Vi o starši jugoslovanski literaturi, ki je do 12. stoletja itak del občne slavistike, potem pa še o srednjeveški srbski in hrvaški in tudi o dalmatinski duhovnosti.*²¹

Na mesto predavatelja tudi iz novejših južnoslovanskih literatur predlaga bohemista in slavista Máchala. Posebno zanimivo je, da Murko predlaga Polívki, naj slovenski, hrvaški in srbski študentje opravljajo izpite v svojem jeziku tudi v Pragi, saj po njegovem mnenju češki slavisti, predvsem Polívka, te jezike dovolj obvladajo: »kar se pa slovenščine tiče, mislim, da jo vi lahko vsaj tako dobro izprašujete kakor na Dunaju Rešetar«. Polívki tudi svetuje, naj na fakulteti uradno pridobijo pravico za izpraševanje v teh jezikih. Kot izpraševalca predlaga prav samega Polívko.²² V tem pismu se tudi opredeli do skupnega termina »južnoslovanski jeziki in kulture«. Razume ga kot nadnarodno celoto v smislu Kollárjeve ideje, podrobneje pa idejo povezanosti južnoslovanskih literatur razloži v študiji *Geschichte der ältern Südslawischen Literaturen* iz leta 1908. Že v tem pismu sugerira Polívki, da bi vpeljali vse južnoslovanske jezike in literature na češko univerzo.

Pisma osvetljujejo tudi odnos Polívke in Murka do »patriarha« evropske slavistike V. Jagića in zapletena razmerja med dunajsko in praško univerzo. Jagić je urejal mednarodni časopis *Archiv für slavische Philologie*, osrednje slavistično glasilo, v katerega so prispevali slavisti iz srednjeevropskega prostora. V tem glasilu je Murko recenziral tudi veliko čeških znanstvenih dosežkov in o tem poročal Polívki: »Obljubil sem že lani Jagiću napisati o Vlčkovem in Macharovem spisu o Puchmajerju, potem o Masarykovem Havličku in Jakubcevem A. Mareku.«²³ V pismih Polívki je Murko kljub siceršnjemu velikemu spoštovanju do Jagića precej bolj kritičen do patriarha slavistike.

²¹ Murko Polívki v pismu iz Gradca, 18. 12. 1906. Pismo se nahaja se v Literárním archivu Památníku národního písemnictví (LA PNP) na Strahovu: fond. M. Murko, spis 6/X/26.

²² Ibid.

²³ Referati o knjigah so izšli v Jagićevem *Archivu*: M. Murko, J. Jakubec: Antonín Marek. Jeho život a působení i výzkum v literatuře české, Praha, 1896, J. Vlček: První novočeská škola básnická, Praha, 1896, *Archiv für slavische Philologie* 19, 1897, 622–627; M. Murko, J. Máchal: Ant. J. Puchmajer. Příspěvek k dějinám české literatury, Praha, 1895, *Archiv für slavische Philologie* 19, 1897, 619–622.

Po razdelitvi Karlove univerze leta 1882 na češki in nemški del, torej v času, ko je v Pragi zrasla moderna pozitivistično orientirana generacija slavistov na čelu z Gebauerjem, je ostalo težišče slavističnega delovanja zaradi Jagičevega vpliva na Dunaju, kjer je študirala in se habilitirala večina evropskih slavistov, med njimi tudi M. Murko. V pismu Murku z dne 27. 7. 1907 se je Polívka ukvarjal s problemi nasledstva na praški bohemistiki, ki bi se po njegovem morala zaradi Vlčka usmeriti v moderno literarno zgodovino. Češkemu literarnemu zgodovinarju se po mnenju Polívke ni treba profilirati kot slavistu, a je zanj nujen študij češko-nemških kulturnih odnosov. A Polívka je hotel reformo tudi na jezikovnem področju: češki jezikoslovec – tu je računal s Smetánko kot z izrednim profesorjem – naj bi se poleg diahronega študija starocerkvene slovanščine usmeril tudi v raziskovanja sinhronega stanja zahodnoslovanskih jezikov, ki so »bolj pomembni kot znanje starocerkvene slovanščine. Gebauer tega ni zagovarjal in Smetánka se v tem kaže kot njegov učenec. Na tej stopnji bomo pazili, da bo Vlček postal /.../ redni profesor po Gebauerju in Smetánka izredni.«²⁴ Po njegovem mnenju mora »češki jezikoslovec biti slavist, za češkega literarnega zgodovinarja pa to ni potrebno.«²⁵

Po drugi strani pa je Murko poročal Polívki o usodnih trenutkih svoje univerzitetne kariere. Leta 1902 je bil sprejet kot profesor na slavistično katedro v Gradec. Postopek je bil zelo zapleten, kar opisuje v pismu Polívki 2. 2. 1902. O izbiri profesorja v Gradcu je odločala celotna evropska slavistična elita: »Jagiča niso vprašali, zato pa Leskiena, Roscherja in morebiti še Nehringa ali drugih ljudi.«²⁶ Kako človeško obziren je bil do svojih kolegov, kaže njegov odnos do Štreklja, saj ni mogel razume, zakaj mu v Gradcu še niso dodelili profesure: »/.../ imam seveda častno dolžnost, da se zaradi njega takoj v fakulteti pokregam, kajti jaz bi ga seveda čim prej predložil ...«²⁷

Po prelomu stoletja prevladujeta v Polívkovih pismih kritičen ton in določena skepsa. Njegova očesna bolezen, zaradi katere ni mogel intenzivneje delati, se je poslabšala in o tem je pisal Murku.²⁸ Začel je pripravljati slovanski material za novo izdajo Grimmovih *Anmerkungen zu den Kinder- und Hausmärchen der Brüder Grimm*,²⁹ predaval je na univerzi, od leta 1896 je bil sopredstojnik Slovanskega seminarja, hkrati je vodil tudi Oddelek za nove slovanske jezike in literature. V korespondenci z Murkom z dne 26. 1. 1902 je pisal Polívka tudi o svoji bojazni, da ne bo potrjen za rednega profesorja, strah ga je bilo

²⁴ Jiří Polívka Matiju Murku v pismu z dne 27. 7. 1907. Nahaja se v Narodni in univerzitetni knjižnici, fond M. Murko (št. sign. Ms 1119/1123).

²⁵ Ibid.

²⁶ Murko Polívki v pismu iz Gradca, 2. 2. 1902. Pismo se nahaja v Literárním archivu Památníku národního písemnictví (LA PNP) na Strahovu: fond M. Murko, spis 15/B/26.

²⁷ Murko Polívki v pismu iz Gradca, 2. 2. 1902.

²⁸ Polívka Murku v pismu z dne 20. 8. 1914. Pismo se nahaja v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani, fond M. Murko (št. sign. Ms 1119/1123).

²⁹ *Anmerkungen zu den Kinder- und Hausmärchen der Brüder Grimm. Neu bearbeitet von Joh. Bolte und Georg Polívka*, zv. I–V. Leipzig, 1913–1932.

predvsem Gebauerjevega negativnega stališča. Dne 17. 12. 1902 je sicer dobil dekret rednega profesorja, a uradno je bil imenovan šele leta 1907. V letih 1908–1909, je, čeprav to ni bil njegov cilj, kot je trdil v pismu dne 26. 9. 1908, izvrševal funkcijo dekana.³⁰ A kljub svoji strmo vzpenjajoči se karieri in delovnim uspehom se Polívka v pismih iz tega obdobja skeptično izraža o češki slavistiki: »Pri nas de facto ni širokega zanimanja za slovanski svet, ni prizadevanj po globljem razumevanju. Prevaja se veliko iz krasne literature, iz beletrije in poezije, a to je vse.«³¹ Te pesimistične stavke napiše Murku 3. 6. 1906 in konča z izjavo: »V našem slovanstvu vlada samo bahanje.«³² Po mnenju Polívke je kritično stanje českega poznavanja slovanskega sveta razkrila anketa o vzajemnosti v češkem tedniku *Máj*. Murko se je kot edini od tujih sodelavcev vključil vanjo z diskusijskim prispevkom, v katerem se je opredelil do češkega nezanimanja za slovanstvo.³³ Polívka je uvedel v svojem prispevku primer praške univerze, kjer »strokovna znanstvena predavanja o slovanskih jezikih in literaturah razumejo kot eksotične tako kot na primer o orientalni filologiji.«³⁴ Pritoževal se je Murku, da na Češkem ni poskrbljeno za vzgojo znanstvenega prirastka, da založbe v založniške programe ne vključujejo slovanskih naslovov, da niso dostopni niti zanesljivi slovarji iz vseh slovanskih jezikov. Zato ga niti ne preseneča, da »so vsa prizadevanja po tesnejših povezavah z vzhodnim svetom zaman«.³⁵

Češko-slovenskih kulturnih odnosov se v korespondenci obeh slavistov neposredno dotikajo neuresničeni načrti za oblikovanje samostojne južnoslovske katedre pri Filozofski in Pravni fakulteti na češki univerzi v Pragi. Tako je leta 1906 Polívka svojega slovenskega kolega obvestil o prošnji južnoslovske študentske družbe na Češkem, naslovljeni na senat Filozofske fakultete v Pragi, v kateri so ti zahtevali ustanovitev posebne katedre za južnoslovske jezike in literature. Po mnenju Polívke si študenti niso prizadevali le za to, da bi na Karlovi univerzi stalno potekala predavanja o južnoslovske pismenosti, temveč so hoteli, da bi bili državni izpiti priznani ne le za češko, temveč tudi za slovensko, hrvaško in srbsko govoreče študente. V pismu Murku z dne 16. 12. 1906 je podvomil v upravičenost peticije južnoslovske študentov, saj jim po njegovem mnenju primanjkuje resničnega zanimanja za lastno zgodovino in jezik in »zato je naš zbor prepričan, da se za to ni treba posebno prizadevati.«³⁶ Zbor nasprotno ni bil proti temu, da se sprejemajo disertacije tudi v tujih jezikih, kar je, kot je Polívka sam napisal, »pripravljenost, ki se gospodom

³⁰ Polívka Murku v pismu z dne 26. 9. 1908.

³¹ Polívka Murku v pismu z dne 3. 6. 1906.

³² Ibid.

³³ *Slovanský postup. Anketa »Mája«*. *Máj* 4, 1906, s. 562–563, 18. 5.

³⁴ Polívka Murku v pismu 3. 6. 1906. Pismo se nahaja v Narodni in univezitni knjižnici v Ljubljani, fond M. Murko (št. sign. 1119/1123).

³⁵ Ibid.

³⁶ Polívka Murku v pismu dne 16. 12. 1906.

na drugih univerzah še zdaleč ne omogoči.³⁷ Ni soglašal s tem, da se iz univerzitetnega programa domačih pedagogov izpušča južnoslovanska tematika. Pri tem je spomnil na predavanja Pastrneka in Máchala, pozabil pa ni tudi na svoja (sam je predaval slovensko slovnico in slovenske dialekte skupaj s primeri iz starejše slovenske literature v poletnem semestru 1891). Stališče komisije, ki jo je oblikoval senat Filozofske fakultete v Pragi, je bilo negativno in zato zahtevi južnoslovanskih študentov niso ugodili. Iz analizirane korespondence se vidi, da se slovenska društva, ki so obstajala v Pragi, niso odrekla prvotnih predstav in načrtov. Dne 6. 1. 1909 je Polívka pisal Murku o novi nameri teh društev (šlo je za društva Adria, Iliria in Klub slovenskih tehnikov), da bi se na češki univerzi oblikovali temelji slovenske univerze. Organizirale naj bi se posamezne slovenske katedre za znanost, umeščene na Pravni in Filozofski fakulteti, in to do tedaj, dokler ne bi dosegli takega števila habilitacij in profesor, da bi lahko v Ljubljani organizirali samostojno slovensko fakulteto. Za vzor naj bi služila italijanska pravna fakulteta, osnovana pri univerzi v Innsbrucku. Praška Filozofska fakulteta je tudi hotela zaposliti profesorja za slovenski jezik in literaturo. Murko naj bi predlagal glavne kandidate. Polívka je z načrti slovenskih študentskih društev v osnovi soglašal, a hkrati se je tudi zavedal, da je za njihovo uresničitev nujna sprememba češkega univerzitetnega zakona, to pa bi bi pomenilo, da se poleg češčine sprejme slovenščino kot učni jezik (Jensterle-Doležal 2005: 24–38): po njegovem pojmovanju naj bi se v slovenskem prostoru osnovala jugoslovanska univerza, predavalo bi se v vseh treh južnoslovanskih jezikih monarhije (oziroma po njegovih besedah dveh: slovenskem in srbsko-hrvaškem), kar naj bi avstrijske Jugoslavane samo zbližalo.³⁸

Pri nas misli mnogo vplivnih ljudi, naj bi vseučilišče, oziroma fakulteta v Ljubljani ali tudi v Trstu, ako bi Lah! dobili tam jur. fakulteto, bila jugoslovanska. Jag. bi gotovo zastopal to stališče. Slovenski in srbsko-hrvaški jezik sta si tako podobna, da bi dijaki lahko poslušali predavanja,³⁹ izpite pa bi delal vsak v svojem, ker bi se seveda tudi profesorji morali naučiti obeh jezikov.⁴⁰

V istem pismu je skušal odgovoriti na Polívkovo vprašanje o možnih kandidatih za profesorja slovenske literature, ki naj bi bil »slovanski filolog s širšim obzorjem«,⁴¹ ki pa bi v takem primeru težko poučeval tako lingvistiko kot

³⁷ Ibid.

³⁸ Prizadevanja za slovensko univerzo so bila med Slovenci vse od leta 1848, že leta 1898 je Kranjski deželni zbor zahteval ustanovitev univerze s filozofsko, pravno in teološko fakulteto, ustanovil je univerzitetni sklad in razpisal dve štipendiji za Slovence, ki bi se hoteli habilitirati na pravni ali filozofski fakulteti v Avstriji in bi se zavezali, da bodo sprejeli profesuro na ljubljanski univerzi. (Podatki iz razstavnega kataloga *Ustanovitev Univerze v Ljubljani v letu 1919*, ki ga je izdala Univerza v Ljubljani ob občasni razstavi od decembra 2009 do februarja 2010, 25.)

³⁹ Posamezne izraze v pismu je podčrtal sam M. Murko.

⁴⁰ Murko Polívki v pismu iz Gradca, 10. 1. 1909. Pismo se nahaja se v Literárním archivu Památníku národního písemnictví (LA PNP) na Strahovu: fond M. Murko, spis 6/X/26.

⁴¹ Ibid.

zgodovino knjiŹevnosti. Tudi v primeru bodočega slovenista Źe izraŹa potrebo po specializaciji v znanstveni usmeritvi. Med drugimi predlaga tudi Prijatelja, Nahtigala in Grafenauerja:

*/.../ dr. Prijatelj na Dvorni knjiŹnici na Dunaju je izvrsten literarni historik, ki pozna tudi staroslov. literature. Dr. Nahtigal na Zavodu za vzhodne jezike za ruŹcino je lingvist in stari filolog, o katerem se pa Źe dolgo niŹ ne sliŹi.*⁴²

Največ pa piŹe o I. Grafenauerju.

Oblikovanje slovenskih fakultet (ali slovenske univerze) v Pragi se na Źalost ni uresničilo niti v drugem poskusu. Vzroki so bili politične narave.⁴³ Razvoj čeŹske oziroma slovenske inteligence in sploh na sploŹno slovanskega visokega Źolstva v habsburŹski monarhiji ni spadal med prioritete Dunaja. To dejstvo je postajalo jasno tudi Polívki, zato je pismo 6. 1. 1909 končal z besedami: »Zelo se bojím, da nam prinese to leto vsem, posebno avstrijskim Slovanom in tudi juŹnim, balkanskim novo bedo.«⁴⁴

V korespondenci sta se ukvarjala tudi z vpraŹanjem Jagićevega naslednika na dunajski univerzi. V pismu 22. 5. 1908 je Polívka svojemu prijatelju napisal, da:

*/.../ naŹi poslanci menda nameravajo poseči samo v primeru, če bi slučajno kandidiral Nemec /.../ Mislim, da bi najraje videli na Dunaju Nemca! Kam pa pridemo z nemŹkim terorjem na univerzah a furor teutonicus v Avstriji nasploh.*⁴⁵

Polívka se je z Murkom strinjal v tem, da bo po Jagićevev odhodu pomen dunajske slavistike upadel. MlajŹa generacija se je Źe ozko specializirala, tako da je manjkal Jagićevev primerjalni pogled na slovanske kulture kot notranje idejno, konfesionalno in drŹavnopravno diferencirano celoto. Polívka je v pismu z dne 26. 9. 1908 predlagal, da bi bil za slovanske literature imenovan Murko in za slovansko jezikoslovje čeŹski slavist Vondrák, ki je bil na Dunaju najprej Jagićevev student in od leta 1903 profesor slovanske filologije. Polívka in Murko sta se najbolj bala príhoda nemŹkega slavista Ericha Bernekerja, katerega »imenovanje bi bil teŹek udarec za vse slovanske avstrijske slaviste.«⁴⁶ Berneker je deloval v Pragi od leta 1902 na nemŹkem delu univerze je leta 1909 prevzel mesto profesorja na wroclawski slavistični katedri.

⁴² Murko Polívki, *ibid.*

⁴³ Zanimivo je, kako preroŹko danes zvenijo Murkove sugestije. V prvem profesorskem kolegiju za slovenistiko leta 1919 so bili sprejeti: redni profesor graŹke univerze dr. Rajko Nahtigal za sploŹno jugoslovansko filologijo, privatni docent graŹke univerze dr. Fran RamovŹ za slovenski jezik in kustos Dvorne knjiŹnice na Dunaju dr. Ivan Prijatelj za zgodovino slovanskih literatur novejŹe dobe s posebnim ozirom na slovensko literaturo. (Podatki iz razstavnega kataloga *Ustanovitev Univerze v Ljubljani v letu 1919*, ki ga je izdala Univerza v Ljubljani ob občasni razstavi od decembra 2009 do februarja 2010, 35.)

⁴⁴ Jiří Polívka Matiju Murku, *ibid.*

⁴⁵ Polívka Murku v pismu 22. 5. 1908.

⁴⁶ Polívka Murku v pismu 26. 9. 1908.

V pismih lahko najtemo tudi pripombo o dodelitvi častnega doktorata Karlove univerze Matiju Murku leta 1909 – dani predlog je oblikoval in uveljavil prav J. Polívka.

Polívkova korespondenca z Murkom kaže českega slavista kot racionalno razmišljujoča znanstvenika, ki je posvetil življenje slavistični stroki. Bil je organizator, ki je skrbel za idejo slovanske vzajemnosti, »v njeno veliko poslanstvo je zares verjel in je pri tem imel za dolžnost /.../ izpolnjevati dediščino naših preporoditeljev.« (Horák 1935: 303)

Podobno se tudi Murko v pismih kaže kot moderen slovanski filolog, ki je rehabilitiral literarno zgodovino kot samostojno vedo o kritičnem spoznavanju kulturne preteklosti in jo je obenem izvzel s področja narodne mitologije. Njegov stik s Polívko je bil dolgotrajen, dotikal se je aktualnih problemov slavistične vede in organizacije slavističnega študija v raznih srednjeevropskih univerzitetnih centrih, ki naj bi delovali tudi kot protiutež dominantnemu Dunaju.

Znanstvenika sta se že zavedala »skupnega« evropskega prostora. Kot slavista sta čutila veliko mero odgovornosti in solidarnosti, ko sta spremljala razvoj slavističnih univerzitetnih središč v Evropi. Čeprav na začetku 20. stoletja nista uspela oblikovati mesta profesorja in tudi ne posebne katedre za slovenski jezik in literaturo na praški univerzi, so načrti obeh slavistov pomenili osnovo za poznejše sodelovanje po letu 1918 in za kasnejšo Murkovo naravno integracijo v češko kulturno in znanstveno okolje.

Ovrednotiti Murkove in Polívkove zasluge za osnovanje in razvoj evropske slavistike je skoraj nemogoče – njuno večplastno znanstveno in organizacijsko delovanje presega okvire enega predmeta, ene znanstvene teme: prav tako ni vezano samo na delovanje na eni ustanovi. Znanstvenika sta z analitičnimi posegi in izvirnimi, poglobljenimi detajli ustvarila vzporedna znanstvena opusa, v katerih sta slavistiko povezala s teorijo arealov – področij. Prav zaradi tematske odprtosti filoloških študij in meddisciplinarnih preseganj pomenita njuno delo in korespondenca inspirativen primer modernega pristopa k reševanju problemov v slavistiki na prelomu iz 20. v 21. stoletje.⁴⁷

LITERATURA

Jiří BEČKA, 1936: Matiaš Murko. *Národní listy* 76. 39 (9. febr.).

Jiří BEČKA, Anna ZELENKOVÁ, 2003: Výběrová bibliografie Matiji Murka. *Murkova epocha slovanské filologie*. Ur. M. Zelenka. Praha: Euroslavica. 123–168.

Viera GAŠPARÍKOVÁ (ur.), 2006: *Jiří Polívka (1858–1933)*. Strážnice: Národní ústav lidové kultury.

⁴⁷ Slovaški del članka A. Zelenkove in citate J. Polívke je prevedla Alenka Jensterle-Doležal.

Hana HLÔŠKOVÁ, Anna ZELENKOVÁ (ur.), 2008: *Slavista Jiří Polívka v kontexte literatúry a folklóru*. Bratislava – Brno: Katedra etnológie a kultúrnej antropológie FF UK – Slavistický ústav Jána Stanislava SAV – Česká asociace slavistů.

Jiří HORÁK, 1935: Jiří Polívka. 6. III. 1858 – 21. III. 1933. *Ročenka Slovanského ústavu*, zv. V–VII. Za tříletí 1932–1934. Praha: Slovanský ústav. 303.

Alenka JENSTERLE-DOLEŽAL, 2005a: Podobe slovenske književnosti v češki kulturi 19. stoletja. *Jan Václav Lego (1833–1906)*. Ur. Jasna Honzak Jahič – Milada K. Nedvěďová. Praha: Národní knihovna ČR – Slovanská knihovna. 24–38.

—, 2005b: Mit slovanske vzajemnosti pri Matiju Murku. *Murko v myšlenkovém kontextu evropské slavistiky*. Ur. Ivo Pospíšil – Miloš Zelenka. Brno: Slavistická společnost Franka Wollmana – Ústav slavistiky FF MU – Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU. 136–148.

Milan KUDĚLKA, 1984: *O pojetí slavistiky. Vývoj představ o jejím předmětu a podstatě*. Praha: Academia.

Mathias MURKO, 1890: *Die Geschichte von den sieben Weisen bei der Slawen*. Wien.

—, 1891: J. Polívka: Der Roman von Appolonius, König von Tyrus in der böhmischen, polnischen und russischen Literatur. *Archiv für slavische Philologie* 13, 308–311.

—, 1892: Ruský překlad Appollonia Týrského a Gest Romanorum. *Archiv für slavische Philologie* 14, 405–421. *Rozpravy z oboru slovanského národopisu*. Prev. Stanislav Petíra. Praha 1941, 198–214.

—, 1908: *Geschichte der ältern Südslawischen Literaturen*. Leipzig.

Matyáš MURKO, 1949: *Paměti*. Praha: Fr. Borový.

Matija MURKO, 1962: *Izbrano delo*. Ljubljana: Slovenska matica.

Ivo POSPÍŠIL, 2005: Matija Murko a vybrané problémy literární vědy. *Matija Murko v myšlenkovém kontextu evropské slavistiky*. Ur. Ivo Pospíšil – Miloš Zelenka. Brno: Slavistická společnost Franka Wollmana – Ústav slavistiky FF MU – Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU. 46–53.

Frank WOLLMAN, 1933–1934: Jiří Polívka. 6. 3. 1858–21. 3. 1933. *Slavia* 12, 589.

Miloš ZELENKA, 2005a: Matija Murko a česká literární komparatistika. *Murkova epocha slovanské filologie*. Ur. Miloš Zelenka. Praha: Euroslovica. 27–40.

—, 2005b: O pojavu in značilnostih Murkove komparativne metode (na podlagi spisov Deutsche Einflüsse). *Matija Murko v myšlenkovém kontextu evropské slavistiky*. Ur. Ivo Pospíšil – Miloš Zelenka. Brno: Slavistická společnost Franka Wollmana – Ústav slavistiky FF MU v Brnu – Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU. 54–64.

Anna ZELENKOVÁ, 2008a: K dejinám české a stredoeurópskej slavistiky. *Die slavisches Grenzen Mitteleuropas. Festschrift für Sergio Bonazza*. Ur. Stefano Aloe. München: Verlag Otto Sagner. 189–198.

—, 2008b: Ku koreňom slovanskej filológie (Korešpondencia J. Polívku s M. Murkom). *Slavista Jiří Polívka v kontexte literatúry a folklóru*. Ur. Hana Hlôšková – Anna Zelenková. Bratislava – Brno: Katedra etnológie a kultúrnej antropológie FF UK – Slavistický ústav Jána Stanislava SAV – Česká asociace slavistů. 151–184.

—, 2009: *Medzi vzájomnosťou a nevzájomnosťou. Sondy do česko-slovenských literárnych vzťahov*. Praha – Nitra: Slovanský ústav AV ČR – Filozofická fakulta UKF.

Anna ZELENKOVÁ, Miloš ZELENKA, 2005: *Matija Murko v dokumentoch (príspevok k dejinám európskej slavistiky). Matija Murko v myšlenkovém kontextu evropské slavistiky*. Ur. Ivo Pospíšil – Miloš Zelenka. Brno: Slavistická společnost Franka Wollmana – Ústav slavistiky FF MU – Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU. 148–187.

SLAVONIC PHILOLOGY IN SLOVENIAN-CZECH DIALOGUE BETWEEN M. MURKO AND J. POLÍVKA AT THE TURN OF THE 20TH CENTURY

The paper examines relations between M. Murko (1861–1952) and J. Polívka (1858–1833), two major Slavonic scholars in Europe at the turn of the 20th century. Their correspondence, as it has been preserved in the Manuscript Department of the National University Library, Ljubljana, and in the Literary Archives of the Museum of Czech Literature, Prague, yields helpful information on the exchange of views between the Slovenian scholar and his Czech counterpart. It was then that they laid foundations of modern Slavonic philology through integrating their knowledge of Slavonic folklore and common folk traditions. Their letters reveal that they reviewed and exchanged their books encouraging each other to publish their findings in journals.

Their written communication was initiated in 1890 by Murko, who, at the request of the Russian Slavonic scholar Sperensky, sent Polívka an offprint of his monograph *Die Geschichte von den sieben Weisen bei der Slawen*, and it ended with Polívka's death in 1933. Their contacts manifest a fruitful collaboration between Central European scholars at the time when the advancement of Slavonic studies in the peripheral regions of the Hapsburg Empire brought together philological research and national revival as well as cultural and political ambitions. Both researchers followed empiric positivism as Slavonic philology began splitting into separate national philologies.

Nothing other than the life and works of these two men reflect the alterations and peripeties of European Slavonic studies within a wide cultural and historical context, tracing the circulation of contemporary ideas at the crossroads where the Germanic West meets the Slavonic East. Through placing emphasis on comparative study, Murko and Polívka abandoned the romanticising concept of nationalist ideology, which isolated the Slavonic growth from "harmful" foreign influence. Among the events recorded in the correspondence, it is the year 1906 that deserves special attention, because, as Polívka's letters suggest, the Philosophical Faculty of Prague University then considered establishing a Slovenian Faculty in Prague and Murko was designated as Professor of Slovenian Language and Literature. Although this proposal failed to materialise, the authentic testimony of the researched correspondence is a valuable contribution to the institutional history of Slavonic studies, presenting the contemporary intellectual reflection upon Slavonic philology during its professional advancement at the turn of the 20th century.

Legitimizacija imaginarnog i subverzija povijesnog u romanesknom diskursu Dževada Karahasana, Milorada Pavića i Jasne Horvat

ANDRIJANA KOS-LAJTMAN

*Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek u Čakovcu,
Ante Starčevića 55, HR – 40000 Čakovec,
andrijana.kos@ck.t-com.hr*

SCN IV/2 [2011], 19–30

Z analizo ključnih romanov treh književnikov različnih nacionalno-kulturnih bivališč (bosanskohercegovskega književnika Dževada Karahasana /*Vzhodni divan*, 1989/, srbskega književnika Milorada Pavića /*Hazarski slovar*, 1984/ in hrvaške književnice Jasne Horvat /*Az*, 2009/) so predstavljene tematske in svetonazorske podobnosti, ki izražajo njihov romaneskni diskurz. Svetovnonazorsko trije avtorji izkazujejo afirmacijski odnos do fanatizma in imaginacije ter relativni odnos do zgodovinskega.

Through the analysis of the key novels by three authors from various national and cultural mentalities – a Bosnian and Herzegovinian writer Dževad Karahasan (*Vzhodni divan*, 1989), a Serbian writer Milorad Pavić (*Hazarski slovar*, 1984) and a Croatian writer Jasna Horvat (*Az*, 2009) – thematic and worldview similarities expressed in their novelistic discourses are discussed. All three authorial practices are characterized by close worldview axes, which are primarily demonstrated in the affirmative attitude towards the phantasmagorical and the imaginary on the one hand and the relativizing attitude towards the historical (and historiographical) on the other hand.

Ključne besede: *Vzhodni divan*, *Hazarski slovar*, *Az*, imaginarno, zgodovina, interkulturalnost

Key words: *The Eastern Divan*, *Dictionary of the Khazars*, *Az*, imaginary, history, interculturality

1 Tri romana i postmodernistički kontekst

Posljednjih 30-ak godina većina europskih književnosti obilježena je postmodernističkim odlikama. U srpskoj književnosti takvu praksu ovjerava velik broj književnika, no osebujnošću i odjekom u izvanacionalnim sferama gotovo simbolički je potvrđuje pojava *Hazarskog rečnika* Milorada Pavića (1984) (Damjanov 2002), u stranoj kritici prozvanog prvim piscem 21. stoljeća (Pavić 1989: 306). Riječ je o romanu koji radikalno redefinira žanrovski skelet prezentirajući intenzivne intradiskurzivne odnose (usp. Biti 2000: 226). Legitimirajući se autoreferencijalno kao »roman leksikon u 100 000 reči« (Pavić 1989: 3), roman svojom *sintaktičkom substrukturom* (Peleš 1999) sintetizira sve najčešće postmodernističke pripovjedne strategije: fragmentarnost, protuslovlja, permutacije, prekinuti slijed, slučajnost, kratak spoj (usp. Lodge 1988, Damjanov 2002, Hakalović 2010). Tekst je »razgranat, disperzivan, višeglasan, polimorfan i otvoren«, predložen kroz hibridnu narativnu varijantu fikcionalizacije historiografskog i znanstvenog diskursa vezanog uz temeljni motiv izgubljenog naroda (Hazari/Kazari¹) te njegove obrade u dokumentarnim pisanim izvorima kršćanske, islamske i židovske provenijencije. Svojom *semantičkom substrukturom* (usp. Peleš 1999) roman, međutim, narušava dominantnu postmodernističku orijentaciju odustajanja od diskursa okrenutih spoznaji (znanosti, filozofije, religije), temeljeći svoje interpretacije na izvorištima spomenutih velikih metanaracija. S druge strane, većina je povijesnih i religijskih interpretacija u romanu hipotetičkog karaktera, obilježena propitujućim i 'potkopavajućim' odnosom prema ovjerenom diskursu historiografije i drugih znanosti. Upravo to je točka u kojoj se ogleda temeljna srodnost Pavićeva romana s romanima Karahasana i Horvat.

Istočni diwan (1989) prvi je roman Dževada Karahasana, s izvrsnom recepcijom i izvan sfere autorova matičnog književno-nacionalnog prostora. Postmodernističku orijentaciju teksta potvrđuje složena romaneskna arhitektura temeljena na principu odražavanja dijela u cjelini – trodjelna struktura kodirana međusobnim suodnosima dijelova na principu različitih odraza (pri čemu se i svaka od tri romaneskne cjeline također sastoji od tri dijela), gdje se prva priča ogleda u drugoj, a obje u trećoj, ironizaciji prethodnih (Kazaz 2001). Kao i u *Hazarskom rečniku* radnja se veže uz srednjovjekovnu prošlost, u ovom slučaju, arapsko-perzijskog svijeta. S druge strane, stalno mjesto naracije jest spoznajno propitivanje čovjekovih mogućnosti uopće, izvan konkretnog povijesnog vremena. Tom odlikom, kao i dubinskim psihološkim oblikovanjem karaktera, tekst participira u modernističkom svjetonazoru koji ne skriva težnju za propitivanjima etičke i metafizičke dimenzije čovjeka i svijeta. Na razini forme, međutim, igrivost i udruživanje žanrovski i tradicionalno raznorodnih elemenata njegovo su najbitnije obilježje. Tako se fabularni tijek generira iz mo-

¹ Osim u citatima, ime Hazari u radu će se nadalje navoditi u hrvatskoj inačici, kao Kazari.

dela zagonetke-odgonetke u čemu je moguće prepoznavati postmodernističku otvorenost ludizmu obilježenom odgonetanjem (kodova, postupaka, žanrova, i njihovih suodnosa). Zanimljivo je, međutim, da je detektivska odgonetaljka u sve tri priče dana u prizmi sukoba (totalitarnih) pozicija moći i stvaratelja-tragatelja, što je jedan od čestih modernističkih motiva. Kao i u Pavićevu romanu, i ovdje veliku ulogu imaju kulturološki, filozofijski i religijski koncepti etnički i povijesno kompleksnih prostora, kao i znanstveno-teorijski diskurs, pri čemu se poseban tretman pridaje jeziku/pismu. Kod Pavića potonje se realizira iskorištavanjem performativne forme i funkcije rječnika/leksikona koja predstavlja matricu za raspodjelu priča, a kod Karahasana viševrsnim književnim iscrpljenjem naslovnog pojma *diwan*,² ali i *adab*,³ u širini njihove semantike, performacije i simbolike (usp. *ibid.*).

Treći roman jest *Az* hrvatske književnice Jasne Horvat (2009). Roman je dobitnik književne nagrade HAZU za 2010. godinu, a stvaralačka igra i ludizam bitni su principi svih njegovih razina. I temeljna priča o Konstantinu Filozofu i njegovoj konstrukciji grafema glagoljičkog pisma obilježena je idejom Krea-cije, što se osobito ogleda u prezentaciji konceptualizacije svakog glagoljičkog znaka te glagoljičkog sustava u cjelini. Roman slovno-brojevno-simbolički potencijal glagoljičkog pisma iskorištava na mnogim diskurzivnim razinama, pri čemu jedinstveno mjesto pripada semantici i simbolici što proizlaze iz koncepcije svakog pojedinog glagoljičkog znaka. U takvom postupku skloni smo prepoznavati novi tip hrvatskog postmodernističkog romana obilježenog igrivošću forme, ali semantičkim neodustajanjem od tradicionalnih spoznajnih sustava. U tome, kao i u povijesnoj tematici generiranoj iz subverzivnog, ali neposrednog odnosa prema historiografskom diskursu, *Az* iskazuje veliku srodnost s romanima Pavića i Karahasana. To je još evidentnije promotri li se naglašena uloga koju u tekstu ima znanstveno-teorijski diskurs, kako historiografski tako i lingvistički – priči je na kraju dodan *Slovarij (Azbukividnjak)* kao metatekstualni pribor (usp. Virág 2007) za dekodiranje polivalentnosti cjelokupnog teksta.

² Mnogobrojna značenja riječi *diwan* jesu: vijeće, skupština, savjet, dvor, kuća, sofa, zbornik, zbirka tekstova, razgovor, besjeda, riječ.

³ Protagonist prvog dijela romana Abdullah ibn al-Mukaffa iz 8. stoljeća smatra se prvim piscem adaba. *Adab* je izvedenica iz *da'b*, riječi koja se javlja u Kur'anu gdje znači *zgoda, situacija, način života*. Moguća značenja: *put, staza, obučiti, odgojiti*, ekvivalent europ. *literatura*, u klas. retorici točno određen žanr (onaj koji nije u stihu, kao ni bilo koji prozni spis koji je religijskog ili znanstvenog karaktera). *Adab* je i moralno usavršavanje ili predaja tradicije, književni oblik koji poučava ne zamarajući i obrazuje zabavljajući, beletrističko-didaktički žanr predviđen za obrazovanje *adiba* – intelektualca, čovjeka koji bi trebao biti upućen u cjelinu humanističkih znanja (usp. Karahasan 1994: 447).

2 Hazarski rečnik, Istočni diwan, Az: tematsko-svjetonazorne srodnosti

2.1 Alkemija imaginarnog

Zajednička karakteristika triju romana jest duboko korespondiranje s razinama svijesti, percepcijama i doživljajnim sustavima kao što su snovi, vizije, halucinacije, ali i onim paraprostorima koje podrazumijevaju mitovi, legende, predaje. Pavić tako i historiografske i predajne činjenice često obrađuje na način da ih strukturira poput sna, jakim mateforizacijama iskaza potičući balansiranje između područja fantazmatičkog i noematičkog (Petzold 1986), kao i između vremenskih kategorija imanentnih svijetu kakav poznajemo – prošlosti, sadašnjosti i budućnosti. Zbog toga ćemo kod njega naići na fantazmatičke vremenoprostore kao što su *poluprošlost* i slično, determinirane samosvojnim logikama funkcioniranja, što potvrđuje i ulomak o dr. Muaviji:

A kako ga je u prošlosti opet sačekivala njegova struka, koje se isto tako gnušao kao i svoje sadašnjice, zavladao se u neku poluprošlost, gde su opal i žad još polusestre i gde kukavica još broji koliko će dana čovek živeti, gde [...].

Jedne večeri, 1971. godine, kada je osećao svaki zub u glavi kao zasebno slovo, dr Muavija je seo i odgovorio na jedan oglas iz 1896. Pažljivo je ispisao ime i adresu neke ulice za koju nije znao da li još postoji u Aleksandriji i poslao ponudu poštom. Svake večeri otada odgovarao je na po jedan od oglasa s kraja XIX veka. Gomile njegovih pisama išle su u neizvesnost i jednog jutra došao je prvi odgovor. (Pavić 1989: 170–171)

Takvim postupcima karakterističnima za fantastičnu prozu, kao što su nevjerojatna zbivanja, pandeterminizmi, paralelne svjetotvorne konstelacije i sl., prošaran je cijeli *Hazarski rečnik*. Najveću ulogu imaju snovi; tematika snova izravno korespondira s temeljnom sadržajnom orijentacijom romana – pričom o Kazarima te, osobito, o njihovim svećenicima tzv. Lovcima na snove. Čitav je niz znakovitih iskaza koji potvrđuju jedinstven doživljaj svijeta kao alkemije sna i fantazmatičkog, a ovdje donosimo samo neke:

Jer, Hazari smatraju da se tokom četiri godišnja doba uvek smenjuju dve, a ne jedna godina, pri čemu jedna teče u suprotnom smeru od druge (kao i njihova glavna reka). Obe pri tome mešaju dane i godišnja doba kao karte, pa se otuda mešaju zimski s prolećnim i letnji s jesenjim danima. I ne samo to: jedna od dve hazarske godine teče iz budućnosti ka prošlosti, a druga iz prošlosti u budućnost. (Pavić 1989: 126)

U okviru ove problematike cijeli *Istočni diwan* moguće je tumačiti kao povijesni prikaz sukoba između ezoterijske kulture i njezina egzoterijskog okruženja, rezultat čega i jesu osobne drame protagonista kontekstualizirane metafizičkim dimenzijama (Kazaz 2001). Gotovo da je moguće reći da cijeli roman funkcionira na napetosti što proizlazi iz raskola između ezoterijskog i egzoterijskog tipa interpretacije proizvodeći stalnu svijest o supostojanju, ali i nepremostivosti dviju sfera, ljudske i metafizičke. Intertekstualna dimenzija romana uvelike pridonosi navedenom, osobito citiranjem Mukaffinih adaba, Tauhidijevih zapisa o Iskrenoj braći od Basre i sl. Legitimitet nevidljivih svjetova – pripadali oni religiji, filozofiji, ezoteriji, snovima ili predaji – konstantno

podupiru Karahasanovi pripovjedači, barem do razine da postaju jednakovrijedni onim vidljivima. U nekim dionicama nalazimo i eksplicitno tumačenje, primjerice: »Savršeno naslikati ovaj, vidljivi svijet, znači pretočiti ga u neki od nevidljivih, a Bogu to nije drago jer On voli množinu svojih svjetova koji se međusobno odražavaju, sudaraju i mimoilaze. Da ih sve ne voli, ne bi stvarao tolike« (Karahasan 1994: 123–124). Ulomak koji možda najviše prezentira izokrenutu sliku stvarnosti, a da je pri tome automatski ne uranja u fantastično, jest ulomak o začudnoj slici, gdje se očima naslikane djevojčice pokušava odgonetnuti čin slikareva ubojstva:

Nisam odgovorio jer sam primijetio da oči na slici nisu prazne nego ispunjene nečim što ne pripada ljudskom oku. Prišao sam i sledio se – umjesto dužice i zjenice u oku su bili oni njegovi kvadrati, u bijeloj boji, koji se upisuju jedan u drugi i tako prave vrtlog. Nije to slijepo oko, to je oko koje se do beskonačnosti uvrće u sebe kao da želi zaokrenuti svoj pogled unutra i sagledati vlastitu unutrašnjost i moć da gleda. (Karahasan 1994: 111–112)

Misao o oku koje se do beskonačnosti uvrće u sebe, odražavajući višestruko odražen pogled u nedogled, pri tome ne iskazuje samo jedinstven doživljaj 'stvarnosti' priče kojoj pripada, već ujedno i autopoetički koncept Karahasanova romana, a gotovo da je moguće reći, i metatekstualni komentar ovog tipa postmodernističke prakse uopće⁴.

U romanu *Az* prostori imaginarnog također su stalno mjesto svih pripovjednih cjelina. I nastanak glagoljičkog pisma prikazuje se kao Konstantinova stvaralačka vizija koju je doživio u osobitu raspoloženju »dok mu se tijelo grčilo pod vizijom« (Horvat 2009: 14). Njegov brat Metod, vrteći vodu u posudi i stvarajući vir, simulira pokus stvaranja svemira, opajajući se magijom riječi *abrakadabra* i slovno-brojevnim igrom koja se skriva u njoj (Horvat 2009: 48). Carica Teodora magijske običajne prakse prakticira kroz svakodnevicu – podvrgavajući se obredu skidanja uroka, pripremajući ljubavne čarolije za sina, pucketajući prstima ne bi li otjerala duhove, spravljajući čudne zalogaje i napitke. Konstantin vidi Sofiju, imaginarnu ženu koja mu se obraća i potiče ga na plemenita djelovanja, okreće košulju na suprotnu stranu kako bi otjerao čežnju za domovinom, sanja čudesne snove kao što je onaj o trideset ptica što gledaju u lice Boga. Čak i svoju mršavost, Konstantin tumači snovima: »Mršav sam od snova, po cijelu noć trčim, zidam, gradim, ruke su mi pune posla ...« (Horvat 2009: 83).

Evidentno je da je zajednička sklonost sve tri romaneskne prakse iznimno olabavljenje granica između noematičkog i fantazmatičkog doživljaja svijeta. Spajajući istinonaličnu diskurzivnu prezentaciju povijesne zbilje s fantazmama karakterističnima za predaje, mitove, praznovjerja ili specifična pomaknuta

⁴ Književnim interpretacijama (jedno)okularnosti kao temeljne problematike suvremenog svijeta skloni su i drugi modernistički, te osobito, postmodernistički autori. Jedan od najboljih primjera jest roman *Kiklop* (1965) hrvatskog književnika Ranka Marinkovića koji navedenom problematikom kodira čak i naslov romana.

stanja svijesti kao što su halucinacije i snovi, sva tri romana unatoč iznimnoj težnji zahvaćanja u intelektualnu dimenziju spoznaje, istu istovremeno i potkopavaju, prezentirajući stalnu svijest o nemogućnosti jednodimenzionalnog dohvaćanja svijeta i čovjeka. Navedenu dvojnost možda najbolje ilustrira rečenica iz Begzadina pisma Al Mukaffi u Karahasanovu romanu: »Sjeti se kako lijepo kažeš da je čovjeku strašno na ovom svijetu baš zato što mu je dragi Bog naložio da zna, a ograničio mu znanje da se ne bi uznio preko svojih granica« (Karahasan 1994: 26).

2.2 Relativnost povijesti

Drugo bitno obilježje ovih romana jest smještanje zbivanja u povijesni, uglavnom srednjovjekovni kontekst. Izuzetak su pojedini fragmenti u *Hazarskom rečniku*, s referencijom u mlađim povijesnim razdobljima, te *Intermezzo* u *Azu*, autobiografski ulomak predisponiran suvremenim kontekstom. Ono što je još važnije od same srodnosti tematike jest način na koji joj se pripovjedački pristupa, u čemu također zapažamo podudaranje. Naime, iako sve tri romaneskne prakse pokazuju iznimnu upućenost u historiografske izvore, do mjere da se isti izravno inkorporiraju u priču, s druge strane prezentiraju snažnu svijest o njezinoj relativnosti i djelomičnosti. Potonje se očituje u stavu da ni jedan historiografski diskurs nije u stanju izreći sve o određenoj problematici, kao i da svaka spoznaja nužno ovisi o očistu promatranja. Relativnost povijesti predočava se stoga supostavljanjem, pa i kontrapunktiranjem različitih glasova i pogleda, prezentiranjem različitih izvora o istome, a povremeno i svjesnim nadograđivanjem elementima i strategijama fikcije ili čak fantastike. *Hazarski rečnik* prepun je takvih motiva i narativnih strategija, a nepostojanje jedne istine svjedoči već i jednakovrijednim tretmanom triju različitih izvorišta (kršćanskih, islamskih i židovskih) o istoj problematici. Određene leksikonske natuknice, predočene najčešće u formi priče, pojavljaju se čak po tri puta, uz veće ili manje razlike u izvedbi. Upravo takvom dvostrukom usmjerenošću diskursa Pavić postiže efekt 'oneobičenja': s jedne strane maksimalno naglašava historiografsku utemeljenost, dok je s druge relativizira već u uvodnom dijelu romana, strategijom mistificiranja kazarskog naroda:

Zna se takođe da su Hazari između dva mora osnovali moćno carstvo propovedajući nama danas nepoznatu veroispovest. [...] Hazari su se objavili istoriji ušavši u ratove s Arapima, i sklopivši savez sa vizantijskim carem Heraklijem 627. godine, ali je njihovo poreklo ostalo nepoznato, kao što su iščekzli i svi tragovi koji bi govorili pod kojim imenom i narodom Hazare danas treba tražiti. Za njima je ostalo jedno groblje na Dunavu, za koje se ne zna je li zbilja hazarsko, i jedna gomila ključeva koji su umesto drške nosili srebrni ili zlatni trorogi perper, pa Daubmanus uzima da su ih lili Hazari. S istorijske pozornice Hazari su nestali zajedno sa svojom državom pošto se odigrala stvar o kojoj će ovdje biti najviše reči – pošto su preobraćeni iz svoje prvobitne vere u jednu (opet se ne zna koju) od tri poznate veroispovesti onoga i ovoga vremena – hebrejsku, islamsku ili hrišćansku. (Pavić 1989: 12)

Najintenzivnija mistifikacija Kazara, ujedno temelj na koji se oslanja kriminalističko-fantastični fabularni krak što se razrješava u suvremenosti (slučaj ubojstva dr. Muavije), jest ponuđena interpretacija o neobičnoj sudbini prvog, Daubmanusova izdanja *Rječnika* iz 1691. Naime, prema predaji, između petsto primjeraka tog izdanja, otisnut je i jedan primjerak otrovnom bojom, zatvoren pozlaćenom bravicom, uz koji je išao i kontrolni primjerak sa srebrnom bravom. Nakon što je inkvizicija 1692. uništila sve primjerke, ostavljena su samo dva navedena primjerka. »Ko god bi otvorio knjigu ukočio bi se ubrzo, naboden na sopstveno srce kao na čiodu. Čitalac je naime umirao na devetoj stranici kod reči koje glase: *Verbum caro factum est* (Reč postade meso)« (Pavić 1989: 15). Za svoje izdanje Pavić kaže: »Izdavač ovog drugog izdanja *Hazarskog rečnika* potpuno je svestan da Daubmanusov materijal iz XVII veka nije pouzdan, da je legendaran u najvećoj mogućoj meri, da predstavlja nešto kao u snu ručak i drži se u mreži zabluda različite starine« (Pavić 1989: 18). Ovakvim određenjem, uz istodobno dokumentarističku prezentaciju izvora (preslika naslovnice prvobitnog Daubmanusova izdanja, vizualni prikazi materijalnih ostataka o kazarskom pitanju i sl.), roman očituje stalnu napetost između fiktivnog i faktivnog tipa diskursa koji se prelijevaju jedan u drugi posljedujući osebnju receptijsku intrigantnost.

Istočni diwan relativnost povijesti najviše iskazuje svojom strukturom gdje se postiže efekt odražavanja osobnih perspektiva jedne u drugoj. Roman ne projicira povijesne činjenice već sagledava čovjekove domete u okviru određenog društveno-kulturnog i svjetonazornog kompleksa. Relativnost povijesti prije svega se sagledava na pozadini (ne)relativnosti jezika/teksta, što se ogleda i u ponavljanjima određenih obrazaca između stvarnih povijesnih osoba i fiktivnih likova, u smislu da u romanu imaju potpuno jednakovrijedan književni tretman. Tako, primjerice, i Mukaffa, u prvom dijelu romana, nakon dužeg izbjivanja od kuće zaboravlja sve ono što ne može dohvatiti tekstem, točnije, pismima koje prima od žene Begzade, primjerice, izgled njezina lica. Kroz cijeli roman tema zaborava/pamćenja provlači se na tri temeljne razine: općoj (zaborav povijesti), osobnoj (zaborav elemenata osobne priče) i jezičnoj (zaborav kao nemogućnost komunikacije). Ulomak gdje se i eksplicitno vidi udruživanje ovih razina jest onaj iz trećeg dijela romana, u dijelu razgovora između Sulejmana i emira:

Pogledaj ti nešto napisano. Vidiš jednu izuvijanu liniju, vidiš neke tačke i crtice, gledaš to i kao da unutrašnjim uhom čuješ glas koji ti govori te napisane riječi, recimo glas onoga koji je to zabilježio. Eto ti odmah zbrke: on je odsutan, glasa nigdje i riječi nigdje, a ti neki glas kao da čuješ i riječi su ti tu. /.../. Pa onda pogledaj čime se ono bavi i o čemu piše, brate moj slatki. Neće on govoriti o tebi i o meni, o onima koje vidi i čuje, nego o nekim davnim ljudima ili čak o ljudima koji nikad nisu ni živjeli, ili će te podučavati šta brojevi mogu, ili će nešto mudrovati o džinima i njihovim navikama, iako nikad nije sreo niti vidio džina. /.../. Oni iz nevidljivog svijeta dovlače ovamo neke odsutne ljude, kao što ti, na primjer, kad čitaš iz odsutnosti dovlačiš njihov glas i recimo njih, cijele. (Karahasan 1994: 418)

Srodan odnos prema historiografskim činjenicama možemo pratiti i *Azu*. Priča je smještena u povijesni kontekst, a roman otvara Hamvasov citat iz *Kr-*

šćanstva i predaje što upućuje na njegovu važnost: »Nemoguće je bez predaje spoznati zbilju koja dira u temelje ljudskog života« (Horvat 2009: 5). Autoričina upućenost u pisane izvore o Konstantinu Filozofu i društvenom kontekstu njegova doba povlašteno je mjesto u strukturaciji diskursa i evidentna je kroz cijeli roman ekspliciranjem svih referenci gotovo znanstvenom metodologijom. S druge strane, kao i Pavić i Karahasan, i Horvat podvlači 'multiokularnost' povijesti na način da glavni lik, Konstantin Ćiril, biva osvijetljen iz četiriju različitih vidokruga, različitim dioptrijama, ali i metodologijama bilježenja. U prvom dijelu predložen je kroz subjektivan dnevnički diskurs brata mu Metoda, cjeloživotnog suputnika, u drugom dijelu iz perspektive bizantske carice Teodore s kojom se družio i prijateljivao, u trećem dijelu kroz kroničarske zapise Anastazija Knjižničara, jednog od autora Konstantinova životopisa nazvanog *Kersonska (Italska) legenda*, dok je u četvrtom dijelu romana pripovjedač hrvatski knez Mutimir, otac budućeg kralja Tomislava. Mozaičnost pristupa povijesti najviše se očituje u trećem, Anastazijevu dijelu, gdje se interpoliraju fragmenti osobnih Konstantinovih bilježaka koje Anastazije prevodi, Metodovi zapisi o dolasku u Hrvatsku, ulomci pisama Konstantinova učitelja Focija, ali isto tako i pisma biskupa Gaudericha upućena njemu, Anastaziju, kao suautoru *Kersonske legende*. Unatoč višestrukosti izvora i pogleda, odgovor o tome tko je bio Konstantin u konačnici ipak izmiče. Nepostojanje jedne istine i nesigurnost povijesti Horvat i dodatno ističe u sporednim motivima priče, uklapajući svoje autorske interpretacije na mjesta koja historiografija nije (još) popunila. Najbolji primjer jest motiv Gebalima, poznat iz rada Vladimira Mažuranića (1927). Koristeći ime Gebalim za sve Hrvate, ali i za konkretne povijesne osobnosti – Domagoja, Mutimira i Tomislava – autorica kroz pripovjedni glas i očište Anastazija, Mutimira i Ivana (Horvat 2009: 121) povijesnoj (kva-zi)teoriji pristupa kao neprijepornoj činjenici, izdvajajući je iz njezina mitom obavijena konteksta i ugrađujući je u priču kao relevantnu historiografsku strukturu. Navedeno je osobito vidljivo u fiktivnom motivu pisma kazarskog vladara Kagana Gebalimu, što ga Konstantin prenosi Hrvatskom. Ne samo da kroz epizodu Konstantinova boravka među Kazarima Horvat također, na vlastiti način, dotiče temu koja je Paviću okosnica romana već kroz nenametljivo provučenu ideju o Hrvatima kao mogućem biblijskom narodu, iznosi novu, osebujnu interpretaciju tog nedovoljno rasvijetljenog narodnog imena:

Na Velebitu je doznao, Hrvati su riječ gebim izmijenili u dvije riječi – hara i hora. Osim gore, Gebalim je za njih značio prijatelja, ali i vladara svim Hrvatima. Vjerovali su da baš od gore potječe ime Hrvat ... Nadmetali su se u čitanju Biblije i poglavlja u kojima im se ime spominjalo: Iz 10,29; Iz 10,31; Ez 27,9; Ps 93,8⁵. (Horvat 2009: 144)

U takvu pristupu povijesti, spajanjem potvrđenog i nepotvrđenog, znanstvenog i književnog, autorica romanu *Az* pridaje dimenziju koja je rezultanta prethodno iznesenih parova. Takav stav prema povijesnom upravo korespondira

⁵ Ovdje se, čini se, radi o greški, s obzirom da se narod Gebal spominje u psalmu 83,8, a ne 93,8.

s onim što nalazimo kod Pavića a što je koncentrirano u paraboličnu priču o kazarskom poslaniku, čovjeku koji je na svojim leđima imao ispisanu cijelu hazarsku povijest, a koji je umro jer ga vlastita koža ispisana poviješću počela strahovito svrbjeti: »Taj je svrab bio nepodnošljiv i on je preminuo s olakšanjem i srećan što će najzad biti čist od istorije« (Pavić 1989: 72). Svijest o neotklo-njivosti i egzistencijalnoj važnosti povijesti, uz istodobno uviđanje njezine nedorečenosti, hermetičnosti, pa i pogubnosti, zajedničko je svojstvo Pavića, Karahasana i Horvat te jedna od temeljnih aporija njihovih tekstualnih praksi.

2.3 Međukulturni dijalog – komunikacija identiteta

Sve tri romaneskne prakse kronotopiraju svoje radnje u prostore izrazitih međukulturnih dodira. Bitni motivi koji grade priče, kao i fragmenti nefabularnog diskursa, u sva tri romana odnose se na različite etničke, religijske, filozofijske, umjetničke, znanstvene i društvene utjecaje te već i sami po sebi predstavljaju poticaj za promišljanje široke lepeze sličnosti i razlika među kulturama. Pavić fokusira pogled na nestali narod, Kazare, ali temu paralelno prelama kroz tri različite dioptrije označene religijskim predznakom, ne osiguravajući ni jednoj prvenstvo. Karahasan prikazuje arapsko-perzijski svijet, a Horvat ponovno prostore bliske onima u Pavićevu romanu: Balkan, Carigrad, Rim, ali i prostor velebitske Hrvatske. Autori se svjesno odlučuju za prostore koji su stoljećima poprišta burnih događanja i intenzivnih međukulturnih dijaloga. Orijentacija prema onome što je bitno obilježje vlastita kulturnog ili religijskog identiteta, a u javnom ili znanstvenom diskursu leži još uvijek nedovoljno rasvijetljeno, vidljiva je kod svih autora. Možda najviše kod Horvat, koja kao glavnu temu romana uzima prvo hrvatsko nacionalno pismo, odlučujući se već i naslovnim imenovanjem teksta za simboličku odrednicu *Az*, po imenu prvog glagoljičkog slova, koja jasno iskazuje ideološko-svjetonazornu potku: *Ja, kršćanin* (Horvat 2009: 11). Iako je takvu orijentaciju Konstantin širio diljem slavenskog svijeta te Horvat nacionalni habitus kojemu pripada vrlo autentično situira u širi kulturni kompleks, svijest o povijesti, jeziku, kulturi i religiji kao nezaobilaznim identitetnim narodnim odrednicama prilično je razvidna. Svjetlo na poziciju Hrvata u okviru kulturnog konglomerata koji roman prikazuje, Horvat baca već spomenutim motivom Gebalima, nudeći jednu od mogućih interpretacija geneze naroda i imena. Sličan kulturni konglomerat prikazuje i Pavić, uslo-žnjen dodatno jednakovrijednim tretmanom triju različitih religijskih izvora, kao i mjestimičnim fantastičnim modusom prezentacije, analogno onome što se u okviru *magičnog realizma* ponekad određuje tzv. *fantastičnim realizmom*. Habitus srpskog nacionalnog prostora upisan je u tekst uglavnom kroz sporedne motive kao što je, primjerice, Čelarevo, arheološko nalazište sa srednjovjekovnim grobljem u blizini Novoga Sada. Zanimljiv je i motiv Konstantina Ćirila kojeg, iako u manjoj mjeri od Horvat, Pavić također višekratno dotiče. Fokusirajući se u prvom redu na njegovu ulogu u *hazarskoj polemici* Pavić ga svejedno predstavlja i kao pismotvorca, s primarnom orijentacijom (srodno

nacionalno-prostornom habitusu iz kojega sam potječe) na ćirilicu a ne glagoljicu. U Karahasanovu romanu upis elemenata vlastitog društveno-kulturnog konteksta uglavnom se odvija na razini koja proizlazi iz religijskog identiteta, viševrsnim rasvjetljavanjem kulturnih slojeva islamskog svijeta.

3 Zaključno: dvije tematsko-svjetonazorne dimenzije i treća kao njihova rezultanta

Usporedbom analiziranih elemenata moguće je determinirati višestruku srodnost između triju romana na razini njihove semantičke, tj. tematsko-svjetonazorne substrukture. Izrazitih srodnosti moguće je pronaći i na strukturalno-oblikovnoj razini romana, iako se njome u ovom radu nismo bavili, gdje i srpski, i bosanskohercegovački, i hrvatski roman ispoljavaju mnoge karakteristike formacije što se obično određuje postmodernističkom. Na semantičkoj razini, međutim, i *Hazarski rečnik*, i *Istočni diwan* i *Az* iskazuju orijentaciju netipičnu za postmodernizam – referencijalnu usmjerenost prema spoznajnim sustavima utemeljenima u tradiciji ljudske intelektualnosti, u prvom redu prema historiografiji, ali i prema drugim znanostima (osobito lingvistici) i prema religiji. Njihovo utjecanje takvim monumentalnim dijakronijskim sustavima, međutim, odvija se na način u kojemu je moguće očitavati sumnju, skepsu, pa i provokaciju, bitna obilježja svih avangardnih iskaza. Iako postmodernistički iskaz uglavnom ne projicira duhovnu klimu avangarde – što znači da najčešće nije ni prevratnički ni utopijski – u iskaznim modelima triju književnika moguće je očitavati odrednice navedenog. U takvu odnosu prema stvarnosti u navedenim romanesknim praksama, s jedne strane, očita je svijest o relativnosti svake spoznaje i istine, osobito povijesne, nužno posredovane medijatorima neodvojivima od subjektivnosti pogleda. Ono povijesno stoga se konstantno subverzira narativnim strategijama propitivanja povijesnih istina, ponudom alternativnih interpretacija ili višestrukih izvorišta, kako u samoj priči, tako i u metatekstualnom romanesknom priboru. Najvažnija strategija u navedenoj intenciji, međutim, jest ono što smo odredili drugom bitnom karakteristikom ovih diskursa – okretanje imaginarnom. Preplićući prezentaciju povijesne zbilje s načinima percepcije svijeta karakterističnima za predaje, mitove, vjerovanja, ali i halucinacije i snove, sva tri romana unatoč dubokom zadiranju u intelektualnu dimenziju spoznaje, istu istovremeno i potkopavaju. Rezultat navednog jest snažna svijest o nemogućnosti jednoznačnog dohvaćanja svijeta i čovjeka, što za posljedicu nužno ima subverziju onog povijesnog. Vidljivo je, dakle, da se radi o dvama međusobno povezanim procesima, o efektu tzv. spojenih posuda. Davanjem važnosti imaginarnom i fiksijskom subverzira se ono realno i faksijsko, okretanjem potonjem, negira se prvo. Naracija stoga u sva tri primjera permanentno balansira između jednog i drugog pola, a rezultat takvih otklona, njihova svojevrsna sinteza, očituje se u trećoj bitnoj karakteristici navedenih južnoslavenskih romana. Naime, upravo u tematiziranju onoga što je odredilo narodnu svijest tijekom stoljeća, kao što su običajne prakse i

vjerovanja s jedne strane, a pismenost i znanost s druge, ovi romani očituju težnju da se navedeni tradicijski dometi zabilježe i problematiziraju. Sva tri romana tako smještaju radnje u prostore višestrukih kulturnih povezanosti, u regije stoljećima obilježene dijalogom etnosa, kultura i religija, svjedočeći o plodnim sustavima interkulturalnih znakovnih veza i o neizbježnosti različitog doživljavanja istog. No, s druge strane, čini se da se upravo u činjenici da je riječ o prostorima međuetničkih dodira, te istodobno, o 'malim' narodima i jezicima kojima su i sami nužno autorski determinirani, krije uzrok njihova nepripadanja uobičajenim tijekovima postmodernističkih poetičkih praksi. I dok pojedini kritičari (prvenstveno govoreći o Paviću) takvo odmicanje nazivaju »trivijalnim čudovištima postmodernizma« (Hakalović 2010) jer se »trivijalizira ono što postmodernizam aktualizira i promovira kao 'slavljenje razlika' i antitotalitarizam u interpretaciji« (ibid.), ovdje ne samo da nismo skloni takvom sagledavanju, osobito stoga jer nam se čini da u tekstovima za njega nema nimalo argumenata, već pokušavamo doprijeti i do uzroka njihove netipične orijentacije. Naime, upravo u činjenici da sva tri autora pripadaju malim, još uvijek nedovoljno prepoznatim europskim kulturama, koje su tijekom povijesti prolazile faze svoje veće ili manje egzistencijalne ugroženosti, skloni smo tražiti uzroke njihova odmakla od postmodernističkih intencija karakterističnih za zapadna društva te težnju promicanja onih tema, motiva i svjetonazora upisanih u temeljne identitetne odrednice navedenih kulturnih habitusa.

LITERATURA

Božidar ALAJBEGOVIĆ, 2010: Imaginarno kao okosnica stvarnosti. *Vijenac* XVIII/432, 8.

Vladimir BITI, 2000: *Pojmovnik suvremene književne i kulturne teorije*. Zagreb: Matica hrvatska.

Sava DAMJANOV, 2002: Srpska postmoderna proza na kraju 20. veka. *Polja. Časopis za književnost i teoriju* XLVII/421, <http://polja.eunet.rs/polja421/421-11.htm#Top>.

Anela HAKALOVIĆ, 2010: Trivijalna čudovišta postmodernizma. (Sic!). *Časopis za po-etička istraživanja i djelovanja* 3., <http://www.sic.ba/rubrike/temat/anela-hakalovic-trivijalna-cuda-postmodernizma/>, 26.06.2010.

Jasna HORVAT, 2009: *Az*. Zagreb: Naklada Ljevak.

Dževad KARAHASAN, 1994: *Istočni diwan*. Klagenfurt/Celovec: Bosanska biblioteka.

Enver KAZAZ, 2001: Priča/tekst/svijet. Romani Dževada Karahasana. *Novi izraz* 3/12, http://www.openbook.ba/izraz/no12/12_enver_kazaz1.htm.

Zoran KRAVAR, 2003: *Antimodernizam*. Zagreb: AGM.

David LODGE, 1988: *Načini modernog pisanja*. Zagreb: Globus.

Jasmina LUKIĆ, 1992: Hazarski rečnik kao postmoderna heterotopija. *Zbornik izlaganja sa devetih književnih susreta »Savremena srpska proza«* 5. <http://www.rastko.rs/knjizevnost/pavic/index.html>.

Vladimir MAŽURANIĆ, 1927: *Gebalim*. Posebni otisak Kola Matice hrvatske knj. VIII. iz god. 1927. 3–14.

Milorad PAVIĆ, 1989: *Hazarski rečnik*. Beograd: Prosveta.

Gajo PELEŠ, 1999: *Tumačenje romana*. Zagreb: Artresor.

Milivoj SOLAR, 2005: *Retorika postmoderne*. Zagreb: Matica hrvatska.

Zoltan VIRÁG, 2007: *Odnosi i glasovi u tranziciji*. Osijek: Matica hrvatska Ogranak Osijek.

IMAGINACIJA IN ZGODOVINSKOST V ROMANESKEM DISKURZU DŽEVADA KARAHASANA, MILORADA PAVIĆA IN JASNE HORVAT

Dževad Karahasan (*Vzhodni divan*, 1989), Milorad Pavić (*Hazarski slovar*, 1984) in Jasna Horvat (*Az*, 2009) so avtorji treh neznačilnih postmodernističnih romanov, ki imajo po zunanji zgradbi trden koncept, njihova notranja zgradba pa jih povezuje s tradicionalnimi sistemi kognitivne znanosti, filozofije in religije. Za vse tri avtorje je značilen afirmativni odnos do fantazmi in imaginacije ter relativni odnos do zgodovinskega – njuno povezovanje in prepletanje predstavlja tretjo pomembno tematsko in svetonazorsko razsežnost romanov, tj. dosledno predstavljanje medetičnih in medkulturnih povezav različnega etnosa in prostora; gre za pripovedni postopek, ki je upošteva svojo kulturno identiteto, ljudsko ustvarjalnost in intelekt nasploh. Najpomembnejšo vlogo pri povezovanju teh postopkovnih značilnosti ima pri vseh treh piscih jezik, ki omogoča, da se v romanih razvijajo neznačilni postmodernistični diskurzi, ki so usmerjeni v premišljeno oblikovanje forme in skrbijo za njeno igrivost, hkrati pa omogočajo tudi približevanje k mejam zaznavnega. Vzroki za odmik od postmodernističnih teženj, ki so značilne za zahodna družbe, so predvsem v diahronem in sinhronem položaju naroda in književnosti, ki sta v prevladujočem evropskem prostoru skoraj neopazna in neprepoznava, čeprav si prizadevata ohraniti svojo identiteto in si zagotoviti svoj prostor v evropski in svetovni književnosti.

Pregled dosežkov madžarske slovenistike po letu 1990

ALMA VÁRKONYI

*Univerza Loránd Eötvös, Filozofska fakulteta, ELTE BTK,
Múzeum krt. 4/D, HU – 1088 Budapest, varkonyialma@gmail.com*

SCN IV/2 [2011], 31–43

V zadnjih dveh desetletjih je na Madžarskem nastala bogata literatura na področju slovensko-madžarskih literarnih, jezikovnih ter kulturnih stikov. Prispevek poskuša predstaviti znanstvene dosežke madžarske slovenistike – literarne zgodovine, jezikoslovja, zgodovine ter kulturne zgodovine –, leposlovno in znanstveno knjižno produkcijo slovenske manjšine na Madžarskem ter madžarske prevode slovenskih leposlovnih del, nastale od leta 1990.

In the last 20 years, the research of Sloveno-Hungarian literary, linguistic and cultural connections has been very fruitful. The following paper aims to presents the most important publications related to the Slovene culture issued after 1990, including but not limited to the scientific publications on Slovene Studies (including the papers on Literary History, Linguistics, History and History of Culture), the literary and scientific publications of the Hungarian Slovene minority and the Hungarian translations of the Slovene literature.

Ključne besede: slovenistika, slovensko-madžarski jezikovni in književni stiki, zgodovina, slovaropisje, Slovenci na Madžarskem, prevajanje leposlovja

Keywords: Slovene Studies, Sloveno-Hungarian literary and linguistic connections, Slovenes in Hungary, history, lexicography, artistic translation

0 Uvod

Marjanca Mihelič (1990), takratna lektorica slovenskega jezika v Budimpešti – njena razprava je bila prevedena tudi v madžarščino (Mihelič 1998) –, obravnava zgodovino madžarske slovenistike od Avgusta Pavla do konca osemdesetih let dvajsetega stoletja. Leta 1998 je Pavičić (1998: 141–143), sedanji

slovenski lektor v Budimpešti, objavil zgodovino poučevanja slovenščine na budimpeštanski slavistiki in predstavil pomembnejše slovenistične dogodke na Madžarskem do leta 1998. Orcsik (2010), ki se ukvarja s srbsko-hrvaško-slovensko-madžarskimi literarnimi stiki v 20. stoletju, je predstavil madžarske raziskave s področja slovenske književnosti in naštel nekatere novejšje madžarske prevode slovenskega leposlovja. Kljub temu pa po Miheličevi ni več bilo dela, ki bi se osredinilo na dosežke madžarske slovenistike ter prevode leposlovja.

Gradivo za članek sem zbrala v Széchényijevi državni knjižnici, Državni knjižnici za tuje jezike in knjižnici Madžarske akademije znanosti, v Sloveniji pa sem uporabljala kataloge Narodne in univerzitetne knjižnice ter Osrednje humanistične knjižnice Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani; upoštevala sem znanstvene bibliografije madžarskih slovenistov, profesorjev slovenistike, pri pregledu prevodov tudi seznam slovenskega leposlovja v madžarskem jeziku.¹ Za celotno podobo o zanimanju Madžarov za Slovence in slovensko kulturo pa je bilo potrebno upoštevati tudi nekatera dela zgodovinsko-politično-družbene vsebine, ki se ukvarjajo s spremembami ob razpadu Jugoslavije ter z nastankom samostojne in neodvisne Slovenije.

1 Slovensko-madžarski literarni, jezikovni in kulturni stiki

Strokovna literatura, ki se ukvarja s slovensko-madžarskimi književnimi, jezikovnimi in kulturnimi stiki, je obsežna, saj so bili v zadnjih dvajsetih letih organizirani številni simpoziji, konference in posvetovanja. Leta 1990 je Oddelek za madžarski jezik in književnost Pedagoške fakultete Univerze v Mariboru organiziral znanstveno posvetovanje ob 500-letnici smrti kralja Matjaža, na katerem so znanstveniki ovrednotili lik kralja Matjaža v madžarsko-južnoslovanskih stikih iz literarno-zgodovinskega, kulturno-zgodovinskega in etnološkega vidika (Varga, Molnár 1991) – med predavatelji so bili tudi madžarski slovenisti István Lukács, István Fried in Károly Gadány, posvetovanja pa sta se udeležila tudi Vlado Nartnik in Marjanca Mihelič, nekdanja slovenska lektorja na budimpeštanski slavistiki, hungarolog in predstojnik Oddelka za madžarski jezik in književnost v Mariboru, József Bokor, pa je obravnaval vprašanja jezikovnih stikov in prevajanja. Dvojezični zbornik razprav je izšel v Mariboru s sodelovanjem Oddelka za slavistiko sombotelske Visoke učiteljske šole Dániela Berzsényija. V organizaciji obeh institutov je leta 2000 potekala konferenca *Szomszéd népek – szomszédos kultúrák* (Sosednji narodi – sosednje kulture), zbornik z istim naslovom (Bokor, Szijártó 2001) pa je prinesel gradivo s konference v slovenskem in madžarskem jeziku. Prireditve se je osredotočila na literarni regionalizem ter slovensko-madžarske literarne in kulturne stike, razprave pa so bile razvrščene v štiri tematske sklope – v prvem delu so predstavljena literarnozgodovinska in komparativna

¹ vir: <http://szlavintezet.elte.hu/szlavtsz/szloven/irodalom.shtml> (datum: 25. 03. 2012)

vprašanja, v drugem duhovni stiki in medsebojni vplivi, v tretjem recepcija sodobnih literatur, v četrtem pa manjšinska književnost. Prispevka Istvána Lukácsa in Istvána Frieda obravnavata zgodovino slovenske književnosti v luči madžarske literarne zgodovine, István Lőkös predstavlja intelektualno-duhovno vzdušje Sombotela v času Jožefa Košiča, Orsolya Gállos analizira spremembe zgodovinske tematike v madžarski in slovenski prozi od leta 1970 naprej, Marjanca Mihelič pa se dotakne vprašanj prevajanja sodobne madžarske književnosti v slovenščino.

Košičev sklad in Slavistični oddelek Filozofske fakultete Univerze Loránd Eötvösa sta leta 1997 organizirala znanstveno posvetovanje *Slovensko-madžarski jezikovni in književni stiki od Košiča do danes*. Zbornik razprav je izšel leta 1998 (Nyomárkay, Lukács 1998). Prispevki so razvrščeni po tematiki v dve večji poglavji. Prvo poglavje je posvečeno jezikovnim, drugo pa književnim stikom. Prispevki s področja jezikovnih stikov se ukvarjajo z vprašanji in zgodovino prekmurskega knjižnega jezika ter z medsebojnimi vplivi madžarskega in slovenskega jezika. Književne študije obravnavajo prekmursko in porabsko slovstvo, slovensko-madžarske literarne vzporednice ter vprašanja prevajanje. Med avtorji so predstavniki madžarske in slovenske slavistike ter slovenistike: István Nyomárkay, Károly Gadányi, István Lukács, István Fried, István Lőkös, Orsolya Gállos, Marija Kozár-Mukič, Martina Orožen, Zinka Zorko, Elizabeta Bernjak, Marko Jesenšek, Majda Potrata, Jožica Čeh, Vlado Nartnik, Mladen Pavičić, Irena Stramljič, Marija Jež, Zoltán Miklós Molnár, Ibolya Doncsicz ter Marija Sulics Leskovar.

Istega leta je Košičev sklad izdal dvojezični zbornik *Ujemanja in razhajanja* (Lukács, Fried 1998). V knjigi so zbrane že objavljene študije o slovensko-madžarskih literarnih stikih s področja recepcije, komparatistike, literarnih vzporednic ter prevajanja. Izmed štirih poglavij je posebno poglavje posvečeno motivu kralja Matjaža v slovenski književnosti.

Lik kralja Matjaža je pomembno stičišče v kulturni zgodovini Slovencev in Madžarov. István Lukács je leta 2001 v znanstveni monografiji *A megváltó Mátyás király színeváltásai a szlovén néphagyományban és szépirodalomban* (Preobrazbe odrešitelja kralja Matjaža v slovenskem ljudskem izročilu in v leposlovju) predstavil recepcijo motiva kralja Matjaža v slovenski literaturi. V prvem poglavju je prikazal zgodovinski pregled in vlogo Matije Korvina na slovenskem ozemlju, v drugem poglavju pa se je osredotočil na izoblikovanje Matjaževega mita in na interpretacijo Matjaževega lika v slovenskem ljudskem izročilu; v tretjem, najobsežnejšem poglavju je analiziral recepcijo mita v slovenskem leposlovju, in sicer od aktualizacije mita v času Prešerna in Aškercar do Matjaževe demitizacije na prelomu 19. in 20. stoletja in do končne faze razvoja motiva v poeziji Karla Destovnika – Kajuha (Lukács 2001: 106). Četrto poglavje predstavlja idejno in poetično sintezo Matjaževega mita v literarnem delu Ivana Cankarja.

Raziskovanje slovensko-madžarskih kulturnih stikov je bilo v 90-ih letih prejšnjega stoletja tesno povezano tudi z zanimanjem za življenje in delo gornjeseniškega duhovnika Jožefa Košiča. Prvi rezultat tega raziskovalnega dela

je bila zbirka *Življenje Slovencev med Muro in Rabo* (Bajzek 1992), ki vsebuje ponatisnjene Košičeve izbrane spise. V celoti sta objavljena Košičevo etnološko delo *O Slovencih na Ogrskem* v knjižnoslovenskem prevodu in didaktični spis *Zobrisani Sloven i Slovenka med Múrov i Rábov*. Za delno objavo se je urednica odločila pri delih *Zgodbe Vogerskoga Králestva* ter *Starine Železnih ino Salaskih Slovenov*. Predstavljeni so tudi nekateri deli Košičevega prevoda madžarske slovnice *Krátki Návuk Vogerskoga Jezika*. Zbirka je dala pobudo za nadaljnje raziskave in znanstveno delo, med drugim tudi za organizacijo simpozija *Košič in njegov čas* v Števanovcih, ki ga je leta 1993 organiziral Košičev sklad – naslednje leto je izšel tudi zbornik (Zorko, Bajzek, Lukács 1994) s prispevki slovenskih in madžarskih strokovnjakov, ki so obravnavali Košičevo ustvarjalno delo, njegov jezik, njegovo življenje in čas, v katerem je živel (Zorko, Bajzek, Lukács 1994: 5).

Tematiki slovensko-madžarskih književnih stikov je posvečena knjiga *Közel s távol* (Lukács 2005). V monografiji, ki je izšla v zbirki Oddelka za slovansko filologijo Filozofske fakultete Univerze Loránda Eötvösa *Opera Slavica Budapestinensia Litterae Slavicae*, so zbrane avtorjeve slovensko-madžarske literarnozgodovinske študije, večinoma že objavljene v različnem času v strokovni periodiki in različnih zbornikih. V prvem poglavju sta študiji o recepciji slovenske književnosti na Madžarskem, drugo poglavje vsebuje prispevke o recepciji madžarske literature na Slovenskem, tretje pa obravnava življenje in delo treh pomembnih slovenskih osebnosti: Jožefa Košiča, Franceta Prešerna in Ivana Cankarja. Petnajst filoloških razprav istega avtorja je zbrano v knjigi *Paralele: slovensko-madžarska literarna srečanja*, ki je izšla v Mariboru v zbirki Slavističnega društva Zora (Lukács 2006). Študije so razporejene v pet poglavij. Prvi dve poglavji z naslovom Madžarska slovenistika in Slovenska hungaristika obravnavata vprašanja recepcije, tretje poglavje se ukvarja s prekmurskim slovstvom, četrto s Prešernom in Cankarjem, peto pa preučuje paralelizme slovenske, madžarske in hrvaške literarne zgodovine. Slovensko-madžarsko-hrvaške literarne povezave preučuje tudi István Lőkös v knjigi *Horvát-szlovén-magyar irodalom- és művelődéstörténeti interferenciák* (Hrvaško-slovensko-madžarske literarnozgodovinske in kulturnozgodovinske interference, Lőkös 2002). Knjiga je zbirka avtorjevih že objavljenih razprav. Njegova študija *Erasmustól a reformációig: a magyar és a szlovén bibliafordítások történetének párhuzamairól* (Od Erazma do reformacije: o paralelizmih zgodovine madžarskih in slovenskih prevodov Biblije) obravnava razvoj slovenske in madžarske reformacije ter prevode Biblije protestantskih piscev.

Posebno vprašanje v raziskovanju slovensko-madžarskih stikov predstavlja poimenovanje Slovencev, živečih na območju nekdanje Ogrske. Literatura, ki se ukvarja s to problematiko, je obsežna, toda precej kaotična in neenotna, zgodovinsko in politično pogojena. Knjiga Košičevega sklada *A vend kérdés* (Vendsko vprašanje) (Lukács 1996) je izbor spisov o ogrskih Slovencih in njihovem jeziku, nastalih v obdobju od 18. stoletja do druge polovice 20. stoletja. S pomočjo knjige dobi bralec vpogled v to, kako so pisci v preteklih več kot

dvesto letih, med nenehno spreminjajočimi se zgodovinskimi in političnimi okoliščinami, presojali t. i. vensko vprašanje.

Na področju jezikoslovja je v zbirki Oddelka za slovansko filologijo Filozofske fakultete Univerze Loránda Eötvösa *Opera Slavica Budapestinensia Linguae Slavicae* izšla monografija Marka Jesenška *Prekmuriana: fejezetek a szlovén nyelv történetéből* (Prekmuriana: poglavja iz zgodovine slovenskega jezika) (Jesenšek 2010) v prevodu Marije Bajzek ter Györgya B. Lukácsa. Jesenškova monografija obravnava razvoj in oblikovanje slovenskega jezika, pri tem pa opozarja, da sta pred poenotenjem slovenskega knjižnega jezika v 19. stoletju obstajali dve knjižni jezikovni normi, osrednje- in vzhodnoslovenska, slednja pa se je izoblikovala v panonskem jezikovnem prostoru in ima dve različici, prekmursko in vzhodnoštajersko.

Z zgodovino slovenskega in prekmurskega slovaropisja se ukvarja Marija Bajzek. Leta 2004 je objavila razpravo *A szlovén szótárirodalom* (Slovensko slovaropisje) (Bajzek 2004), ki je izšla v knjigi *Kis szláv lexikográfia* (Mala slovanska leksikografija). Avtorica podaja pregled slovenskega slovaropisja od prvih glosarjev v srednjeveških rokopisih do sodobnih slovarjev. V posebnih poglavjih se ukvarja z etimološkimi slovarji in s slovarji prekmurščine ter z dvojezičnimi slovensko-madžarskimi in madžarsko-slovenskimi slovarji. V razpravi *Narečni slovarji in prekmurščina v njih* (Bajzek 2009a) pa predstavlja narečno slovaropisje in delež prekmurskega narečnega besedišča v različnih slovarjih.

V slovensko-madžarskih jezikovnih stikih sta zelo pomembni vprašanji dvojezičnosti in manjšinskih jezikov v Prekmurju in Porabju. S to problematiko se ukvarja Elizabeta Bernjak, gostujoča profesorica Katedre za slovenski jezik in književnost Zahodnomadžarske univerze v Sombotelu, v knjigi *Slovenščina in madžarščina v stiku: sociolingvistične in kontrastivne študije* (Bernjak 2004).

Zanimanje za zgodovino Slovencev je razvidno predvsem na dveh področjih: (1) dogajanja, ki so povezana z osamosvojitvijo Slovenije in (2) zgodovina slovenske manjšine na Madžarskem. Leta 1998 je izšla monografija *Az önálló és demokratikus Szlovénia létrejötte* (Szilágyi 1998) o nastanku samostojne in demokratične Slovenije, ki predstavlja dogodke v Sloveniji od leta 1986, ko so se pojavile prve misli o samostojnosti, do nastanka samostojne države. Po Szilágyijevem mnenju je za razumevanje političnih dogodkov tega obdobja potrebno poznati tudi pomembnejše dogodke iz preteklosti (Szilágyi 1998: 11), zato podaja pregled zgodovine Slovencev od nastanka Države Slovencev, Hrvatov in Srbov leta 1918. Szilágyi (2003) obravnava volitve ter strankarski sistem prvega desetletja samostojne Slovenije v študiji *Törésvonalak az önálló Szlovéniában 1991–2001* (Razpoke v samostojni Sloveniji 1991–2001), s tem pa se ukvarja tudi György B. Lukács (2010) – njegova razprava *A rendszer-váltás szlovén útja* (Slovenska pot spremembe političnega sistema) preučuje spremembo političnega sistema, njene vzroke, osamosvajanje ter spremembo slovenskega ekonomskega sistema.

Povojno zgodovino slovenske manjšine v Porabju obravnava dvojezična knjiga Ferenc Stipkovitsa (1994) *Porabski Slovenci: dodatki k zgodovini porabskih*

Slovencev 1945–1949. Stipkovits se dotakne vprašanj madžarske narodnostne politike, narodnostnih šol in položaja manjšine v Porabju po drugi svetovni vojni. Pregled zgodovine Prekmurja podaja dvodelna dvojezična knjiga *Viri za zgodovino Prekmurja* (Mayer-Molnár 2008). Zbirka arhivskih dokumentov je nastala v sodelovanju Arhivov Železne in Zalske županije. V prvem delu so zbrani viri iz obdobja med letoma 871 in 1849, v drugem delu pa iz obdobja med letoma 1850 in 1921. Zbirka je dragocen vir za zgodovinarje in za vse, ki jih zanima zgodovina Prekmurja.

2 Slovarji, učbeniki, študijska gradiva

Madžarskim študentom slovenistike in vsem, ki se učijo slovenščino, so dosegljivi dvojezični slovarji Jožeta Hradila (1996, 1998) in Elizabete Bernjak (1995) pa tudi slovarji madžarskih slovenistov in slovaropiscev. István Lukács (1991) je v Budimpešti izdal slovarček *Szlovén-magyar szótár* (Slovensko-madžarski slovar), ki je priloga učbenika madžarščine za tujce *Színes magyar nyelvkönyv* (Uhrman 1990). Dve leti kasneje je Zveza Slovencev na Madžarskem izdala madžarsko-slovenski frazeološki slovar Franceka Mukiča (1993), trojezični slovar istega avtorja, *Porabsko-knjižnoslovensko-madžarski slovar* (Mukič 2005) pa je izšel leta 2005 prav tako v izdaji Zveze Slovencev na Madžarskem. Slovar predstavlja besedišče porabskega slovenskega narečja z zgledi in s knjižnoslovenskimi in madžarskimi ustreznici v posebnih stolpcih. Dragocen prispevek k raziskovanju porabskega narečja je *Slovar Gornjega Senika A–L* Marije Bajzek (2009b), ki je izšel v Mariboru v zbirki Slavističnega društva Zora. Slovar predstavlja besedje gornjeseniškega slovenskega govora. Narečnim besedam sledijo razlage v knjižni slovenščini, fonetično zapisani zgledi ter madžarske in nemške ustreznice. V slovarju so zajeti tudi frazemi, lastna imena ter terminološke besede s področja kmetijstva in obrti. Leta 1996 je Zveza Slovencev na Madžarskem izdala dvojezični *Etnološki slovar Slovencev na Madžarskem* Marije Kozar (1996). Slovar predstavlja »etnološke značilnosti slovenskega Porabja v novejšem času« (Kozar 1996: 4). Obdelani so »predmeti in pojavi snovne, duhovne in družbene kulture Slovencev na Madžarskem v 20. stoletju po 36 tematskih skupinah«, kakršne so na primer poljedelstvo, živinoreja, ribolov, prehrana, noša, glasba, ples itd. (Kozar 1996: 12). V gospodarskem članku je iztočnica v knjižni slovenščini, tej v oklepaju sledijo porabske ustreznice in razlaga v knjižni slovenščini. Geslu v slovenščini sledi isto geslo v madžarščini. Slovarsko gradivo ponazarjajo tudi risbe predmetov in pojavov.

Profesorji Inštituta za slavistiko in baltistiko Filozofske fakultete v Budimpešti so pripravili kvalitetno študijsko gradivo *Szláv civilizáció*² (Slovanska civilizacija) in tako postavili temelje za znanje študentov slavistike na prvi stopnji študija. V gradivu so zbrane najpomembnejše informacije s področja li-

² vir: http://szlavintezet.elte.hu/szlavtsz/slav_civil/main.html (datum: 25. 03. 2012)

terature, jezika in zgodovine različnih slovanskih narodov. Zgodovino slovenske književnosti sta sestavila István Lukács in Mladen Pavičić – pregled obravnava slovensko slovstvo od Brižinskih spomenikov do sodobne literature. Jezikovni del je delo Marije Bajzek in Mladena Pavičića – opis slovenskega jezika daje poleg obsežnega slovničnega dela vpogled v zgodovino, današnji položaj in v narečno razčlenjenost slovenskega jezika, povzame pa tudi zgodovino slovenske leksikografije. Imre Szilágyi, avtor zgodovinskega dela, obravnava zgodovino Slovencev od priselitve slovanskih plemen na ozemlje današnje Slovenije v 6. stoletju do osamosvojitve in nastanka samostojne Slovenije. Celotno gradivo je dosegljivo na spletni strani Inštituta.

Študentom prve in druge stopnje so v pomoč tudi štirje že objavljeni deli dvojezične antologije slovenske književnosti *Szlovén irodalmi antológia*. Antologije so izšle v zbirki Oddelka za slovansko filologijo Filozofske fakultete Univerze Loránd Eötvös *Opera Slavica Budapestinensia Litterae Slavicae* pod uredništvom Marije Bajzek, Istvána Lukácsa in Mladena Pavičića v letih 2007, 2008, 2009 in 2010. Vsaka knjiga vsebuje dela najpomembnejših slovenskih pesnikov in pisateljev ter madžarske prevode del iz različnih obdobij. Prva knjiga se ukvarja z literarno produkcijo v obdobju od začetkov slovenskega slovstva do konca 19. stoletja, v drugi knjigi so zbrana dela iz prve polovice, v tretji in četrti knjigi pa iz druge polovice 20. stoletja. Gre za dragoceno zbirko, njeni uredniki pa bi morali nadaljevati odlično zastavljeno delo.

3 Slovenska manjšinska knjižna produkcija

Organizacija Zveza Slovencev na Madžarskem je bila ustanovljena leta 1990. Med različnimi dejavnostmi Zveze je treba omeniti njeno bogato založniško dejavnost. Od leta 1991 izhaja tednik *Porabje* v porabskem narečju in v knjižni slovenščini ter letopis Slovencev na Madžarskem *Slovenski koledar* (od leta 2009 *Porabski koledar*). Leta 1990 je izšla slovensko-madžarska dvojezična zbirka ljudskih pravljic Karla Krajcarja *Slovenske pravljice iz Porabja*. K ohranitvi porabskega slovenskega ljudskega izročila sta prispevala tudi Dušan in Francek Mukič z zbirko *Füčkaj, füčkaj, fantiček moj: sto ljudskih pesmi iz Porabja 1–2* (Mukič 2001, 2003). V sodelovanju Zveze Slovencev na Madžarskem in založbe Franc-Franc je bila objavljena dvojezična zbirka andovskih ljudskih pripovedi *Andovske zgodbe* (Holec 2003). Zgodbe v porabskem narečju je zbral Karel Holec, v knjižno slovenščino pa jih je prevedel Milan Vincetič. Prisotnost ljudskega izročila je precej močna tudi v knjigi *Srebrni breg/Srebrni brejg*. Zbirko kratke proze treh prekmurskih piscev, Ferija Lainščka, Milana Vincetiča in Milivoja Roša, je Zveza izdala leta 1995. Zgodbe o otroštvu so natisnjene tako v knjižni slovenščini kot v prekmurskem narečju. Porabska pisateljica Irena Barber je v devetdesetih letih prejšnjega stoletja izdala narečno kratko prozo v dveh knjigah: leta 1993 je izšla *Trnova paut: pripovedi pa zgodbe*, leta 1998 pa *Življenje je kratko* z istim podnaslovom, obe napisani v porabskem narečju. Roman Franceka Mukiča *Garaboncijaš* je izšel

leta 2005 v Murski Soboti pri založbi Franc-Franc. Avtorjev madžarski prevod tega romana je tri leta kasneje objavila Zveza Slovencev na Madžarskem. Leta 2006 je izšla pod uredništvom Andrása Bertalana Székelya antologija sodobne prekmurske in porabske slovenske literature v prevodu Judit Zágorec-Csuka (*A muravidéki és rábavidéki kortárs szlovén irodalom antológiája*). Zanimiv prispevek k preučevanju porabskega vsakdanjika ter stvarnosti je esejistična zbirka Valerije Perger, svetovalke za zamejsko šolstvo v Porabju, *Tudi to je slovensko Porabje* (Perger 1995).

4 Slovensko leposlovje v madžarskem prevodu

Najboljši madžarski prevajalci slovenskega leposlovja so Orsolya Gállos, Klára Körtvélyessy, Judit Reiman, László Lator, Dezső Tandori, Roland Orcsik, Gábor Lanczkor, Gábor Csordás, Zoltán Csuka ter Zsolt Lukács. Največkrat prevajajo Draga Jančarja – njegova dela posreduje madžarskim bralcem predvsem Orsolya Gállos. Poleg Jančarjevih romanov in kratkih zgodb prevaja Gálloseva tudi njegove eseje, ki jih redno objavljajo različne madžarske revije. V obravnavanem obdobju so v madžarskem prevodu knjižno izšla naslednja Jančarjeva dela: *Posomehljivo poželenje* (*Kaján vágyak*, 1997a), *Pogled angela* (*Az angyal pillantása*, 1997b – skupaj s Kláro Körtvélyessy in Judit Reiman), *Zvenenje v glavi* (*Zajgás a fejben*, 2001), *Katarina, pav in jezuit* (*Katarina, a páva és a jezsuita*, 2006) ter *Drevo brez imena* (*A névtelen fa*, 2011). Poleg Jančarja je Orsolya Gállos prevedla tudi Kovičev roman *Profesor domišljije* (*Képzlet tanár úr*, 2006), otroški roman Ferija Lainščka *Velecirkus Argo* (*Argo Nagycirkusz*, 1999), zbirko kratkih zgodb Mojce Kumerdej *Fragma* (*Fragma*, 2008) in Kocbekove novele *Strah in pogum* (*Félelem és bátorság*, 1990). Najnovejši prevod Orsolye Gállos, roman *Biliard v Dobrayju* Dušana Šarotarja (*Biliárd a Dobray szállóban*), bo kmalu izšel. Izmed prevodov slovenskih proznih del je treba omeniti Kovičev roman *Pot v Trento* in Bartolov roman *Alamut*, ki ju je prevedla Klára Körtvélyessy (*Utazás Trentóba*, 1998; *Alamut*, 2005), roman Aleša Čara *Pasji tango* v prevodu Gáborja Lanczkorja (*Kutyatangó*, 2006), roman Ferija Lainščka *Ki jo je megla prinesla* v prevodu Judit Gordos in Alberta Halásza (*Akit a köd hozott*, 1996), zbirko kratkih zgodb Andreja Blatnika *Menjave kož* v prevodu Orsolye Gállos in Judit Reiman (*Bőr*, 2002) ter antologijo slovenske sodobne kratke proze *Az első nap* (Prvi dan, 2002 – prevedle Orsolya Gállos, Klára Körtvélyessy in Judit Reiman). Veliko je bila prevajana tudi slovenska poezija, največkrat France Prešeren, Kajetan Kovič, Tomaž Šalamun, Edvard Kocbek, Aleš Debeljak, Primož Čučnik, Aleš Šteger, Srečko Kosovel, Dane Zajc ter Taja Kramberger. S področja slovenske esejistike so v madžarskem prevodu izšle zbirke esejev Aleša Debeljaka, Mitje Čandra, Edvarda Kocbeka ter antologija slovenskih esejev *Az eltört korsó* v uredništvu Orsolye Gállos (Razbiti vrč, 1992). Prav tako je bogata tudi prevedena literatura, ki je objavljena revialno. Nekateri revije včasih posvetijo posebno številko Sloveniji in slovenski literaturi, kot na primer revija *Napút* leta 2004, revija *Jelenkor* leta 2002 in 2004 ter revija *Tiszatáj* leta 1992.

5 Slovenistika na Oddelku za slovansko filologijo Filozofske fakultete Univerze Loránda Eötvösa v Budimpešti

Slovenistika se na Madžarskem poučuje na univerzah v Budimpešti in Sombotelu – na Oddelku za slovansko filologijo Filozofske fakultete Univerze Loránda Eötvösa v Budimpešti zgodovina slovenističnih študijev sega na začetek 20. stoletja. Prva pomembnejša dogodka sta bila diploma in doktorat Avgusta Pavla na Slavističnem oddelku v letih 1909 in 1913. Na začetku petdesetih let so se tukaj izobraževali učitelji za porabske šole (Pavičić 2009b: 291). Po dolgem odmoru je leta 1981 začel delovati lektorat slovenskega jezika, v tem času vključen v srbokroatistično katedro (Pavičić 1998: 140). Prvi lektor je bil Vlado Nartnik, leta 1986 mu je sledila Marjanca Mihelič, od leta 1992 opravlja lektorske naloge Mladen Pavičić. Zelo pomembna je v zgodovini madžarske slovenistike letnica 2006, ko se je na Oddelku za slovansko filologijo začel samostojen slovenistični študij. Prvi profesorji so bili István Lukács (književnost), Marko Jasenšek, gostujoči profesor iz Maribora (jezikoslovje) ter Mladen Pavičić. Od leta 2009 predava jezikoslovne predmete Marija Bajzek. Budimpeštanska slovenistika sodeluje pri projektih *Svetovni dnevi* Centra za slovenščino kot drugi/tuji jezik. Leta 2005 in 2008 se je lektorat udeležil projektov *Svetovni dnevi slovenskega filma* in *Svetovni dnevi slovenske literature na filmu*. Leta 2010 so študentje slovenistike v okviru projekta *Svetovni dnevi sodobne slovenske literature* prevajali sodobna slovenska literarna dela, kratko prozo, poezijo, odlomke romanov in svoje prevode predstavili na literarnem večeru lektorata. Na katedri smo sprejeli številne goste, slovenske literate, med drugimi Lucijo Stupica, Mojco Kumerdej, Draga Jančarja, Primoža Čučnika, Matjaža Zupančiča, Aleša Čara, Aleša Štegra, Gabrielo Babnik, Tadeja Goloba in Dušana Šarotarja, madžarske prevajalce Orsolyo Gállos, Lászla Latorja in Kláro Körtvélyessi ter slovenske profesorje Zinko Zorko, Martina Orožen, Mihaelo Koletnik, Natalijo Ulčnik, Marka Jesenška in Vincenca Rajšpa ter pomožnega mariborskega škofa Jožefa Smeja.

LITERATURA

Marija BAJZEK, 1992: *Življenje Slovencev med Muro in Rabo*. Budapest: Kossics Alapítvány.

Marija BAJZEK LUKAČ, 2009a: Narečni slovarji in prekmurščina v njih. *Studia Slavica Savariensia* 2009/1–2, 189–196.

– –, 2009b: *Slovar Gornjega Senika A–L*. Maribor: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta.

Mária BAJZEK LUKÁCSNÉ, 2004: A szlovén szótárírodalom. *Kis szláv lexikográfia*. Ur. István Nyomárkay, István Víg. Budapest: ELTE BTK Szláv Filológiai Tanszék.

Mária BAJZEK, István LUKÁCS, Mladen PAVIČIĆ 2007: *Szlovén irodalmi antológia I.* Budapest: ELTE BTK Szláv Filológiai Tanszék.

Irena BARBER, 1993: *Trnova paut: pripovesti pa zgodbe.* Szombathely: Zveza Slovencev na Madžarskem.

—, 1998: *Življenje je kratko: pripovesti pa zgodbe.* Szombathely: Zveza Slovencev na Madžarskem.

Vladimir BARTOL, 2005: *Alamut.* Budapest: Európa.

Elizabeta BERNJAK, 2004: *Slovenščina in madžarščina v stiku: sociolingvistične in kontrastivne študije.* Maribor: Slavistično društvo.

—, 1995: *Madžarsko-slovenski, slovensko-madžarski slovar.* Ljubljana: Cankarjeva založba.

József BOKOR, Imre SZÍJÁRTÓ, 2001: *Szomszéd népek – szomszédos kultúrák.* Maribor: Pedagógia fakulteta.

Andrej BLATNIK, 2002: *Bőr.* Budapest: JAK.

Mitja ČANDER, 2002: *Az első nap: kortárs szlovén elbeszélők.* Pécs: Jelenkor.

Aleš ČAR, 2006: *Kutyatangó.* Budapest: JAK: L'Harmattan.

Orsolya GÁLLOS, 1992: *Az eltört korsó: válogatás a legújabb szlovén esszéirodalomból.* Pécs: Jelenkor.

Karel HOLEC, 2003: *Andovske zgodbe.* Murska Sobota: Franc-Franc.

Jože HRADIL, 1996: *Slovensko-madžarski slovar.* Ljubljana: DZS.

—, 1998: *Madžarsko-slovenski slovar.* Murska Sobota: Pomurska založba.

Drago JANČAR, 1997a: *Kaján vágyak.* Budapest: Osiris 2000.

—, 1997b: *Az angyal pillantása.* Pécs: Jelenkor.

—, 2001: *Zajgás a fejben.* Pécs: Jelenkor.

—, 2006: *Katarina, a páva és a jezsuita.* Pécs: Jelenkor.

—, 2011: *A névtelen fa.* Budapest: L'Harmattan.

Marko JESENŠEK, 2010: *Prekmuriana. Poglavlja iz zgodovine slovenskega jezika.* Budapest: Balassi.

Edvard KOCBEK, 1990: *Félelem és bátorság: Négy novella.* Újvidék: Forum; Budapest: Európa.

Marija KOZAR, 1996: *Etnološki slovar Slovencev na Madžarskem.* Monošter: Zveza Slovencev na Madžarskem.

Kajetan KOVIČ, 2006: *Képzelet tanár úr: ljubljanaei történet.* Pécs: Alexandra.

—, 1998: *Utazás Trentóba: jelenetek Franc M. egyszerű életéből.* Budapest: Európa.

Mojca KUMERDEJ, 2008: *Fragma.* Budapest: L'Harmattan.

Feri LAINŠČEK, 1996: *Akit a kód hozott.* Budapest: Seneca.

—, 1999: *Argo Nagycirkusz: regény.* Lendva: Studio Arts.

Feri LAINŠČEK, Milivoj ROŠ, Milan VINCETIČ, 1995: *Srebrni breg/Srebrni bregj*. Szombathely: Zveza Slovencev na Madžarskem.

István LÖKÖS, 2002: *Horvát-szlovén-magyar irodalom- és művelődéstörténeti interferenciák*. Budapest: Lucidus.

István LUKÁCS, István FRIED, 1998: *Hasonlóságok és különbségek – Ujemanja in razhajanja*. Budapest: Kossics Alapítvány.

István LUKÁCS, István NYOMÁRKAY, 1998: *Slovensko-madžarski jezikovni in književni stiki od Košiča do danes*. Budapest: Kossics Alapítvány.

István LUKÁCS, 1991: *Szlovén-magyar szótár*. Budapest: NHK.

– –, 1996: *A vend kérdés*. Budapest: Kossics Alapítvány.

– –, 2001: *A megváltó Mátyás király színeváltozásai a szlovén néphagyományban és szépirodalomban*. Budapest: Lucidus.

– –, 2005: *Közel s távol. Szlovén-magyar irodalomtörténeti tanulmányok*. Budapest: ELTE BTK Szláv Filológiai Tanszék.

– –, 2006: *Paralele. Slovensko-madžarska literarna srečanja*. Maribor: Slavistično društvo.

István LUKÁCS, Mladen PAVIČIĆ, 2008: *Szlovén irodalmi antológia II*. Budapest: ELTE BTK Szláv Filológiai Tanszék.

György LUKÁCS B., 2010: A rendszerváltás szlovén útja. *Rendszerváltás és történelem. Tanulmányok a kelet-európai átalakulásról*. Ur. Tamás Krausz, Miklós Mitrovits, Csaba Zahorán. Budapest: L'Harmattan – ELTE BTK Kelet-Európa Története Tanszék.

László MAYER, András MOLNÁR, 2008: *Viri za zgodovino Prekmurja: zbirka dokumentov 1–2*. Szombathely: Vas Megyei Levéltár; Zalaegerszeg: Zala Megyei Levéltár.

Marjanca MIHELIČ, 1990: K madžarski slovenistiki od Avgusta Pavla dalje. *Slavistična revija* 38/1, 69–76.

– –, 1998: K madžarski slovenistiki od Avgusta Pavla dalje. *Hasonlóságok és különbségek – Ujemanja in razhajanja*. Ur. István Lukács, István Fried. Budapest: Kossics Alapítvány. 193–200.

Dušan MUKIČ, Francek MUKIČ, 2001: *Füčkaj, füčkaj, fantiček moj: sto ljudskih pesmi iz Porabja 1*. Szombathely: Zveza Slovencev na Madžarskem.

– –, 2003: *Füčkaj, füčkaj, fantiček moj: sto ljudskih pesmi iz Porabja 2*. Szombathely: Zveza Slovencev na Madžarskem.

Francek MUKIČ, 2005: *Porabsko-knjižnoslovensko-madžarski slovar*. Szombathely: Zveza Slovencev na Madžarskem.

– –, 2005: *Garaboncijaš*. Murska Sobota: Franc-Franc.

Ferenc MUKICS, 1993: *Magyar-szlovén frazeológiai szótár*. Szombathely: Magyarországi Szlovének Szövetsége.

– –, 2008: *A garabonciás*. Szentgotthárd: Magyarországi Szlovének Szövetsége.

Roland ORCSIK, 2010: Kalandozás a szerb, horvát, szlovén irodalomban. *Bárka* 18/1, 77–83.

Mladen PAVIČIĆ, 1998: Prispevek za zgodovino poučevanja slovenščine na budimpeštanski slavistiki. *Slovensko-madžarski jezikovni in književni stiki od Košiča do danes*. Ur. István Lukács, István Nyomárkay. Budapest: Kossics Alapítvány. 139–145.

—, 2009a: *Szlovén irodalmi antológia III*. Budapest: Balassi Kiadó.

—, 2009b: Infrastruktura slovenistike na Filozofski fakulteti Univerze Loránd Eötvös. *Obdobja 28: Infrastruktura slovenščine in slovenistike*. Ur. Marko Stabej. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.

—, 2010: *Szlovén irodalmi antológia IV*. Budapest: Balassi Kiadó.

Valerija PERGER, 1995: *Tudi to je slovensko Porabje*. Monošter: Zveza Slovencev na Madžarskem.

Ferenc STIPKOVITS, 1994: *Porabski Slovenci: dodatki k zgodovini porabskih Slovencev 1945–1949*. Celldömölk: Módszertani Szakcsoport.

András Bertalan SZÉKELY, 2006: *A muravidéki és rábavidéki kortárs szlovén irodalom antológiája*. Budapest; Szentgotthárd: Magyar-Szlovén Baráti Társaság.

Imre SZILÁGYI, 1998: *Az önálló és demokratikus Szlovénia létrejötte*. Budapest: Teleki L. Alapítvány.

—, 2003: Törésvonalak az önálló Szlovéniában 1991–2001. *Nemzeti és regionális identitás Közép-Európában*. Ur. Barna Ábrahám, Ferenc Gereben, Rita Stekovics. Piliscsaba: PPKE BTK. 499–506.

Szláv civilizáció. vir: http://szlavintezet.elte.hu/szlavtsz/slav_civil/main.html (datum: 25. 3. 2012)

Szlovén szépirodalom magyar nyelven. vir: <http://szlavintezet.elte.hu/szlavtsz/szloven/irodalom.shtml> (datum: 25. 3. 2012)

György UHRMAN, 1990: *Színes magyar nyelvkönyv: egységes jegyzet külföldiek részére*. Budapest: Tankönyvkiadó.

József VARGA, Zoltán MOLNÁR, 1991: *Corvin Mátyás-konferencia: tudományos tanácskozás Mátyás király halálának 500. évfordulóján*. Maribor: Pedagoška fakulteta.

Zinka ZORKO, Marija BAJZEK, István LUKÁCS, 1994: *Košič in njegov čas*. Budapest: Kossics Alapítvány.

THE ACHIEVEMENTS OF THE SLOVENE STUDIES IN HUNGARY FROM 1990 UNTIL NOW – AN OVERVIEW

In the past two decades, a lot of papers have been published in Hungary which deal with the issues of the Slovene Studies. There has been no study published yet to present the achievements of the Slovene Studies in Hungary in a systematic, comprehensive manner. The following paper tries to fulfil this gap, presenting the most important publications within this area. In the past two decades, vivid interest was shown towards the Sloveno-Hungarian literary, linguistic and cultural connections. Many conferences were organized, and many books were published on these subjects. The researches within

Literary History mostly deal with literary parallels and the history of reception. As for the linguistics, most publications deal with the Pomurje-Porabje dialect, the bilingualism and the minority language usage in Hungary. The historians mostly researched the events pertaining to the formation of the independent state of Slovenia. In my paper, I am going to deal with the publications on Literary History, Linguistics, History of Culture and History, I am going to present the dictionaries, language books and other teaching aids, I am going to provide an overview on the scientific and literary publications of the Association of Slovenes in Hungary, and, in conclusion, I am going to sum up the artistic translations from Slovene into Hungarian.

Pomen in vpliv novih lingvističnih spoznanj Ferdinanda de Saussurja

MARIJA ŠVAJNCER

*Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Koroška cesta 160,
SI – 2000 Maribor, marija.svajncer@mb.si*

SCN IV/2 [2011], 44–56

V članku sta obravnavana pomen in vpliv novih lingvističnih spoznanj Ferdinanda de Saussurja, enega izmed najpomembnejših sodobnih lingvistov in začetnika strukturalizma. Predmet njegovih raziskav je razlika med jezikom, govorom in govorico. Semiologijo je uvrstil med znanosti. Članek obravnava tudi nekatera spoznanja v sodobni strukturalistični filozofiji, ki jih je navdihnil de Saussure, in posredni vpliv na razvoj slovenskega jezikoslovja.

The article deals with the importance and influence of new linguistic cognitions of Ferdinand de Saussure, one of the most important contemporary linguists and the beginner of structuralism. The subject of his investigations is the difference between language, speech and talking. He places the semiology into science. The article also deals with some cognition in the contemporary structuralistic philosophy inspired by de Saussure and his indirect influence on the development of Slovenian linguistics.

Ključne besede: jezik, sistem, semiologija, označenec, označevalec, sinhronija, strukturalizem

Key words: language, system, semiology, marked, marker, synchronia, structuralism

1 Uvod

Švicarski jezikoslovec Ferdinand de Saussure je imel na Univerzi v Ženevi v letih 1906–1907, 1908–1909 in 1910–1911 tri cikle predavanj o splošnem jezikoslovju. Na osnovi zapiskov navzočih slušateljev in njegovih ohranjenih osnutkov sta švicarska lingvista Charles Bally in Albert Sechehaye, ki sta predavanja ovrednotila za genialna, pripravila knjižno izdajo z naslovom *Predavanja iz splošnega jezikoslovja* (*Cours de linguistique générale*, 1916).

Urednika priznavata, da jima je oblika ustnega poučevanja, ki je pogosto v protislovju s knjižno obliko, povzročala veliko težav. Prizadevala sta si, da bi napravila rekonstrukcijo, sintezo, poustvaritev in organsko celoto (Bally, Sechehaye 1997: 7–10).

Snov jezikoslovja, ki ga obravnava avtor, so razne oblike človeške govorice, tako rekoč vse oblike izražanja, pri tem pa si je zadal nalogo, da bi opisal in podal zgodovino jezikov in jezikovnih družin, odkrival sile, ki delujejo univerzalno in trajno v vseh jezikih, se dokopal do splošnih zakonov ter določil meje in definicije.

2 Govorica, govor in jezik

De Saussure poudarja, da je govorica družbeno dejstvo in eden izmed najpomembnejših dejavnikov v življenju posameznikov in družbe.

3. Govorica ima individualno in družbeno stran in ene si ni mogoče zamišljati brez druge. Vrhu tega:

4. V vsakem trenutku obsega hkrati tako ustaljeni sistem kakor razvoj; v vsakem trenutku je hkrati institucija sedanjosti in proizvod preteklosti. (de Saussure 1997: 20)

Težko je razločevati, kaj je zgodovina in kaj je sistem. Jezik je norma vseh drugih izraznih oblik govorice, je njen del, in to njen bistveni del. Seveda je tudi družbeni proizvod sposobnosti za govorico in množica nujnih konvencij.

Gledano v celoti, je govorica raznolična in pestra; sega na več področij, je hkrati fizična in psihična, vrhu tega pa pripada individualnemu in družbenemu področju; ni je mogoče uvrstiti v nobeno kategorijo človeških dejstev, saj ne vemo, kako izluščiti njeno enotnost. (de Saussure 1997: 21)

Jezik pa ima de Saussure za načelo klasifikacije, celoto na sebi, in za tisto, kar je pridobljeno. Ko ga ločuje od govora, hkrati družbeno razmejuje od individualnega ter bistveno od drugotnega in bolj ali manj naključnega. Jezik je po njegovem mnenju proizvod, ki ga človek sprejme pasivno, saj nikoli ne zahteva vnaprejšnjega premisleka. V nasprotju s tem je govor individualno dejanje volje in razuma, v njem de Saussure razlikuje kombinacije, s katerimi govorec uporablja jezikovni kod in z njim izraža svojo osebno misel, omeni pa tudi psihofizični mehanizem, ki mu omogoča, da te kombinacije povnanji (de Saussure 1997: 25).

1. Jezik je jasno definiran predmet v množici različnih dejstev govorice. Lahko ga umestimo v tisti del krožnega toka, kjer se slušna podoba poveže s konceptom. Je družbeni del govorice, zunaj posameznika, ta ga sam ne more niti ustvariti niti spreminjati; obstaja samo po sebi nekakšna pogodba med člani skupnosti. Po drugi strani pa se ga mora posameznik priučiti, da bi spoznal njegovo delovanje; otrok si ga prisvaja le postopno. (de Saussure 1997: 26)

Pisec jezik uvršča med človeška dejstva in ga pojmuje kot družbeno institucijo. Pomembno je njegovo spoznanje, da je jezik sistem znakov, ki izražajo ideje (de Saussure 1997: 26–27).

3 Semiologija, znak, označenec in označevalec

Znanost, ki proučuje življenje znakov v družbenem življenju, se imenuje semiologija. Avtor jo ima za del socialne psihologije, torej splošne psihologije. Izraz je starogrškega izvora – beseda *seḿíon* pomeni *znak*. Zakone, ki jih bo semiologija šele odkrila, bo mogoče uporabljati v jezikoslovju. S tem ko je avtor jezikoslovje pridružil semiologiji, ga je uvrstil med znanosti in mu med njimi določil pomemben položaj (de Saussure 1997: 27).

Ferdinand de Saussure pravi, da jezikovni znak ne združuje stvari in imen, temveč koncept in slušno podobo, je torej psihična entiteta z dvema stranema. Pri tem trči na pomembno terminološko vprašanje: z izrazom *znak* namreč misli kombinacijo pojma in slušne podobe, vendar pa v utečeni rabi ta izraz v splošnem zaznamuje zgolj slušno podobo samo (de Saussure 1997: 79–81).

Avtor pojasnjuje, da je vez med označevalcem in označencem arbitrarna – arbitraren je sam jezikovni znak. Le-ta je namreč celota, ki izhaja iz povezave označevalca z označencem. Kar zadeva arbitrnost, ne gre za to, da bi bil označevalec odvisen od govorceve svobodne izbire, temveč pomeni, da ni motiviran – arbitraren je glede na označenec, s katerim ga v resničnosti ne spaja nič naravnega. Poglavitni predmet semiologije je množica sistemov. Po de Saussurjevem mnenju arbitarni znaki bolj kakor drugi uresničujejo ideal semiološkega postopka in prav zato je jezik, ki ga ima za najbolj razširjenega in kompleksnega med izraznimi sistemi, tudi izmed vseh najbolj značilen. Iz tega sklepa, da lahko jezikoslovje postane splošni vzorec za vsako semiologijo, čeprav, dodaja, je jezik seveda zgolj poseben sistem. Označevalec je zvočne narave ter poteka v času in svoje značilnosti povzema po njem; ima razsežnost, ki jo je mogoče meriti le kot časovno premico. To, da je označevalec glede na idejo, ki jo predstavlja, svobodno izbran, je samo videz, v resnici za jezikovno skupnost, ki ga uporablja, ni svoboden, marveč obvezen. Jezik kot dediščina nekako prihaja iz prejšnjega obdobja (de Saussure 1997: 82–85).

Arbitrnost znaka, je prepričan pisec, jezik varuje pred vsakršnim poskusom, ki bi ga hotel spremeniti. Za uveljavitev katerega koli jezika je potrebna številnost znakov. Jezik je sistem in prav v tej razsežnosti vseeno ni popolnoma arbitraren, saj v njem velja relativni red; kot sistem je kompleksni mehanizem. V primerjavi z drugimi družbenimi institucijami je najmanj dovzeten za pobude in je tako rekoč eno z življenjem množice, le-ta pa je po naravi inertna, zato jezik deluje kot dejavnik konservacije. Pritrjen je na težo kolektiva in umeščen v čas, je govorica minus govor. De Saussure v nadaljevanju pojasnjuje, da je stalnost znaka v času, povezana s spreminjanjem v njem, načelo splošne semiologije. Jezik ne obstaja zunaj družbenega dejstva, saj je semiološki pojav (de Saussure 1997: 91).

Slovenski filozof Danilo Šuster v knjigi *Simbolna logika* (2000) omeni prav Ferdinanda de Saussura in navaja, da je semiotika ali semiologija splošni nauk o znakih in njihovi uporabi. Znak je nekaj, kar za nekoga nekaj označuje (Šuster 2000: 57). Zamisel o semiotiki kot interdisciplinarnem preučevanju znakov je nastala konec devetnajstega in na začetku dvajsetega stoletja.

4 Sinhrono in diahrono jezikoslovje

Ferdinand de Saussure razlikuje med sinhronim in diahronim jezikoslovjem, in sicer:

Sinhronično je vse, kar se nanaša na statični vidik naše znanosti, diahronično pa vse, kar zadeva razvoj. Prav tako bo sinhronija zaznamovala stanje jezika, diahronija pa fazo v razvoju. (de Saussure 1997: 95)

Po avtorjevem mnenju je nasprotje med tema stališčema absolutno in tako rekoč ne trpi kompromisa. Vrne se k spoznanju, da se sistem nikoli ne spremeni neposredno, saj je sam na sebi negiben. Spremenijo se samo nekatere njegove sestavine, in to ne glede na solidarnost, ki jih veže na celoto. Prejšnja definicija je zdaj dopolnjena – jezik je namreč sistem s sestavnimi deli, ki jih je mogoče in hkrati treba obravnavati v njihovi sinhroni solidarnosti. (de Saussure 1997: 97–101) Stanje in razvoj jezika pisec ponazori s prečnim in podolžnim prerezom rastlinskega stebela, šahovsko igro in simfonijo. Tako prikaže trenutni in razvojni vidik, razmerje med zapisom in »izvedbo« ter zunanjimi in notranjimi dejavniki. Glede primerjave s partijo šaha opozori na razliko, češ da ima igralec šaha namen, da premakne figuro, in tako vpliva na sistem, medtem ko se jezikovne sestavine premikajo oziroma spreminjajo naključno in samodejno. Sinhroni vidik je po avtorjevem mnenju nad diahronim; sinhronija pozna zgolj eno perspektivo – perspektivo govorcev. De Saussure omeni razliko: sinhroni zakon je preprost izraz obstoječega reda in le ugotavlja stvarno stanje, diahronija pa pomeni dinamični dejavnik, ki nekaj izvede in povzroči učinek (de Saussure 1997: 103–107).

Začetne definicije uredi v razmerje, v katerem je govorica sestavljena iz jezika in govora, jezik pa iz sinhronije in diahronije (de Saussure 1997: 113).

Sinhronično jezikoslovje se bo ukvarjalo z logičnimi in psihološkimi odnosi, ki povezujejo člene, ki obstajajo hkrati in tvorijo sistem, kakor te odnose vodi ista kolektivna zavest. Diahronično jezikoslovje pa bo, prav narobe, proučevalo odnose, ki povezujejo zapovrstne člene, ki jih ne vidi ista kolektivna zavest in ki drug drugega nadomeščajo, ne da bi skupaj tvorili sistem. (de Saussure 1997: 114)

Avtor je še bolj natančen: predmet splošnega sinhronega jezikoslovja je ugotavljanje temeljnih načel vsakega idiosinhronega sistema in konstitutivnih dejavnikov vsakega jezikovnega stanja. Splošne lastnosti znaka je tako mogoče šteti za sestavni del sinhronije (de Saussure 1997: 115). Od vseh drugih semioloških institucij se jezik razlikuje po tem, da na mah ne daje zaznavnih

entitet, čeprav te entitete nedvomno obstajajo, in da jezik uveljavi njihova igra (de Saussure 1997: 121).

5 Pot v strukturalizmu

Ferdinand de Saussure si je s svojimi novimi spoznanji iz splošnega jezikoslovja pridobil ugled predhodnika, začetnika strukturalizma. Njegovo življenje se je izteklo na začetku dvajsetega stoletja, strukturalizem pa se je začel najprej kot gibanje, nato pa kot filozofska smer pojavljati sredi dvajsetega stoletja.

Slovenski filozof Boris Majer in hrvaško-slovenski filozof Nenad Miščević uporabljata izraza strukturalizem in poststrukturalizem, medtem ko francoski filozof judovskega rodu Jacques Derrida in slovenski filozof Slavoj Žižek poudarjata, da Francija izraza poststrukturalizem ne pozna – izraz je vanjo prišel iz Združenih držav Amerike.

Boris Majer je avtor pregledne in problemske knjige z naslovom *Strukturalizem*; izšla je kar dvakrat, prvič leta 1971, drugič, v dopolnjeni izdaji, pa 1978. Strukturalizem je izšel iz lingvistike, ki je bila po Majerjevem mnenju vedno daleč od filozofije.

Ferdinandu de Saussuru, ki po pravici velja za enega izmed glavnih utemeljiteljev strukturalizma, še od daleč ne bi prišlo na misel, da bi svojo lingvistično teorijo pojmoval kot filozofijo, temveč prav nasprotno, skušal je lingvistiko utemeljiti kot eksaktno znanost in jo osvoboditi vseh neznanstvenih primesi. (Majer 1971: 3)

Majer odkrije posebnost, češ da Ferdinand de Saussure sploh ne uporablja besede *struktura*, temveč ves čas in dosledno le izraz *sistem*. Njegova prepoznavna znamenja so *signifikant* in *signifikat* (avtor ju prevaja kot *zaznamujoče* in *zaznamovano*) ter sinhronija in diahronija. De Saussure je bil utemeljitelj strukturalizma, vendar nikakor ne filozofski utemeljitelj, saj mu za to sploh ni šlo. Majer je kritičen do njegove redukcije jezika na abstraktni metajezik. Po njegovem mnenju je temeljna de Saussurjeva ideja podana v tezi, da je poljuben sistem mogoče in treba razložiti izključno iz njega samega, ker je sklenjena in samozadostna celota, ki je ni moč izpeljati iz diahroničnih zakonov (Majer 1971: 7–12).

Miščević v zgodovini strukturalizma prepozna tri faze, in sicer: prvo, ki jo oblikujejo Levi-Straussova dela o elementarnih strukturah sorodstva in strukturalni antropologiji, v njej se kaže navdušenje nad lingvistiko; drugo, ki jo predstavljajo Lacanovi spisi in Althusserjeva knjiga *Za Marxa* (Pour Marx, 1965); strukturalizem postane kritična teorija, ki se v imenu posameznih znanosti vprašuje o globalni filozofski shemi (med znanostmi Miščević omeni tudi lingvistiko, v tej fazi je le-ta že predmet kritike); in tretjo, ki jo ima filozof za poststrukturalizem, pravzaprav nadaljevanje strukturalizma in hkrati odzivanje nanj. Po prelomnici leta 1968 se namreč pojavijo nova imena, med starejšimi predstavniki pa omeni Louisa Althusserja in Michela Foucaulta, ki tedaj postaneta kritika druge strukturalistične faze. Poleg omenjenih filozofov naj bi

bila poststrukturalista še francoski filozof Gilles Deleuze in francoski filozof judovskega rodu Jacques Derrida (Miščević 1975: 7–8).

Derrida japonskemu prijatelju pojasnjuje svoj izraz *dekonstrukcija*. Uvedel ga je, ko je vladal strukturalizem (sčasoma je izraz postal prepoznavno znamenje njegove filozofije). Videti je bilo, da je šla v to smer tudi dekonstrukcija, saj je beseda pomenila, da je treba namenjati določeno pozornost strukturam, le-te pa same na sebi nikakor niso bile niti enostavne ideje, niti oblike, niti sinteze in niti sistemi. Dekonstrukcija je bil prav tako strukturalistični prijem, sočasno pa je bila antistrukturalistična kretnja. Pomenila je razdiranje, razstavljanje in razkrajanje vseh vrst strukture. Dekonstrukcija se zgodi, če je dogodek ter razmejitev ontološkega in predvsem povednega naklona tretje osebe sedanjika. Njen smisel je mogoče najti v kakem določenem kontekstu. Strukturalizmu so takrat vladali jezikovni modeli, tako imenovana strukturalistična lingvistika, imenovana tudi de Saussurjeva. Zato so predvsem v Združenih državah Amerike motiv dekonstrukcije povezovali s poststrukturalizmom. Derrida poudarja, da je beseda poststrukturalizem v Franciji neznana, razen kadar »prihaja« iz Združenih držav Amerike (Derrida 1995: 115–117).

6 Levi-Straussovo apliciranje de Saussurjevih jezikoslovnih spoznanj na socialno antropologijo

Hrvaški lingvist Dubravko Škiljan pravi, da je k de Saussurjevi uveljavitvi največ pripomoglo srečanje enega izmed najpomembnejših dejavnikov Praškega lingvističnega krožka, Romana Jakobsona s francoskim antropologom judovskega rodu Claudom Levi-Straussom, izvirno Lévi-Straussom. To se je zgodilo leta 1941 v New Yorku, v okoliščinah, v katerih sta se oba kot Juda znašla na begu pred nacizmom. Tedaj naj bi Levi-Strauss od Romana Jakobsona prevzel v temelju de saussurjevski koncept strukture kot učinkovito pojasnjevalno orodje na področju človeških fenomenov ter humanističnih in družbenih znanosti. Škiljan pravi, da se je tako »rodil« strukturalizem, de Saussure pa naj bi veljal, čeprav *ex post*, za njegovega najzgodnejšega teoretika (Škiljan 1997: 262).

Levi-Strauss se je zamislil nad de Saussurjevim proučevanjem odnosa med jezikom, zgodovino in religijo. Lingvistu očita, da le-ta ne ve, kako naj se sploh loti obravnavane snovi. V osnutku njegove lingvistične interpretacije o nastanku božanstev vidi nekakšno variacijo na slavno temo mitologije kot bolezni govorice. Preseneča ga, da de Saussure za svoje formule išče ilustracije na tistih koncih sveta, ki so tako oddaljeni od predela, od koder jemlje zglede, in močno oddaljeni drug od drugega. Predvideva, da je potreben lingvistični mehanizem za ustvarjanje novih imen, tak, ki bi mogel ustreči povpraševanju. V primerih, ki jih omenja de Saussure, so jezik, zgodovina in religija tesno prepleteni ter učinkujejo drug na drugega (Levi-Strauss 1985: 189–193).

Saussure, ki je dokazal sistematičen značaj jezika v njegovi sinhronični strukturi, se ni mogel odločiti za to, da bi to pojmovanje razširil na dejstva, ki jih je mogoče opazovati zgolj v diahroničnem poteku. (Levi-Strauss 1985: 195)

Levi-Strauss mu priznava, da je predhodnik strukturalističnega jezikoslovja, očita pa mu, da njegova razlaga ni ustrezna, saj skupina božanstev prav tako kot jezik sam oblikuje sistem, v katerem je slehernega boga mogoče razumeti samo v odnosu do celote. Videti je, da je brez zgodovinske obravnave težko interpretirati razhajanje in simetrijske učinke v imenskih sistemih sosednjih ljudstev, ki sestavljajo isto jezikovno družino (Levi-Strauss 1985: 195).

7 Lacanova preinterpretacija označevalca in označenca

Utemeljitelj teoretske psihoanalize, francoski filozof Jacques Lacan pravi, da je nezavedno strukturirano kakor govorica. Sklicuje se na Levi-Straussovo delo *Divja misel* (La pensée sauvage, 1962) in glede označevalcev trdi, da jih daje narava. Ti označevalci inavguralno organizirajo človeške odnose, dajejo jim strukture in jih modelirajo. Model lingvistike je kombinatorična igra, ki deluje sama od sebe in v svoji spontanosti, na predsubjektiven način; nezavednemu daje ta status prav njegova struktura (Lacan 1980: 31).

Ta struktura nam vsaj zagotavlja, da je za izrazom nezavednega nekaj, kar je moči kvalificirati, kar je dostopno in kar je moči objektivirati. (Lacan 1980: 32)

Lacan na področje vzroka vpelje zakon označevalca. Bistvena oblika, v kateri se najprej prikazuje nezavedno kot fenomen, je diskontinuiteta. Nezavedno je treba vse bolj radikalno umestiti v razsežnost sinhronije, na raven subjekta izjavljanja. (Lacan 1980: 36–39) Lacan govori tudi o označevalni strukturi. Označevalci so se lahko konstituirali v sočasnosti samo zaradi kake zelo opredeljene strukture konstituirajoče diahronije. Diahronijo pa usmerja struktura. (Lacan 1980: 64) Označevalec je za Lacana prvo znamenje subjekta (Lacan 1980: 86).

Če je subjekt subjekt označevalca – če ga to opredeljuje – si lahko zamislimo takšno sinhrono mrežo, da daje v diahroniji preferencialne učinke. Razumeti morate, da ne gre za nepredvidljive statistične učinke, pač pa da sama struktura mreže implicira vračanje. (Lacan 1980: 91)

Jacques Lacan omeni sintagmo sodobnega strukturalizma. Le-ta je po filozofovem mnenju natančno izpeljal družbene temelje na področju porazdelitve funkcij, in sicer v obliki izmenične igre. Sodobni strukturalizem naj bi še pokazal, kako osnovne menjave potekajo na ravni sorodstva, kolikor je ta raven postavljena v nasprotovanje z naravnim rojevanjem; menjave potekajo na ravni označevalca. Prav tu je mogoče najti najbolj elementarne strukture delovanja družbe in jih opisati v terminih kombinatorike (Lacan 1980: 198).

Če je subjekt tisto, kar vas učim, namreč subjekt, določen z govorico in govorom, to pomeni, da se subjekt in initio začneja na mestu Drugega, prav kolikor tam vznikne prvi označevalec. Toda kaj je označevalec? To vam že zadosti dolgo lajnam, da mi ni treba ponavljati, označevalec je tisto, kar zastopa subjekt, za koga? – ne za neki drugi subjekt, pač pa za neki drugi označevalec. (Lacan 1980: 262)

Iz poudarjanja, da je nezavedno strukturirano kakor govorica, je izpeljal topologijo, katere namen je, da pojasni konstitucijo subjekta. Očitali so mu, da daje prevladujočo vlogo strukturi, zanemarljivo pa dinamiko, ki je tako zelo navzoča v človeškem izkustvu. Vse izhaja iz strukture označevalca, ta struktura pa temelji na funkciji zareze. Psihoanaliza naj bi ljudi spomnila, da dejstev človeške psihologije ni mogoče dojeti brez funkcije subjekta, opredeljenega kot učinek označevalca (Lacan 1980: 269–274). Med označevalcem in označencem pa je po Lacanovem mnenju še neko drugo razmerje – razmerje učinka smisla (Lacan 1980: 330).

8 Problematizacija

Lingvistična spoznanja Ferdinanda de Saussurja imajo velik pomen, saj se je prvi domislil, kako je mogoče jezik urediti v sistem in premišljevali o njegovem statičnem položaju. Opozoril je na pomenske razlike med govorico, govorom in jezikom. Poudarjanje družbene strani je ohranilo jezikoslovno veljavo in se ni prevesilo v sociolingvistično analizo. Jezikoslovec ni predstavil razlike med družbenimi in človeškimi dejstvi, tudi sicer ni podal ene same in splošno veljavne definicije dejstva. Preučiti bi bilo treba tudi razmerje med dejstvom in institucijo. V nekaterih primerih tudi institucija lahko dobi pomen dejstva.

De Saussure ima govor za individualno dejanje volje in razuma. Pri vsebinski pojasnitvi torej povezuje vidika voluntarizma in racionalizma. Predvideva tako jezikovni kod, s katerim govorec (in govorka) izraža svojo osebno misel, kot tudi psihofizični mehanizem. Če je jezik dejstvo, na katero ljudje naletijo in se vanj tako rekoč rodijo, potem ga ni mogoče imeti za konvencijo oziroma nekakšno pogodbo med člani skupnosti. Razmerje med diahroničnim in sinhroničnim vidikom je veliko bolj zapleteno, kot je avtor pripravljen priznati.

Tega, da je de Saussure semiologijo uvrstil med socialno psihologijo, jezikoslovcu ne bi bilo smiselno očitati, saj je bil otrok svojega časa in je upošteval tedanji razvoj znanosti in ved. Veliko pomembnejše je, da je semiologiji skušal pridobiti status znanosti, torej ustrezno metodologijo, terminologijo, temeljna spoznanja in natančno izdelan načrt raziskovanja.

De Saussurjeva uvedba označenca in označevalna je prelomnega pomena. Prilastili in polastili so se ju mnogi drugi, in kar je poglobitveno, dali so jima nov pomen ali pa so ju preinterpretirali. Nekateri so šli celo tako daleč, da sta postala čedalje težje razumljiva pojma. Znak je za de Saussurja celota, ki izhaja iz njune povezave. Označevalec je zvočne narave – meriti ga je mogoče kot časovno premico. Pri tem se poraja vprašanje, zakaj ima tako odločilen pomen prav zvočni vidik, saj nadaljevalci in nadaljevalke de Saussurjevega splošnega jezikoslovja postavljajo v ospredje jezik kot zapisan sistem – samo v taki obliki je zanje namreč lahko znanstveni predmet.

Kadar poudarja pomen jezikovne dediščine, zanika svojo trditev, da ima poglobitveno veljavo sinhroni vidik. Treba je upoštevati tudi diahronijo, torej razvojni in zgodovinski vidik jezika. Seveda je Ferdinand de Saussure v resnici

to tudi storil: v svoji karieri univerzitetnega profesorja je predaval o različnih jezikih, na primer o sanskrtu (pri triindvajsetih letih, leta 1880, je zagovarjal doktorsko disertacijo o rabi absolutnega genitiva v sanskrtu), germanskih jezikih, stari grščini, latinščini in litovščini. Ker ni hotel sprejeti francoskega državljanstva (to je bil eden izmed pogojev za redno profesuro), se je iz Francije, kjer se je uveljavil, vrnil v rodno Švico. V Ženevi so prav zanj ustanovili katedro za primerjalno slovnico. Lotiti se je bilo treba tako sinhronih kot diahronih jezikovnih raziskav.

9 De Saussurjev vpliv

De Saussure je vplival na nadaljnji razvoj strukturalizma in na njegove pomembne predstavnike. Za nekatere izmed njih sta bila njegovo proučevanje jezikoslovja samo navdih in spodbuda, saj se v novih predmetih obravnave oddaljujejo od jezikoslovčevega izhodiščnega teoretičnega položaja. Izraz sistem nadomestijo s strukturo ter mu opisno in dejavno dodajo nove lastnosti. Tudi prenos sinhronije in diahronije na družbeno dogajanje dobi nove značilnosti. Največ preinterpretacij in novega razumevanja pa je opaziti pri rabi označevalca in označenca, ki na novo in drugače učinkujeta v filozofiji, teoretski psihoanalizi, socialni antropologiji in diskurzivni teoriji.

Ferdinand de Saussure je vplival na Pariški lingvistični krožek. Leta 1926 ga je ustanovil češki lingvist in literarni zgodovinar Vilém Mathesius, njegovi sodelavci pa so bili literarni teoretik in estetik Jan Mukařovsky, jezikoslovca Roman Jakobson in Bohumil Trnka in drugi. Krožek je izhajal iz de Saussurjevih lingvističnih spoznanj in je bil eden izmed centrov strukturalističnega jezikoslovja (Majer 1971: 69).

Švicarski lingvist je zapustil sled tudi v slovenski lingvistiki. Marko Jesenšek je proučil vpliv Pariškega lingvističnega krožka na razvoj slovenskega jezikoslovja. Ugotavlja, da je imel ta krožek velik, čeprav nekoliko zamaknjen vpliv na razvoj slovenskega jezikoslovja v dvajsetem stoletju. Češki lingvist Bohuslav Havránek z jezikovnosistemsko stilistiko in teorijo jezikovnih zvrsti, Vilém Mathesius s členitvijo po aktualnosti in ruski lingvist Nikolaj S. Trubeckoj s fonologijo so vplivali na številne slovenske jezikoslovce, med njimi predvsem na Borisa Urbančiča, Toma Korošca in Ado Vidovič Muha, na izhodiščih praške (ženevske, ameriške in kopenhagenske) šole pa je bila napisana tudi slovnica Jožeta Toporišiča, ki je zaznamovala slovensko strukturalno jezikoslovje od sedemdesetih let pa tako rekoč do konca prejšnjega stoletja. Ustanovitelj Praškega lingvističnega krožka je bil Roman Jakobson. Postavil je ostro nasprotje med diahronim in sinhronim raziskovanjem jezika ter ločevanjem med govorico, govorom in jezikom. Jezik je bil zanj sistem znakov in torej del semiologije (Jesenšek 2011: 283–284).

Predhodnik praškega strukturalizma na Slovenskem je Anton Breznik (Besedni red v govoru, 1908), ki je predstavil vprašanje besednega reda kot eno izmed temeljnih vprašanj slovnice ter tako napovedal način razmišljanja, ki ga je v PLK-ju določila Mathesiusova

teorija členitve po aktualnosti v tridesetih letih 20. stoletja. /.../ Zanimivo je, da je o tem razmišljal tudi Breznik, žal pa je njegova razprava ostala spregledana in brez večjih odmevov v slovenskem oz. mednarodnem jezikoslovju. (Jesenšek 2011: 284–285)

Jezikoslovec Anton Breznik je leta 1908 izpostavil vprašanje besednega reda kot eno izmed temeljnih vprašanj slovenske skladnje. Breznik je neke vrste predhodnik strukturalne členitve po aktualnosti in jezikoslovec, ki se je ob Mathesiusu prvi začel resno ukvarjati s strukturnimi vprašanji stavka in povedi. Ugotovil je, da o prosti stavi ne zadošča razmišljati samo znotraj povedi, temveč se mora tega lotiti v okviru sobesedila oziroma govornega odstavka (Jesenšek 2011: 285).

Stacke je ob pomenskem vidiku obravnaval tudi strukturo, in sicer je ločeval med prosto in neprosto (stalno) stavbo ter pričakovanim in nepričakovanim stavčnim poudarkom, s tem pa je uveljavil členitev po aktualnosti ter nakazal vprašanja, ki jih je kasneje reševal Daneš. (Jesenšek 2011: 286)

Jesenšek ugotavlja, da smo Slovenci dobili prve informacije o Praškem lingvističnem krožku skoraj brez zamudništva. Publicist in prevajalec Božidar Borko je od leta 1932 v časopisu *Jutro* poročal o novi češki teoriji književnega jezika in je bil prvi posrednik novih razmer v češkem jezikoslovju. Sam sicer ni bil jezikoslovec, uspelo pa mu je, da je nove poglede prilagodil našim razmeram, tako da je jezikovni funkcionalizem nadgradil s tako imenovano prožno ustaljenostjo in iskanjem srednje poti med umetnim in ljudskim jezikom. Strukturalnemu jezikoslovju praške šole je bil zelo naklonjen – imel ga je za pomembno novost v evropskem jezikoslovju na prelomu dvajsetih in tridesetih let dvajsetega stoletja. Praške jezikoslovce je imenoval jezikovne reformatorje in upornike proti slovniškemu formalizmu v tedanjem jezikoslovju ter pripisal velik pomen funkcijskemu vrednotenju jezika. Sčasoma je spoznal, da nekritični prenos tujih teoretičnih jezikovnih spoznanj ni ustrezen, temveč je treba upoštevati posebnosti jezikovnih razmer različnih evropskih knjižnih jezikov. Pri reševanju jezikovnokulturnih vprašanj na Slovenskem je potrebno jezikovne koncepte prilagajati. Srednjo pot med romantičnim (ljudski jezik je osnova za knjižni jezik) in realističnim pogledom (jezik naj bi raziskovali funkcijsko) na jezik, ki bi bila sprejemljiva za Slovence, je imenoval prožna ustaljenost (Jesenšek 2011: 286–287).

Strukturalna teorija je razdvojila tudi slovensko javnost (tako kot češko) in sprva ni bila sprejeta z navdušenjem, uveljavljati pa se je začela v šestdesetih letih in je nato prevladala v konceptu SSKJ-ja ter se uveljavila v Toporišičevi slovnici – od šestdesetih let je pomembno vplivala na slovenski knjižni jezik in normativnost. (Jesenšek 2011: 286)

Jesenšek omeni tudi prispevek jezikoslovca in pesnika Boža Voduška, začetnika jezikovnosistemske stilistike, ki je prvi pisal o Praškem lingvističnem krožku na teoretični ravni in tudi vplival na Borkova poročila. Zavzemal se je za funkcijskozvrstno in socialno členjenost slovenskega jezika ter spodbujal nastavke za teorijo interesnih govoric. Poudarjal je pomen jezikovne dinamičnosti in sinhrono raziskovanje jezika. Zavrnil je ljudski jezik kot edino

pravo podlago za slovensko knjižno normo in pretirani purizem v slovenskem jezikoslovju. Ada Vidovič Muha opozarja na Voduškovo naravno razmerje do jezika in na načelo ustaljenosti, ki ga je povezovalo s praško idejo jezikovne kulture (Jesenšek 2011: 288–289).

Boris Urbančič je poskušal nekritično prenesti češko jezikovno teorijo v slovenski prostor. Zavračal je diahrono raziskovanje v slovenskem jezikoslovju, ljudski jezik kot osnovo za knjižno normo in historizem. Jezikoslovje bi se po njegovem mnenju moralo formalno modernizirati (Jesenšek 2011: 290).

Najmočnejši in pozitivni vpliv praške strukturalistične šole na slovensko jezikoslovje se kaže v delih Toma Korošca in Ade Vidovič Muha: njuno jezikoslovje je raslo iz teoretičnih osnov praškega strukturalizma in slovenskega razumevanja teh vprašanj, kakor so se oblikovala na razvojni premici od Breznika, Voduška, Kocbeka in Bajca do teoretičnih konceptov za izdelavo SSKJ-ja. (Jesenšek 2011: 292)

Tomo Korošec je uveljavil stilistiko jezika in besedila kot eno izmed najpomembnejših vprašanj sodobnega raziskovanja knjižnega jezika in v slovensko jezikoslovje prinesel nov pogled na raziskovanje stilnih sredstev jezika in besedil. Jezikovno kulturo je razumel v smislu Praške lingvistične šole kot aktivno poseganje v prid knjižnega jezika. Ada Vidovič Muha meni, da na Slovenskem ne gre za čisto aplikacijo češke lingvistične šole. Lingvistka igra pomembno vlogo pri povezovanju češke in slovenske jezikoslovne strukturalne misli. Le-ta se je skupaj s češkim strukturalizmom razvijala v smeri funkcijskega jezikoslovja. Ada Vidovič Muha ima jezik za sistem in ga ločuje od govora (Jesenšek 2011: 292–293).

De Saussurjeva stališča spodbujajo tudi spoznanje, da se jezikovnih vprašanj ni primerno lotevati vrednostno. V njegovih predavanjih ni nikjer mogoče prebrati, da bi bilo treba razlikovati med malimi in velikimi jeziki oziroma med pomembnimi in nepomembnimi. Jezikovno proučevanje nas usmerja tudi k lastnemu jeziku. Jesenšek pravi:

Evropsko leto jezikov ali Evropsko leto medkulturnega dialoga sta zato za t. i. 'male jezike' EZ-ja zelo pomembni akciji, ki morata spodbujati razmišljanje o jeziku v EZ-ju, omogočati jezikovna povezovanja v regiji in zagotavljati pogoje, ki bodo 'malim jezikom' (čeprav na papirju prav tako 'uradnim jezikom' EZ-ja) omogočali kolikor toliko enakovreden položaj v razmerju do globalnega jezika. Slovenščina se je po osamosvojitvi in nato priključitvi k EZ-ju znašla v položaju, ko je en prevladni jezik (bivše) skupne države (srbohrvaščina) zamenjala z drugim prevladnim jezikom (nove) skupne države (angleščina). (Jesenšek 2009: 9)

De Saussurjeva stališča o tem, da ni primerno razlikovati med tako imenovanimi malimi in velikimi jeziki, lahko prispevajo k aktualnemu prizadevanju za ohranjanje položaja, pomena in rabe slovenskega jezika tako v javnosti, političnem delovanju, na univerzi in v Evropski uniji kot tudi v znanosti.

10 Sklep

Ferdinand de Saussure je pomemben in izviren sodobni jezikoslovec, začetnik strukturalizma in utemeljitelj semiologije kot znanosti. V jezikoslovno preučevanje je uvedel pomembno pomensko in terminološko razlikovanje. Njegovo delo še danes pomeni teoretično izhodišče za lingvistični študij in razumevanje razvojnih faz strukturalizma. Njegov vpliv je bil velik: posredno se je pod vplivom Praškega lingvističnega krožka kazal tudi v slovenskem jezikoslovju.

LITERATURA

Jacques DERRIDA, 1988: *Glas in fenomen*. Ljubljana: Založba ŠKUC, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete. (Studia humanitatis).

Jacques DERRIDA, 1994: *Izbrani spisi*. Ljubljana: Študentska organizacija Univerze. (Knjižna zbirka Krt 91).

—, 1995: Pismo japonskemu prijatelju. *Sodobna literarna teorija*. Ljubljana: Krtina. (Knjižna zbirka Temeljna dela). 113–117.

Michel FOUCAULT, 2001: *Arheologija vednosti*. Ljubljana: Studia humanitatis.

Marko JESENŠEK, 2009: Slovenski jezik in Evropska zveza. Maribor: *Slavia Centralis*. II/2, 7–23.

—, 2011: Vpliv Praškega lingvističnega krožka na razvoj slovenskega jezikoslovja. *Vzájemným pohlede / V očeh drugega – Česko-slovenské a slovinsko-české styky ve 20. století / Češko-slovenski in slovensko-češki stiki v 20. stoletju*. Praha: Národní knihovna České republiky, Slovanska knihovna. / Publikace Slovanské knihovny; 68). 283–296.

Jacques LACAN, 1980: *Štirje temeljni koncepti psihoanalize*. Ljubljana: Cankarjeva založba. (Zbirka Misel in čas).

—, 1988: *Etika psihoanalize. Seminar Jacquesa Lacana*. Ljubljana: Delavska enotnost. (Zbirka Analecta).

—, 1994: *Spisi*. Ljubljana: Razprave 4/1993, Problemi 8/1993. (Zbirka Analecta).

Claude LÉVI-STRAUSS, 1985: *Oddaljeni pogled*. Ljubljana: Založba ŠKUC, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.

—, 1993: *Rasa in zgodovina. Totemizem danes*. Ljubljana: Škuc, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete. (Studia humanitatis).

—, 2004: *Divja misel*. Ljubljana: Krtina. (Knjižna zbirka Temeljna dela).

Boris MAJER, 1971: *Strukturalizem*. Ljubljana: Komunist.

—, 1978: *Strukturalizem*. Ljubljana: Komunist.

Nenad MIŠČEVIĆ, 1975: *Marksizam i post-strukturalistička kretanja. Althusser, Deleuze, Foucault*. Rijeka: Marksistički centar, Centar za društveno i uslužno djelatnost mladih. (Biblioteka Prometej).

Ferdinand de SAUSSURE, 1997: *Predavanja iz splošnega jezikoslovja*. Ljubljana: ISH Fakulteta za podiplomski humanistični študij. (Studia humanitatis).

Dubravko ŠKILJAN, 1997: Saussurjev ustvarjalni molk. V: Ferdinand de Saussure, *Predavanja iz splošnega jezikoslovja*. Ljubljana: ISH Fakulteta za podiplomski humanistični študij. (Studia humanitatis). 261–280.

Danilo ŠUSTER, 2000: *Simbolna logika*. Maribor: Pedagoška fakulteta. (Knjižna zbirka Učbeniki).

Boštjan TURK, 1997: Ferdinand de Saussure: Geneza sodobnega jezikoslovja. V: Ferdinand de Saussure, *Predavanja iz splošnega jezikoslovja*. Ljubljana: ISH Fakulteta za podiplomski humanistični študij. (Studia humanitatis). 281–293.

Slavoj ŽIŽEK, 2011: *Poskusiti znova – spodleteti bolje*. Ljubljana: Cankarjeva založba. (Zbirka Čas misli).

THE IMPORTANCE AND INFLUENCE OF NEW LINGUISTIC COGNITION OF FERDINAND DE SAUSSURE

The Swiss linguist Ferdinand de Saussure has influenced modern linguistics and formed the theory of general linguistics, in which he differentiates between language, speech and talking. The problems are suited into a social context. Semiology is placed into the scientific field, and important terminology differences are introduced, especially the difference between a marker and the marked, and synchrony and diachrony. De Saussure stressed the importance of synchronous language studies. His original theory of general linguistics is believed to be the beginning of structuralism. He influenced the most notable representatives and followers of this philosophical field. His main terminology was used in its original sense as well as in new interpretations and preinterpretations. Many, especially the followers of theoretical psychoanalyses and discourse theorists, have digressed far from de Saussure's semiology. This Swiss linguist has also influenced the Prague linguistic circle which in turn influenced the Slovenian linguists and their comprehension of language. This influence has been studied by the Slovenian linguist Marko Jesenšek. De Saussure's views on unsuitable differentiation of small and large languages and the denial of the point of value can contribute to the current effort to keep the position, meaning and usage of the Slovenian language in the public and political operations and scientific work at the university as well as on the level of the European Union.

Vezljivost glagolov védenja v zgodovini slovenskega knjižnega jezika

ROBERT GROŠELJ

*Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Aškerčeva 2,
SI – 1000 Ljubljana, robert.groselj@ff.uni-lj.si*

SCN IV/2 [2011], 57–74

Razprava obravnava vezljivost glagolov védenja, tj. *umeti* (z drugotnim nedovršnikom *umevati*), *vedeti* in *znati*, v zgodovini slovenskega knjižnega jezika. Raziskavo sestavljajo pomenska opredelitev glagolov, vzpostavitev pomenskih in vezavnostnih vzorcev, določitev njihove stabilnosti, razvojnih značilnosti in konkurenčnih razmerij. Po pomenih so primerjane vezljivostne značilnosti med glagoli.

The paper discusses the development of valency for the verbs of knowing, i.e., *umeti* (with its secondary imperfective *umevati*), *vedeti* and *znati*, in the history of Slovenian literary language. In the study the verb meanings are defined, within every meaning the semantic and government patterns are determined. The patterns are analysed as to their stability, developmental characteristics, and competition with one another. Within every meaning the valency characteristics of the analysed verbs are compared.

Ključne besede: zgodovina slovenščine, razvoj vezljivosti, vezava, glagoli védenja

Key words: history of Slovenian, development of valency, government, verbs of knowing

0 Uvod¹

V zgodovinski skladnji se redke raziskave posvečajo spremembam stavčnih vzorcev. Danes skušajo to vrzel zapolniti vezljivostne študije, ki spremembe vzorcev vidijo predvsem kot rezultat pomenskega in skladenjskega razvoja njihovih oblikovalcev, ki lahko v času različno oblikujejo svoje skladenjsko

¹ Razprava se navezuje na del avtorjeve disertacije *Vezava glagolov umevanja v slovanskih jezikih* (mentorici red. prof. dr. Alenka Šivic-Dular, izr. prof. dr. Andreja Žele), obranjene februarja 2010 na Oddelku za slavistiko Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.

okolje – ob sebi predvidevajo različne elemente, ki se pomensko in oblikovno spreminjajo (Heringer 2006: 1456–1460; Korhonen 2006: 1469–1471).

Tudi pričujoča razprava je posvečena tej problematiki, saj obravnava vezljivost védenjskih glagolov *umeti* (z drugotnim nedovršnikom *umévati*), *vedeti* in *znati* v zgodovini slovenskega knjižnega jezika. Ker pa gre za pomensko sorodne glagole, so cilji analize večplastni: (1) poleg raznovrstnosti vezljivostnih zmožnosti glagolov bi rad predstavil tudi razmerja med njimi; s tem bi preveril, ali pomensko podobni glagoli res težijo k pojavljanju v enakih vezljivostnih zgradbah (Goldberg 2006: 58); (2) skušal bom dokazati, da se s spreminjanjem pomena glagolov spreminja tudi njihova vezljivost (Žele 2003); (3) z razpravo bi rad dopolnil dosedanja védenja o vezavi teh glagolov v slovenščini (Orzechowska 1972, 1974).

V ta namen so opredeljeni pomeni glagolov in – na podlagi besedilnih zgledov iz vseh obdobj knjižne slovenščine – določene njihove razvojne vezljivostne značilnosti. Po pomenih so oblikovani pomenski in vezavnostni vzorci, ki so obravnavani glede na stabilnost, razvojne značilnosti in konkurenčna razmerja. Po posameznih pomenih so primerjane vezljivostne značilnosti med glagoli.

0.1 Gradivo in korpus

0.1.1 Gradivo raziskave so sln. glagoli *uméti* (tudi drugotni nedov. *umévati*), *védeti* in *znáti*, ki se lahko pomensko (tudi etimološko) opredelijo kot védenjski.

Glagoli védenja imajo zanimive pomenske in skladenjske značilnosti, zaradi česar so predmet raznovrstnih, ne le jezikoslovnih obravnav. V *kognitivnem jezikoslovju* ima njihov osebek vlogo konceptualizatorja, ki oblikuje npr. vsebinski odvisnik in mu določa verjetnost. V *teoriji mentalnih prostorov* so tovrstni glagoli obravnavani kot mehanizmi, ki jih govorci uporabljajo za tvorbo drugotnih mentalnih prostorov (vsebinski odvisnik predstavlja drugotni mentalni prostor, ki je različno povezan z osnovnim; po García-Miguel idr. 2004: 401–402).

Glagoli védenja so zanimivi tudi zaradi raznovrstne realizacije *vsebine*, ki ima lahko (predložno)sklonsko obliko, obliko vsebinskega odvisnika, nedoločniškega polstavka, lahko pa je tudi zapletenejša, veččlenska (za slov. jezike npr. Orzechowska 1972, 1974; za češ. VV: 198–223; za šp. García-Miguel idr. 2004: 403–418).

0.1.2 Korpus sestavljajo besedilni zgledi iz slovarskih in neslovarskih del, ki pokrivajo vso zgodovino sln. knjižnega jezika in predknjižno obdobje (10.–21. st.; obsežno gradivo se pojavi s knjižnim obdobjem v drugi polovici 16. st.). Prim. vire na koncu razprave.²

² Zgledi z izpričanimi vezljivostnimi značilnostmi glagolov so bili na podlagi uveljavljenih zapisov (prim. SPP) oblikovani v pomenske in vezavnostne vzorce, primerne za vezljivostno analizo.

0.2 Metode

0.2.1 Pomenska analiza glagolov temelji na pomenskih razlagah v slovarskih virih, ki se med seboj razlikujejo. Poskus njihove uskladitve (ki izhaja tudi iz preveritve zgledov) sloni na sintagmatskem načelu slovarskega pomena, ki izkazuje podredno razmerje pomenskih sestavin s skladenjsko vodilno uvrščevalno pomensko sestavino (UPS) in odvisnimi razločevalnimi pomenskimi sestavinami (RPS; Vidovič-Muha 2000: 53).

Na ta način se lahko vzpostavijo t. i. primerljivi pomeni, tj. pomeni z enako UPS in čim več prekrivnimi RPS, ki omogočajo primerjavo vezljivostnih možnosti med glagoli. Sistematizacija slovarskih virov in zgledov, ki temelji na zgodovinskorazvojnem urejevalnem načelu, pa omogoča opredelitev časovne ustaljenosti pomenov.

0.2.2 Vezljivostna analiza glagolov izhaja iz sodobnih vezljivostnih razprav (npr. Karolak 1984; VV; Žele 2001; prim. Ágel 2000; Herbst 2007, 2009). Vezljivost je zmožnost določene besede – nosilca vezljivosti,³ da napoveduje skladenjska mesta (družljivost označuje prosta mesta); po Th. Herbstu (2009: 53) gre za lastnost leksikalne enote, ki kaže na njen skladenjski potencial. Obvezna skladenjska mesta, ki jih napove pomenska usmerjenost oz. pomensko-skladenjska vezljivost glagola (z udeleženskimi vlogami), so zasedena s t. i. določili v določeni slovnični obliki (strukturnoskladenjska vezljivost; Žele 2001: 13).⁴

Na podlagi pomenov, kot so aktualizirani v besedilnih zgledih,⁵ se lahko izpostavijo pomenskoskladenjske značilnosti glagolov védenja v sln. Osrednjo vlogo imajo udeleženci – pomenske entitete, ki ustrezajo predmetnim ali abstraktnim sestavinam zunajjezikovne mikrosituacije, kot jo odraža pomen glagola; vsebino udeležencev pokrivajo udeleženske vloge, ki se jih lahko določi na podlagi pomena glagola, pomenskih in skladenjsko-oblikovnih lastnosti udeležencev (več v SC: 38–41; Orešnik 1992; Götz-Votteler 2007; o udeležencih v pomenski podstavi stavka že Toporišič 1982: 225–226). Pomensko (vezljivostno) razmerje med udeleženci, ki ga usmerja nosilec vezljivosti, ponazarjajo pomenski (vezljivostni) vzorci, npr. *nosilec védenja – vsebina* (prim. vzorce v SPP, VSSG itn.; kompleksnejši opisi v García-Miguel idr. 2004: 403–418).

Pomenska usmerjenost se izrazno uresničuje v strukturnoskladenjski vezljivosti ali vezavi (po Dular 1982),⁶ ki predstavlja predvidljivost neslovarskih

³ Najbolj tipični nosilci vezljivosti so glagoli, pridevniki (različna stajska lastnostna razmerja), izglagolski in izpridevniški samostalniki (Žele 2001: 15).

⁴ Glagoli v pomožniški vlogi kot slovničnofunkcijska jedra povedi v okviru strukturnoskladenjske vezljivosti uvajajo le neudeležensko povedkovodoločilno vezljivost (Žele 2001: 13).

⁵ Za (besedilno) aktualizacijo prim. Beaugrande-Dressler 1992 (33); o (besedilni) aktualizaciji denotata prim. tudi Vidovič-Muha 2000 (80).

⁶ Vezavo (po Dular 1982) je treba ločevati od tradicionalnih opredelitev rekcije (npr. Toporišič 1982: 21).

lastnosti določil (slovnična oblika) na podlagi slovarskih lastnosti nosilca vezljivosti (po Dular 1982: 78). Določila in zapletenejše določilne možnosti⁷ v določeni slovnični obliki (oblikoslovne, oblikoskladenjske kategorije tipa sklon, odvisnik) so prikazana s pomočjo t. i. vezavnostnih vzorcev, zapisov tipa *S_{NOM} – VF – SENT* (po pomenih). Vezavnostni vzorci torej predstavljajo možne kombinacije določil v okviru posameznega pomena nosilca vezljivosti (Herbst 2009: 56); kot ustrezne predstavitve skladenjskega obnašanja nosilcev vezljivosti so izpostavljeni v neslovanskem (npr. García-Miguel idr. 2004; Herlinger 2006: 1451–1456; Herbst 2007: 18–25) in slovanskem jezikoslovju (npr. SSG; Karolak 1984; VV; Žele 2001). Po pomenih sta določena časovni lok in stabilnost pojavljanja vzorcev,⁸ primerjane pa so tudi vezljivostne značilnosti med glagoli. Tako ne postanejo jasnejša le konkurenčna razmerja med glagoli, temveč tudi sama razvojna stabilnost pomenskih in vezavnostnih vzorcev.⁹

Posebna pozornost je namenjena določilom, ki jih spremljajo krajši oblikoskladenjski, pomenski ali etimološki opisi. Vezljivostnih sprememb ne povzroča le pomenski, skladenjski razvoj nosilcev vezljivosti, temveč so odvisne tudi od drugih jezikovnih vplivanj, predvsem od oblikoskladenjskega in pomenskega razvoja določil oz. njihovih realizacij (Korhonen 2006: 1463–1469, 1471–1472).¹⁰

0.3 Prispevek H. Orzechowske k vezavnostni obravnavi slovenskih glagolov védenja

H. Orzechowska se je v 70. letih 20. st. (Orzechowska 1972, 1974) posvetila vezavi sopomenskih glagolov pslov. **uměti*, **věděti*, **znati*. Avtorica je domnevala, da se pomenski razvoj in spreminjanje rabe sopomenskih glagolov

⁷ Določila so lahko na levi ali desni strani nosilca vezljivosti: t. i. levi vezljivosti pripadajo določila v funkciji osebk (lahko tudi logičnega osebk), desni vezljivosti pa ostala določila. Na ločevanje obeh opozarja že J. Toporišič (prim. 1982: 82–119).

⁸ Kot stabilen se obravnava gradivsko dobro izkazan vzorec, ki se pojavlja v načeloma daljšem časovnem obdobju (za krajše obdobje mora biti zelo dobro izpričan). Nestabilen vzorec je šibko izkazan in se pojavlja v krajšem časovnem obdobju; kot nestabilni se obravnavajo tudi vzorci, ki se pojavljajo v daljših obdobjih, a so izkazani z osamljenimi zgledi. Ob nekoliko fragmentarnem korpusu je treba računati z neizkazovanjem vezljivostnih možnosti v posameznih obdobjih. »Vezljivostne praznine« se zapolnijo, če je možnost izkazana v predhodnih in kasnejših obdobjih.

⁹ Kompleksna vezljivostna analiza je izpostavljena tudi kot nujna etapa v rekonstrukciji leksikalnega pomena besede. I. Němec vidi v pomensko, skladenjsko in leksikalno opredeljenih udeležencih/določilih t. i. vezljivostne seme, ki so sestavni deli pomenske zgradbe nosilca vezljivosti in omogočajo ustrezno rekonstrukcijo njegovega leksikalnega pomena (Němec 1994: 375–376).

¹⁰ Spremembe vezljivosti so lahko povezane še s fonetičnimi spremembami, ki povzročijo sklonski sinkretizem in privedejo do reanalize sklonov, s težnjo po analitičnosti (Ágel 2000: 271–273), s tujejezičnim vplivom (Hudeček 2001, 2003; Korhonen 2006) itn.

zrcalita v vezavnostni specializaciji. Odraze omenjenih glagolov v nekaj slov. jezikih (stcsł., pol., slk., sln.) je analizirala v odnosu do vezavnostnih možnosti SAK, INF, SENT in predložnosklonska vezava.

Za sln. avtorica navaja pogostnostno razporeditev *vedeti* > *znati* > *umeti* (slednji naj bi v 20. st. izginil, tudi na račun sestavljenke *razumeti*). Glagol *umeti* izkazuje vezavo z INF (od 16. st. njegov delež pri vezavi upada), manj pa je zgledov za SAK (npr. *De bodo pak ty, kir ga bujle nevmejo ali nesnajo enu podvishanje inu navuk imeli* DB) in SENT (predvsem 19. st., npr. *videti je bilo, da so dobro umeli, kaj je hotel neznani pesnik [...] v besede vložiti* F. Erjavec). Najpogostejši *vedeti* zaznamujejo vse vezavnostne možnosti: pri predložnosklonski vezavi¹¹ in SENT močno prevladuje (16.–20. st.), medtem ko delež glagola pri INF sčasoma upade zaradi »prevzema«¹² vezave s strani *znati*, v primeru SAK pa ga od 17.–18. st. izpodriva *poznati*. Glagol *znati* postane dominanten v vezavi z INF (jslov. značilnost); pri SAK ga nadomesti *poznati* (kot pri *vedeti*), vezava s SENT pa naj bi bila narečna (vpliv hrv. narečij; prim. Orzechowska 1974).

Ugotovitve H. Orzechowske bi lahko dopolnili predvsem z upoštevanjem vseh določilnih možnosti in z osvetlitvijo vezave glagolov skozi pomensko usmerjenost.¹²

1 Pomenje glagolov védenja

1.1 Pomenje glagolov *umeti* in *umevati*

Sln. *uměti*, *úmem*, stil. *umějem* dov./nedov. izkazuje primerljiva pomena (1) 'razumeti, dojeti' in (2) 'znati, biti sposoben, moči'; SSKJ ga označuje kot *starinskega* (za 20. st.; prim. Plet. II: 715; SSKJ: 1455).¹³

Od 2. pol. 19. st. naprej je izpričan tudi k *uměti* tvorjen drugotni nedov. *umévati*, *-am* (prim. nedov. na *-vati*; Vaillant 1966: 484) s pomenom (1) 'razumevati, dojemati' (SSKJ: 1456; tudi Plet. II: 715); starejše gradivo ga ne izpričuje.

¹¹ Pri predložnosklonski vezavi gre za naslednje možnosti: v 16. st. (DB) odSGEN in zaSAK (70 oz. 30 %), v 20. st. zaSAK in oSLOK (55 oz. 45 %; Orzechowska 1974: 145).

¹² Zgodovinskovezljivostno so bili tovrstni glagoli obravnavni tudi za druge slov. jezike, a raziskave nudijo samo delni vpogled v problematiko, prim. Hudeček (2001, 2003) za hrv., Maier (2006) in Krys'ko (2006) za rus.

¹³ Sln. *uměti*, *-ějem*, *-ěm* (nedov.) 'razumeti, znati' k pslov. **uměti* 'umeti, biti sposoben' iz pslov. sam. **umě*; ide. **(H)au-mó-* '(čutno) dojevanje' iz korena **(H)au-* 'čutno dojemati' (Be IV: 263; Snoj 2003: 798).

1.2 Pomenje glagola *vedeti*

Sln. **védeti**, *vém* nedov. izkazuje primerljive pomene (1) ‘vedeti’, (2) ‘znati’ in (3) ‘poznati’; pomena (2) in (3) naj bi bila v 20. st. *starinska* (prim. Plet. II: 744–745; SSKJ: 1496–1497).¹⁴

1.3 Pomenje glagola *znati*

Sln. **znáti**, *znám* nedov. izkazuje primerljive pomene (1) ‘znati, biti izveden v; utegniti, moči’, (2) ‘poznati’, (3) ‘vedeti’ ter (4) ‘biti videti’ (brezos.); pomeni (2), (3) in (4) so v SSKJ označeni s časovnima kvalifikatorjema *star.* ali *zastar.* (prim. Plet. II: 942; SSKJ: 1680).¹⁵

1.4 Primerljivi pomeni glagolov védenja

Sln. glagoli védenja izkazujejo naslednje primerljive pomene:

Tabela 1: *Primerljivi pomeni glagolov védenja*

	umeti	umevati	vedeti	znati
a. ‘razumeti, dojeti’	(1)	(1)		
b. ‘znati, biti sposoben, moči’	(2)		(2)	(1)
c. ‘vedeti’			(1)	(3)
d. ‘poznati’			(3)	(2)
e. ‘biti videti’				(4)

2 Vezljivostne značilnosti glagolov védenja

2.1 Pomen a. ‘razumeti, dojeti’

Pomen ‘razumeti, dojeti’ izkazujeta glagola *umeti* (1) in *umevati* (1). V primeru *umeti* je pomen potrjen od 16. st. do 1. pol. 20. st., pri *umevati* pa so zgledi iz 19. st. in 1. pol. 20. st. Že od 16. st. v pomenu prevladujeta glagola *zastopiti*, *razumeti* (od 19. st. predvsem slednji).

¹⁴ Sln. **védeti**, *vém* (nedov.) k pslov. **vēdēti*, **vē(d)mē* ‘vem’, kar je prilagojeno iz **vēdē* ‘vem’ (prim. stesl. *vědē* ‘vem’, rus. *vedb* ‘vendar, pač, saj’, prekm. sln. *věj* ‘saj’); slednje je izvorno nereduplicirani perfekt **uóid-h₂a* (medialno **uóid-h₂a-i*) iz ide. baze **uejd-* ‘gledati, videti’. Prim. tudi **vídēti* (Be IV: 288; Snoj 2003: 810, 819).

¹⁵ Sln. **znáti**, *znám* (nedov.) k pslov. **znāti*, kar je iz ide. baze **ǵnoh₃-* ‘vedeti, znati, spoznati’ (Be IV: 419–420; Snoj 2003: 857).

2.1.1 Vezljivost pri pomenu a. 'razumeti, dojeti'

Tabela 2:¹⁶ Vezavnostne možnosti pomena a. 'razumeti, dojeti'

	umeti	umevati
SNOM – VF – SAK	16.–20. st.	19.–20. st.
SNOM – VF – SENT	19.–20. st.	20. st.
SNOM – VF – ADV	16.–20. st.	

Oba (bolj) stabilna vezavnostna vzorca, tj. SNOM – VF – SAK in SNOM – VF – ADV, zaznamujeta umeti (16.–20. st.; pomenski vzorec *nosilec* razumevanja – *vsebina*).

Med manj stabilnimi vzorci oba glagola izkazujeta le SNOM – VF – SENT (19.–20. st.), nestabilen je tudi vzorec SNOM – VF – SAK ob umevati (19.–20. st.).

Najpogostejše določilo SAK nastopa kot *vsebinski* udeleženec nepropozicijskega tipa,¹⁷ najredkejše SENT pa kot *vsebinski* udeleženec propozicijskega tipa; SENT sicer najbolj razkriva kompleksno *vsebino* védenjske dejavnosti.¹⁸ Posebno pozornost si zasluži ADV kot *vsebinsko* določilo ob predvidljivi leksikalni zapolnitvi – 'razumeti jezik' (prim. 2.3.1).

Med konkurenčnima glagoloma v pomenu 'razumeti, dojeti' prevladuje umeti, izpeljanka umevati je marginalna, kar se kaže v njeni omejeni gradivski zastopanosti (tudi časovno).

Zgledi: SNOM – VF – SAK (**umeti** 16. st. *Inu ty /.../ ne umeio inu ne zastopio tiga catehizma /.../ TA_r [III, 39]; 20. st. *Nisem ga umel, ker je govoril nemško.* SSKJ; **umevati** 19. st. *Božje besede umeva.* Ravn.-Valj. [Plet. II: 715]; 20. st. *Težko umeva zapletene stvari.* SSKJ); SNOM – VF – SENT (**umeti** 19. st. */.../ ne umejo, kaj je Bog ž njim namenil /.../* Modr 4.17 W; 20. st. *Mislím, da umeš, kaj hočem.* SSKJ;¹⁹ **umevati** 20. st. *Počasi umevam, kaj to pomeni.* SSKJ); SNOM – VF – ADV (**umeti** 16. st. */.../ drugar nei slovenski umel /.../ TC 1550 [I, 329]; 20. st. *Francosko ume, govori pa ne.* SSKJ).**

¹⁶ V tabelah 2–5 so temneje označeni (bolj) stabilni, svetleje pa manj stabilni ali nestabilni vezavnostni vzorci.

¹⁷ SAK ima lahko kot tipična vezavna oblika na podlagi oblikoslovnih meril status sistemsko nezaznamovanega izraznega sredstva; posledica tega je usmeritev sln. v tožilniško vezljivost (Dular 1982: 162; Žele 2001: 78–79).

¹⁸ Na redkost SENT je morda vplivalo to, da se je umeti v 19. st. vezljivostno približal stabilnejši sestavljenki razumeti in se odmikal od starejšega stanja, ko je bila vezljivostna specializacija umeti pogojena z razmerji v sopomenski skupini z *vedeti* in *znati*.

¹⁹ V gradivu je tudi zgled, kjer sta ob umeti (a) SAK in SENT (19. st. *Nista še namreč uméla pisma, de je imel od mertvih vstati.* J 20.9 W), pri čemer je SENT verjetno pristavčno pojasnilo k SAK *pismo*. Zaradi osamljenosti zgleda in sprejemljivosti razlage s površinskoskladenjskim preoblikovanjem izključujem možnost, da bi šlo za ločen vezavnostni vzorec SNOM – VF – SAK – SENT.

2.2 Pomen b. ‘znati, biti sposoben, moči’

Pomen ‘znati, biti sposoben, moči’ izkazujejo glagoli *umeti* (2), *vedeti* (2) in *znati* (1). Pri *vedeti* in *znati* je pomen potrjen od 16. do 21. st., medtem ko je ob *umeti* izkazan z redkimi zgledi iz 16. st. in 1. pol. 20. st. Glagol *vedeti* ne izkazuje podpomena ‘moči’, kar pa ne vpliva na vezljivostne značilnosti.

2.2.1 Vezljivost pri pomenu b. ‘znati, biti sposoben, moči’

Tabela 3: Vezavnostne možnosti pomena b. ‘znati, biti sposoben, moči’

	umeti	vedeti	znati
SNOM – VF – SAK	16., 20. st.	20. st.	16.–20. st.
SNOM – VF – INF	16., 20. st.	16.–20. st.	16.–20. st.
SNOM – VF – ADV		18.–19. st.	16.–20. st.

Med (bolj) stabilnimi vezavnostnimi vzorci le enega izkazujejo dva glagola: SNOM – VF – INF je izpričan ob *vedeti* (do 1. pol. 20. st.) in *znati* (do danes). Vzorca SNOM – VF – SAK // ADV sta stabilna le ob *znati* (16.–20. st.). Vsi ustrezajo pomenskemu razmerju *nosilec* znanja, zmožnosti – *vsebina*.

Nestabilni vzorci so enaki stabilnim, njihova nestabilnost pa je vezana na posamezen glagol: na *umeti*, prim. SNOM – VF – SAK, SNOM – VF – INF (16., 20. st.), in *vedeti*, prim. SNOM – VF – SAK (20. st.), SNOM – VF – ADV (18.–19. st.).

Določilo SAK nastopa kot *vsebinski* udeleženec nepropozicijskega tipa (predvsem pri *vedeti* bi lahko nekatere zglede pripisali pomenu (c)), pogostejši INF pa kot propozicijska *vsebina* znanja, zmožnosti. Glagoli v pomenu (b) kažejo na pomožniško vlogo (Toporišič 2004: 587) in zahtevajo določilo INF, ki ne predstavlja pretvorbne možnosti SENT ob določenih slovničnih pogojih (npr. enakost osebka glavnega in odvisnega stavka, istodobnost).²⁰ Ponovno je najbolj zanimivo ADV: pri *znati* ima vlogo pravega *vsebinskega* udeleženca (ob predvidljivi leksikalni zapolnitvi, tj. ‘znati, obvladati jezik’), ob *vedeti* pa gre za t. i. nadomestno določilo, ki predstavlja *neeksplicitno vsebino*; zaimenski (količinski, kakovostni) prislovi besedilno zapolnjujejo mesto, predvideno za kompleksnejšo realizacijo *vsebine* znanja (npr. SENT, INF). Prim. tudi 2.3.1.

²⁰ Sem uvrščam tudi zglede ob t. i. *dvigovalnem znati* (20. st. *Zunaj bi ga znal kdo videti. SSKJ; Ta jed bi znala škoditi. VSSG*), ki bi jih v skladu z *generativnim jezikoslovjem* moral uvrstiti k tipu VF – INF, saj v tem primeru osebku udeleženske vloge ne pripiše *znati*, ampak nedoločniška zveza v polstavku (Bolta 1986: 427). Zglede uvrščam k tipu SNOM – VF – INF, ker sta kljub temu ob pomenu ‘utegniti, moči’ realizirani obe poziciji, SNOM in INF (čeprav SNOM omogoča »dvigovalnost« glagola, ne pa vezljivost *znati*). V gradivu je še zgled z *umeti* in zaimenskim SAK, ki napoveduje *vsebinski* INF, prim. 16. st. *En oča umei obuie, tu ie, serditi inu lubiti. TO [III, 516];* INF ima vlogo pojasnila k SAK *obuie*.

Med glagoli s pomenom ‘znati, biti sposoben, moči’ je dominanten znati, manj stabilen je vedeti, ki je že na koncu 19. st. v tem pomenu arhaičen; gradivsko najšibkejši je umeti. Med tremi vezavnostnimi možnostmi je treba izpostaviti predvsem SNOM – VF – INF, medtem ko sta vzorca SNOM – VF – SAK // ADV manj izrazita.

Zgledi: SNOM – VF – SAK (umeti 16. st. *Aku on poreče, de /.../ ne umei te Desset zapuvidi.* TO [III, 542]; 20. st. *Dobro ume svoj posel.* SSKJ; vedeti 20. st. *Ali še veš to pesem?* SSKJ; *Vse ve.* VSSG; znati 16. st. */.../ zna inu zastopi ta celi catehismus /.../* TAr [III, 130]; 17. st. */.../ vřakateri Purgar je mogal en antverh, ali dellu řnati /.../* SJSv; 20. st. *Igralci ne znajo vlog.* SSKJ); SNOM – VF – INF (umeti 16. st. */.../ tvoji hlapci vmejo lejs řekati na Libani.* 2 Krn 2.8 DB; 20. st. *Še tega ne ume narediti.* SSKJ; vedeti 16. st. */.../ de bode veidel nemu prou služiti /.../* TC 1550 [I, 24]; 20. st. *Kaj veš svetovati.* SSKJ; znati 16. st. *Ieft snam vmoriti inu oshiviti /.../* 5 Mz 32.39 DB; 18. st. *Je pak blisu unu majhinu męřtu, kamēr snam sbeřřshati /.../* 1 Mz 19.20 Jap; 20. st. *Otrok pri tej starosti že zna govoriti.* SSKJ); SNOM – VF – ADV (znati 16. st. *Snafřhli Gerzhki?* Apd 21.37 DB; 19. st. *Znař greřko?* W; vedeti 18. st. *Vy imate varihe, pojdite, obvarujte, kakōr vejřfte.* Mt 27.65 Jap).

2.3 Pomen c. ‘vedeti’

Pomen ‘vedeti’ izkazuje glagola vedeti (1) in znati (3). Pri glagolu vedeti je pomen potrjen od predknj. obdobja do 21. st., glagol znati pa ga izkazuje med 16. st. in 1. pol. 20. st.

2.3.1 Vezljivost pri pomenu c. ‘vedeti’

Tabela 4: Vezavnostne možnosti pomena c. ‘vedeti’

	vedeti	znati
SNOM – VF – SAK	16.–20. st.	
SNOM – VF – ZASAK	16.–20. st.	17., 20. st.
SNOM – VF – ODSGEN	16.–18. st.	
SNOM – VF – OSLOK	20. st.	
SNOM – VF – INF	16.–20. st.	17. st.
SNOM – VF – SENT	predknj. obd.–20. st.	16.–20. st.
SNOM – VF – ODSGEN – SAK*	16.–19. st.	
SNOM – VF – ZASTRANSGEN – SAK*	19. st.	
SNOM – VF – OSLOK – SAK*	20. st.	
SNOM – VF – ZASAK – SENT	16.–20. st.	
SNOM – VF – ODSGEN – SENT	16.–19. st.	
SNOM – VF – OSLOK – SENT	20. st.	
SNOM – VF – ADV	16.–20. st.	

Med stabilnimi vezavnostnimi vzorci oba glagola izkazujeta $S_{NOM} - VF - SENT$, ki ustreza pomenskemu vzorcu *nosilec védenja – vsebina* (do vključno 20. st.).

Ostali stabilni vzorci zaznamujejo le *vedeti*. Zgornjemu pomenskemu razmerju ustrezajo vezavnostni vzorci $S_{NOM} - VF - S_{AK}$, $S_{NOM} - VF - ZAS_{AK}$ in $S_{NOM} - VF - INF$ (16.–20. st.), razmerju *nosilec védenja – razmerni vsebinski udeleženec – vsebina* pa $S_{NOM} - VF - OD_{SGEN} // O_{SLOK} - S_{AK}^*$, $S_{NOM} - VF - OD_{SGEN} // O_{SLOK} - SENT$ in $S_{NOM} - VF - ZAS_{AK} - SENT$ (16.–20. st.). Ob glagolu *znati* sta vezavnostna vzorca z določiloma ZAS_{AK} (17., 20. st.) in INF (17. st.) nestabilna.

Drugi nestabilni vezavnostni vzorci so samo ob *vedeti*. Pomenskemu razmerju *nosilec védenja – vsebina* ustrezajo $S_{NOM} - VF - OD_{SGEN} // O_{SLOK}$ (prvi 16.–18. st., drugi 20. st.) in $S_{NOM} - VF - ADV$ (16.–20. st.), razmerju *nosilec védenja – razmerni vsebinski udeleženec – vsebina* pa $S_{NOM} - VF - ZASTRAN_{SGEN} - S_{AK}^*$ (19. st.).

Določilo $SENT$ pokriva vlogo *vsebinskega* udeleženca propozicijskega tipa in je najbolj ustaljena oblika za izražanje kompleksne *vsebine* védenja; redkejši INF se tu razlaga kot različica $SENT$ ob enakosti osebka glavnega in odvisnega stavka (ta se pretvori v INF) in načeloma istodobnosti.²¹ ADV kot t. i. nadomestno določilo predstavlja *neeksplicitno vsebino*; zaimenski (količinski, kakovostni) prislovi besedilno zapolnjujejo mesto, predvideno za kompleksnejšo realizacijo *vsebine* védenja (npr. $SENT$; prim. VV: 161). Določilo ADV je lahko tudi del desnih določilnih možnosti (S_{AK}^*), pri tem *vsebino* nominalizira in se približa S_{AK} .²² Večinoma količinski prislovi so prekrivni z zaimenskimi neprislovnimi prvinami.²³

Na mestu določila S_{AK} kot *vsebinskega* udeleženca nepropozicijskega tipa (t. i. diktum) so večinoma zaimki ali samostalniki z zelo ekstenzivnim pomenom (tip *reč, stvar*), kar kaže na njegovo »nadomestno« vlogo – tovrstni S_{AK} nadomešča kompleksnejšo vsebino, tj. $SENT$ (Dular 1982: 182). Leksikalna zapolnitev predložnosklonskega ZAS_{AK} , z vlogo *razmernega vsebinskega* udeleženca (t. i. siže), je bogatejša. Enako vlogo imata nekoliko redkejši določili OD_{SGEN} in

²¹ Ob *vedeti* (1) prevladuje določilo INF tipa *Ne ve kaj reči* (indirektna vprašanja; prim. še *znati* (3)), ki ga ob enakosti osebka glavnega in odvisnega stavka zaznamujeta zadobnost (manj istodobnost), pogojno-želelna modalnost (pretvorba *Ne ve, kaj bi rekel*), morda namernost. Ta tip *vsebinskega* določila INF so problematizirali npr. za češ. že V. Zikmund (1863: 405), za rus. pa A. A. Potebnja (1874: 383–387; 397–398).

²² Prim. oddaljevanje ADV oz. S_{AK}^* od vloge povedkovnega dopolnila in približevanje določilu: *znati grščino – grško; veš, da sem doma – to – tako; veš o njem, da ne živi tu – dosti – to*. Na močnejšo določilno vlogo kaže naslednje: (1) vloga konkretizatorja sporočila se krepi, na kar vpliva večja pomenskoskladenjska obveznost; (2) slabi lastnostno opredeljevanje 'védenja' (bolj *vsebinski* pomen), kolokacijsko stabilne zveze; (3) glagoli odpirajo vezljivostna mesta, ki jih ne zasedajo pričakovana določila, temveč ADV . Glede na obnašanje ADV oz. S_{AK}^* menim, da se pojavlja na položaju določila: kot pravi *vsebinski* udeleženec ali kot t. i. nadomestno določilo (prim. Ágel 2000: 261; Žele 2003: 30; Žele 2007). Prim. še 2.1.1 in 2.2.1.

²³ Oznaka S_{AK}^* zastopa prislovne in sopomenske, s prvimi načeloma zamenljive neprislovne oblike, ki besedilno nadomeščajo kompleksnejše »vsebinsko« določilo.

oSLOK, ki sta bolj pogosti v vzorcih z več desnimi določili. Tu naj opozorim na zanimivo razmerje med njima – v 19. st. se oDSGEN umakne določilu oSLOK, kar je najbrž rezultat vzpostavitve knjižnojezikovne norme, ki je skušala odstraniti tujejezične oz. neslovanske prvine iz sln. knjižnega jezika (za hrv. jezik Hudeček 2003). Določilo oDSGEN je bilo še v 19. st. ustaljeno ob glagolih sporočanja, čutenja (tudi védenja), danes pa je le pogovorna oz. narečna možnost (Orel 1993; Dular 1982: 188–189).²⁴ Najredkejše določilo z vlogo *razmernega vsebinskega* udeleženca je ZASTRANSGEN.²⁵

Pri 'vedeti' je dominanten glagol *vedeti*, ki je gradivsko dobro potrjen in vezljivostno najbolj »aktiven«. Osamljeni zgledi in zgolj tri vezavnostne možnosti opozarjajo, da je imel pomen 'vedeti' pri *znati* marginalno postavitev.

Med vezavnostnimi vzorci prevladuje SNOM – VF – SENT, ki ustreza kompleksnemu značaju *vsebine* védenja. Ob vezavnostnih vzorcih, ki kažejo na razmerje *nosilec védenja* – *vsebina*, pa so ob *vedeti* tudi takšni, ki ustrezajo pomenskemu razmerju *nosilec védenja* – *razmerni vsebinski udeleženec* – *vsebina*.

Zgledi: SNOM – VF – SAK (*vedeti* 16. st. /.../ *de bi nihzhe tiga neimèl vejdi* /.../ Mr 5.43 DB; 17. st. *Letu je dobru vejdl Rimska Gospa Lugretia*. SJSV; 20. st. *To dobro vedo poklicni šoferji*. SSKJ); SNOM – VF – ZASAK (*vedeti* 16. st. *Ti vejfš sa moje sashmaganje* /.../ Ps 69.20 DB; 20. st. *Ali veš za kakega dobrega obrtnika?* SSKJ; *znati* 17. st. /.../ *nej fo ludje sa ta dua greha snali*. SJSV; 20. st. *Za njegov dolg so znali vsi*. SSKJ); SNOM – VF – oDSGEN (*vedeti* 16. st. /.../ *ne veido od obene druge brume inu pravice* /.../ TAr [III, 103]; 18. st. *On /.../ je tebi Manno k' jedi dal, od katere nifi vejdil* /.../ 5 Mz 8.3 Jap); SNOM – VF – oSLOK (*vedeti* 20. st. *O tem bodo vedeli neposredno vpleteni*. VSSG); SNOM – VF – INF (*vedeti* 18. st. *Vy od lenobe ne vejfte kaj sazheti* /.../ 2 Mz 5.17 Jap; 20. st. *Bil je zmeden, da ni vedel kaj reči*. SSKJ; *znati* 17. st. /.../ *nefnamo koku sazheti* /.../ SJSV); SNOM – VF – SENT (*vedeti* predknj. obd. *Ti edin, Bose, vuez, caco mi ie iega potreba vuelica*. BS [I, 20–21]; 18. st. *Inu vy dvě samę vejfte, de fim is zęle moje mozhy vajmu ozhetu flushil*. 1 Mz 31.6 Jap; 20. st. *Vem, da si bil doma*. SSKJ; *znati* 16. st. *Iest ne sem znal, de te žele so greh* /.../ TC 1555 [I, 419]; 20. st. *Znaj, da pri nas to ni dovoljeno*. SSKJ); SNOM – VF – oDSGEN – SAK* (*vedeti* 16. st. *Od tiga Boga inu nega vole ti haidye, Turki, sadašni Judye ništer ne vedeyo* /.../ TC 1550 [III, 48]; 19. st. *Lažnjivi može nič ne vedo od nje* /.../ Sir 15.8 W); SNOM – VF – ZASTRANSGEN – SAK* (*vedeti* 19. st. /.../ *tvoj hlapec ni nič vedil zastran té reči* /.../ 1 Sam 22.15 W); SNOM – VF – oSLOK – SAK* (*vedeti* 20. st. *Več bodo vedeli o tem sosedje*. SSKJ); SNOM – VF – ZASAK – SENT (*vedeti* 16. st. /.../ *imaio za risnico veiditi, de so v nemilosti inu v serdu Božym*. TO [III, 271]; 20. st. *Zanj vem, da bo zmogel*. SSKJ); SNOM – VF – oDSGEN – SENT (*vedeti* 18. st. *Sakaj od letiga vuka my vejmo, de se njemu povfód supèr govory*. Apd 28.22

²⁴ F. Kopečný (1973: 154) opozarja, da je predmetni oTbSGEN 'o' v stčeš., dluž. (manj gluž.), sln., csl. in stsbh. najbrž latinizem, ki ga je v prostorih germansko-slovanskega stika podpiral vpliv nemščine (ni čisti germanizem, kot meni J. Gebauer). Zgodovinskojezikovno je pri oTbSGEN primaren ločilniški pomen, izhodiščni pomen oSLOK je bil verjetno 'okoli', pri ZASAK pa odtenek smernosti oz. ciljnosti (Kopečný 1973: 132, 150, 283–284).

²⁵ Sln. *zastran* z oziralnim pomenom (Kopečný 1973: 243) nastane iz predložne zveze **za* + *stôrnb*; pri pslov. **stôrnb* se izhaja iz pomena *'nekaj ploskega, prostranega' (Snoj 2003: 702), *za* pa kaže na smernost (Kopečný 1973: 284, 286–287). Enako določilno vrednost bi v sod. sln. imela zveza GLEDESGEN (Dular 1982: 199–200).

Jap; **19. st.** /.../ *od kateriga so vedili, de je pervak na kraljevim dvoru* /.../ Est 9.4 W); $S_{NOM} - VF - o_{SLOK} - SENT$ (**vedeti 20. st.** *O izpitu vem, da je težak.* [prim. Dular 1982: 205]); $S_{NOM} - VF - ADV$ (**vedeti 16. st.** *left fedim ali vftanem, taku ti vejfsh, ti saftopijfh moje mifli od dalezh.* Ps 139.2 DB; **20. st.** *Ve dosti, mnogo.* VSSG).

2.4 Pomen d. 'poznati'

Pomen 'poznati' izkazuje glagola *vedeti* (3) in *znati* (2), in sicer od 16. st. do 1. pol. 20. st. (od 18. st. se začne v tem pomenu uveljavljati sestavljenka *poznati*).

2.4.1 Vezljivost pri pomenu d. 'poznati'

Tabela 5: Vezavnostne možnosti pomena d. 'poznati'

	vedeti	znati
$S_{nom} - VF - SAK$	16.–20. st.	16.–20. st.
$S_{nom} - VF - SAK - SENT$	16., 19. st.	16. st.

Stabilen vezavnostni vzorec ob obeh glagolih je $S_{NOM} - VF - SAK$ (16.–20. st.), ki ustreza pomenskemu razmerju *nosilec* poznavanja – *vsebina*.

Tudi nestabilen vzorec $S_{NOM} - VF - SAK - SENT$ je prisoten ob *vedeti* (16., 19. st.) in *znati* (16. st.), ustreza pa razmerju *nosilec* poznavanja – *prizadeto* – *vsebina* (določilo SENT se približuje *predikativni* vlogi). Osamljeni zgledi pričajo o tem, da je bilo zadnje vezljivostno razmerje v okviru pomena 'poznati' marginalno.

Določilo SAK v vlogi *vsebine* poznavanja je dobro izpričano do 18. st., v 19.–20. st. pa je zgledov ob omenjenih glagolih precej manj.

V pomenu 'poznati' se *vedeti*, *znati* vsaj od 18. st. umikata sestavljenki *poznati*, kar vpliva na vezljivost glagola (prim. Orzechowska 1974). Domnevam, da je bil vzorec $S_{NOM} - VF - SAK$ ob *vedeti*, *znati* 'poznati' stabilen le do 20. st. (v SSKJ je pomen ob obeh označen kot *starinski*).

Zgledi: $S_{NOM} - VF - SAK$ (**vedeti 18. st.** /.../ *bódo vejdi rásłózhik med moja flushbó, inu med flushbó posemelfkiga krajěstva.* 2 Krn 12.8 Jap; **20. st.** *Umetnika, ki je sliko naredil, ne vemo.* SSKJ; **znati 16. st.** *Bug sna vafha ferza.* Lk 16.15 DB; **20. st.** *Zna njegove skrivnosti.* SSKJ); $S_{NOM} - VF - SAK - SENT$ (**vedeti 16. st.** /.../ *imaio te uržáhe inu tudi te trošte veiditi, de tacih missal* /.../ *ne bodo imeili* /.../ TO [III, 304]; **19. st.** *Gospod vé misli človekove, de so nečimerne.* Ps 93.11 W; **znati 16. st.** *Ony fo ga tudi snali, de je on ta bil, kir je pred lepimi Daurmi tiga Templa fedil* /.../ Apd 3.10 DB).

2.5 Pomen e. 'biti videti'

Pomen 'biti videti' ima le *znati* (4); na njegovo obrobno postavitev pri glagolu opozarjajo redki zgledi iz 18.–20. st. (v 20. st. je *zastarel*; SSKJ: 1680).

Pomenskemu vzorcu s *prizadetim* z zaznavanjem ustrežata manj stabilna vezavnostna vzorca brez levega določila (glagol ne predvideva »levega«

udeleženca); bolj ustaljen je VF – SAK (18.–20. st.), VF – SENT je izkazan le z zgledom iz 20. st. Določilo SAK nastopa kot *prizadeto* z zaznavanjem, SENT pa kot kompleksnejša *vsebina* zaznavanja.

Zgledi: VF – SAK (18. st. /.../ *ny nobeniga snámina nje pôti snáti* /.../ Mdr 5.11 Jap; 20. st. *Nikjer ni bilo znati človeških bivališč*. SSKJ); VF – SENT (20. st. *Na obrazu mu je bilo znati, kaj čuti*. SSKJ).

3 Sklep

Sln. glagoli védenja *umeti*, *umevati*, *vedeti* in *znati* so leksikalno zapletena skupina. Razen *umevati* so vsi večpomenski in se pomensko pogosto prekrivajo – pomen ‘znati’ zaznamuje glagole *umeti*, *vedeti* in *znati*, pomena ‘vedeti’ in ‘poznati’ se pojavljata pri *vedeti* in *znati*, prim. delno prekrivnost pomenja *umeti* in *umevati*. Nek pomen lahko glagoli izkazujejo v vsej zgodovinski dobi jezika (npr. *vedeti* ‘vedeti’), pomen lahko pri glagolu v času slabi, medtem pa se znotraj pomena krepi vloga drugega glagola (tako se od 18. st. glagola *vedeti* in *znati* v pomenu ‘poznati’ umikata sestavljenki *poznati*), lahko pa ima glagol v pomenu ves čas šibkejšo vlogo (npr. ‘razumeti, dojeti’ ter odnos *umeti*, *umevati* do dominantnejših *zastopiti*, *razumeti*). Med glagoli se po pomenih lahko vzpostavijo konkurenčna razmerja, ki se razrešujejo v prid dominantnih glagolov.

Vezljivostna analiza je pokazala, da različni pomeni oblikujejo specifične pomenske vzorce, ki jim ustreza načeloma več vezavnostnih vzorcev; konkurenčna razmerja med vzorci pa se razrešujejo v korist stabilnejših. Analiza je tudi pokazala, da glagoli lahko oblikujejo pomenske in vezavnostne vzorce, ki jih pri drugih glagolih v istem pomenu ni (dopolnitev mnenja A. Goldberg). Analiza je nadgradila dosedanje razprave o vezavi sln. védenjskih glagolov H. Orzechowske, saj je konkurenčna razmerja med njimi osvetlila s pomočjo pomenske usmerjenosti in upoštevala vse vezavnostne možnosti (tudi kompleksnejše).

Najbolj zanimiva konkurenčna razmerja med glagoli se vzpostavljajo v pomenih ‘znati’, ‘vedeti’ in ‘poznati’. V pomenu ‘znati’ je dominanten glagol *znati*, manj *vedeti* (na koncu 19. st. arhaičen), najšibkejši je *umeti*. Najstabilnejši med tremi vezavnostnimi vzorci, ki ustrezajo pomenskemu razmerju *nosilec* znanja – *vsebina*, je SNOM – VF – INF (stabilen predvsem pri *znati* in *vedeti*), vzorca SNOM – VF – SAK // ADV pa sta manj pogosta. V pomenu ‘vedeti’ prevladuje gradivsko dobro izkazan in vezljivostno najbolj raznovrsten glagol *vedeti*; pri *znati* se pomen kot neustaljen ohranja do 1. pol. 20. st. Najbolj ustaljeno pomensko razmerje pri ‘vedeti’ je *nosilec* védenja – *vsebina*, ki mu med vezavnostnimi vzorci ustreza predvsem SNOM – VF – SENT (ob obeh glagolih); SENT torej najbolj stabilno zaznamuje kompleksno *vsebino* védenja (določila SAK, ZASAK in INF mu konkurirajo predvsem ob *vedeti*). Le ob *vedeti* se pojavljajo tudi vezavnostni vzorci, ki ustrezajo kompleksnejšemu pomenskemu razmerju *nosilec* védenja – *razmerni vsebinski udeleženec* – *vsebina*, prim. predvsem stabilne SNOM – VF – ODGEN – SAK* // SENT (16.–19. st.), SNOM – VF – OSLOK – SAK*

// SENT (20. st.), $S_{NOM} - VF - zA_{SAK} - SENT$ (16.–20. st.). V pomenu ‘poznati’ se konkurenčno razmerje med glagoli *vedeti*, *znati* in *poznati* razrešuje v korist zadnjega (vsaj od 18. st.). Dominantnemu pomenskemu vzorcu *nosilec* poznavanja – *vsebina* ustreza vezavnostni vzorec $S_{NOM} - VF - S_{AK}$ (do 20. st.). V pomenu ‘poznati’ se v 16. st. (manj v 19. st.) pojavljajo tudi osamljeni zgledi vezavnostnega vzorca $S_{NOM} - VF - S_{AK} - SENT$, ki kažejo na pomensko razmerje *nosilec* poznavanja – *prizadeto* – *vsebina*.

Med glagoli védenja sta najredkejša *umeti* ter *umevati*. V pomenu ‘znati’ se prvi umika glagoloma *znati* in *vedeti*, v pomenu ‘razumeti’ pa se oba umikata dominantnima *zastopiti* in *razumeti*. Predvsem ob *umeti* (pogostejši od *umevati*) sta v pomenu ‘razumeti’ bolj stabilna vezavnostna vzorca $S_{NOM} - VF - S_{AK}$ // ADV, ki ustrezata pomenskemu razmerju *nosilec* razumevanja – *vsebina* (16.–20. st.; nestabilen je vzorec z določilom SENT).

Pomenskimi vzorci ustreza načeloma več vezavnostnih vzorcev, ki vstopajo v konkurenčna razmerja (prim. predvsem določila) in ki lahko kažejo na pomenske razlike. Ob *vedeti* ‘vedeti’ v vlogi *vsebinskega* udeleženca propozicijskega tipa prevladuje določilo SENT (od predknj. obdobja do danes), ki mu konkurira nekoliko redkejši INF. Med določili nepropozicijskega tipa je prevladujoče zA_{SAK} (16.–20. st.), redkejši sta oD_{SGEN} (16.–18. st.) in oS_{LOK} (20. st.); pogosto je tudi določilo S_{AK} , ki pa je večinoma zasedeno z zaimki ali s samostalniki zelo ekstenzivnega pomena in tako kaže na »nadomestno« vlogo (nadomešča kompleksnejše SENT). Zanimiva vezavnostna razmerja so tudi pri pomenskem vzorcu *nosilec* védenja – *razmerni vsebinski* udeleženec – *vsebina*, prim. $S_{NOM} - VF - oD_{SGEN} - S_{AK}^*$ // SENT (16.–19. st.), $S_{NOM} - VF - oS_{LOK} - S_{AK}^*$ // SENT (20. st.), $S_{NOM} - VF - zA_{SAK} - SENT$ (16.–20. st.) in $S_{NOM} - VF - zA_{STRANS_{GEN}} - S_{AK}^*$ (19. st.). Zopet je treba opozoriti na določila z vlogo *razmernega vsebinskega* udeleženca: najstabilnejše je zA_{SAK} , nato oD_{SGEN} in oS_{LOK} , nestabilno pa $zA_{STRANS_{GEN}}$. Problemsko najzanimivejše je razmerje med oD_{SGEN} in oS_{LOK} – v 19. st. je namreč na mestu *razmernega vsebinskega* udeleženca zadnje nadomestilo prvega. Sprememba je bila verjetno posledica vzpostavljanja norme, ki ni bila naklonjena tujejezičnim oz. neslovanskim prvinam v knjižnem jeziku.

Ob sln. glagolih védenja ima posebno vezljivostno vlogo tudi prislovno določilo ADV oz. S_{AK}^* ; v vlogi *pravega vsebinskega* udeleženca se pojavlja ob *umeti*, *znati* (pomena ‘razumeti jezik’ in ‘znati, obvladati jezik’), kot t. i. nadomestno določilo pa ob *vedeti* (pomena ‘vedeti’ in ‘znati’).

KRAJŠAVE (DOLOČILA)

S_{NOM} = samostalnik v imenovalniku (GEN = rodilnik; DAT = dajalnik; AK = tožilnik; LOK = mestnik; INS = orodnik); oD_{SGEN} = predložnosklonska oblika samostalnika s predložnim morfemom OD in rodilniško obliko (npr. nA_{SAK} , poS_{LOK}); SENT = odvisnik; INF = nedoločnik; ADV = prislov.

VIRI IN LITERATURA

BS = France BERNIK idr. (ur.), 2004: *Brižinski spomeniki = Monumenta Frisigensia*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

DB = Jurij DALMATIN, (1584) 2004: BIBLIA, TV IE, VSE SVETV PISMV, STARIGA inu Noviga Teſtamenta. *Biblia slovenica* (CD-ROM). Ur. Anton Metelko. Ljubljana: Svetopisemska družba Slovenije.

Jap = Jurij JAPELJ idr., (1784–1802) 2004: SVETU PISMU STARIGA INU NOVIGA TESTAMENTA. *Biblia slovenica* (CD-ROM). Ur. Anton Metelko. Ljubljana: Svetopisemska družba Slovenije.

Nikolai MIKHAILOV, 1998: *Frühslovenische Sprachdenkmäler. Die handschriftliche Periode der slowenischen Sprache (XIV. Jh. Bis 1550)*. Amsterdam, Atlanta: Rodopi.

Preš. = Peter SCHERBER, 1977: *Slovar Prešernovega pesniškega jezika*. Maribor: Obzorja.

Plet. = Maks PLETERŠNIK, (1894–1895) 2006: *Slovensko-nemški slovar* I–II. Ur. Metka Furlan. Ljubljana: Založba ZRC SAZU, ZRC SAZU.

SJJSv = Marko SNOJ, 2006: *Slovar jezika Janeza Svetokriškega* 1–2. Ljubljana: SAZU.

SSKJ = Anton BAJEC idr. (ur.), 1998: *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Ljubljana: SAZU oz. ZRC SAZU (izd.) – DZS (zal.).

TA = Primož TRUBAR, (1550) 2002: *Abecedarium. Zbrana dela Primoža Trubarja* I. Ur. Igor Grdina, Fanika Kranjc-Vrečko. Ljubljana: Rokus. 281–308.

TAr = Primož TRUBAR, (1562) 2005: *Articuli oli deili te prave, stare vere kersčanske. Zbrana dela Primoža Trubarja* III. Ur. Igor Grdina, Jonatan Vinkler. Ljubljana: Rokus. 5–224.

TC 1550 = Primož TRUBAR (1550) 2002: *Catechismus. Zbrana dela Primoža Trubarja* I. Ur. Igor Grdina, Fanika Kranjc-Vrečko. Ljubljana: Rokus. 19–278.

TO = Primož TRUBAR, (1564) 2005: *Cerkovna ordninga. Zbrana dela Primoža Trubarja* III. Ur. Igor Grdina, Jonatan Vinkler. Ljubljana: Rokus. 227–578.

VSSG = Andreja ŽELE, 2008: *Vezljivostni slovar slovenskih glagolov*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

W = Anton A. WOLF (pobud.), (1856–1859) 2004: *Sveto pismo stare in nove zaveze. Biblia slovenica* (CD-ROM). Ur. Anton Metelko. Ljubljana: Svetopisemska družba Slovenije.

— — — —

Vilmos ÁGEL, 2000: *Valenztheorie*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.

Robert-Alain de BEAUGRANDE, Wolfgang U. DRESSLER, 1992: *Uvod v besedilo-slovje*. Ljubljana: Park.

Be = France BEZLAJ idr., 1976–2007: *Etimološki slovar slovenskega jezika* I–V. Ljubljana: SAZU (izd.) – Mladinska knjiga (zal.).

Marija BOLTA, 1986: Slovenski glagoli z nedoločniškim dopolnilom v tvorbeno-pre-tvorbenem pristopu. *Slavistična revija* 34/4, 419–431.

Janez DULAR, 1982: *Priglagolska vezava v slovenskem knjižnem jeziku (20. stoletja)*. Doktorska disertacija. Ljubljana.

José M.ª GARCÍA-MIGUEL, Susana COMESAÑA, 2004: Verbs of cognition in Spanish: Constructional schemas and reference points. *Linguagem, Cultura e Cognição: Estudos de Linguística Cognitiva*. Ur. Augusto S. da Silva idr. Coimbra: Almedina. 399–420.

Adele E. GOLDBERG, 2006: *Constructions at Work: The Nature of Generalizations in Language*. Oxford: OUP.

Katrin GÖTZ-VOTTELER, 2007: Describing semantic valency. *Valency: Theoretical, Descriptive and Cognitive Issues*. Ur. Thomas Herbst idr. Berlin, New York: Mouton de Gruyter. 37–49.

Thomas HERBST, 2007: Valency complements or valency patterns? *Valency: Theoretical, Descriptive and Cognitive Issues*. Ur. Thomas Herbst idr. Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 15–35.

—, 2009: Valency – Item-Specificity and Idiom Principle. *Exploring the Lexis-Grammar Interface*. Ur. Ute Römer idr. Amsterdam, Philadelphia: Benjamins. 49–68.

Hans J. HERINGER, 2006: Prinzipien des Valenzwandels. *Dependenz und Valenz – Dependency and Valency*. 2. Halbband. Ur. Vilmos Ágel idr. Berlin, New York: Walter de Gruyter. 1447–1461.

Lana HUDEČEK, 2001: Glagoli govorenja i mišljenja u hrvatskome čakavskom književnom jeziku do 17. stoljeća – strani sintaktički utjecaji. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 27, 95–112.

—, 2003: Dopune glagolima govorenja, mišljenja i srodnih značenja u hrvatskome književnom jeziku od 17. do polovice 19. stoljeća – strani sintaktički utjecaji. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 29, 103–129.

Stanisław KAROLAK, 1984: Składnia wyrażen predykatywnych. *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Składnia*. Ur. Zuzanna Topolińska. Warszawa: PWN. 11–211.

František KOPEČNÝ, 1973: *Etymologický slovník slovanských jazyků* I. Praha: Academia.

Jarmo KORHONEN: Valenzwandel am Beispiel des Deutschen. *Dependenz und Valenz – Dependency and Valency*. 2. Halbband. Ur. Vilmos Ágel idr. Berlin, New York: Walter de Gruyter. 1462–1474.

Vadim B. KRYŠ'KO, 2006: *Исторический синтаксис русского языка. Объект и переходность*. Москва: Издательский центр Азбуковник.

Ingrid MAIER, 2006: *Verbalrektion in den »Vesti-Kuranty« (1600–1660). Teil 2: Die präpositionale Rektion*. Uppsala: Uppsala University Library.

Igor NĚMEC, 1994: The Potential Valency Constituent in Diachronic Lexicology. *The Syntax of sentence and text: a festschrift for František Daneš*. Ur. Světlá Čmejrková idr. Amsterdam, Philadelphia: Benjamins. 373–382.

Irena OREL-POGAČNIK, 1993: *Predložni sistem v razvoju slovenskega knjižnega jezika od 16. do 19. stoletja*. Doktorska disertacija. Ljubljana.

Janez OREŠNIK, 1992: *Udeleženske vloge v slovenščini*. Ljubljana: SAZU.

Hanna ORZECOWSKA, 1972: Zmiany rekcji czasowników **uměti*, **věděti*, **znati* w językach zachodniosłowiańskich i ich rekcja w języku słowieńskim. *Studia z filologii polskiej i słowiańskiej* XI, 235–248.

—, 1974: Vezava glagolov **věděti*, **znati*, **uměti* v Dalmatinovi bibliji in današnji slovenščini. *Slavistična revija* 22/2, 129–149.

Aleksandr A. POTEBNJA, 1874: *Изъ записокъ по русской грамматикѣ* I–II. Воронеж.

SČ = Miroslav GREPL, Petr KARLÍK, 1998: *Skladba češtiny*. Olomouc: Votobia.

Marko SNOJ, 2003: *Slovenski etimološki slovar*. Ljubljana: Modrijan.

SPP = Nad'a SVOZILOVÁ idr., 1997: *Slovesa pro praxi*. Praha: Academia.

SSG = Kazimierz POLAŃSKI idr., 1980–1992: *Słownik syntaktyczno-generatywny czasowników polskich* I–V. Wrocław, Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Instytut Języka Polskiego PAN.

Jože TOPORIŠIČ, 1982: *Nova slovenska skladnja*. Ljubljana: DZS.

—, 2004: *Slovenska slovnica*. Maribor: Založba Obzorja.

André VAILLANT, 1966: *Grammaire comparée des langues slaves III. Le verbe*. Paris: Éditions Klincksieck.

Ada VIDOVIČ-MUHA, 2000: *Slovensko leksikalno pomenoslovje*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.

VV = František DANEŠ idr., 1987: *Větné vzorce v češtině*. Praha: Academia.

Václav ZIKMUND, 1863: *Skladba jazyka českého*. Litomyšl, Praha.

Andreja ŽELE, 2001: *Vezljivost v slovenskem jeziku (s poudarkom na glagolu)*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

—, 2003: Vezljivost kot pomenskoskladenjski pokazatelj živosti slovenščine. *Slovenski knjižni jezik – aktualna vprašanja in zgodovinske izkušnje* (Obdobja 20). Ur. Ada Vidovič Muha. Ljubljana: Filozofska fakulteta. 423–433.

—, 2007: Povedkova lastnostna prislovna dopolnila. *Slavistična revija* 55/1–2, 369–387.

THE VALENCY OF THE VERBS OF KNOWING IN THE HISTORY OF SLOVENIAN LITERARY LANGUAGE

The paper presents the results of a valency analysis of the verbs of knowing *umeti*, *umevati*, *vedeti* and *znati* in the history of Slovenian literary language. The verbs form a lexically complex group: all the verbs (with the exception of *umevati*) are polysemic and their meanings generally overlap. The most unstable verbs in the group are *umeti*, *umevati*, as they tend to be replaced by more dominant verbs: in the case of the meaning 'to know, be able to' by the verb *znati*, in the case of 'to understand' by *zastopiti* and *razumeti*.

Changes in the meaning of verbs correspond to changes in their valency and government. Within a particular meaning specific semantic patterns are formed, to which multiple

government patterns generally correspond. In the case of the meaning ‘to know, be aware of’ the most stable semantic pattern is *carrier of knowledge – content*, the predominant corresponding government pattern being $S_{NOM} - VF - SENT$; the complement $SENT$ is thus the most stable form used for expressing a complex content of knowledge (complements S_{ACC} , zAS_{ACC} and INF are somewhat less stable and can be found primarily with the verb *vedeti*). For the meaning ‘to know, be able to’ (the dominant verb is *znati*, less stable is *vedeti*, while *umeti* is the weakest verb with this meaning) with the semantic pattern *carrier of knowing, ability – content*, the historically most stable government pattern is $S_{NOM} - VF - INF$. Among more complex government patterns (in general less frequent), the most stable ones are those corresponding to the semantic pattern *carrier of knowledge – thematic participant – content* (literally *to know – about somebody, something – something*), cf. $S_{NOM} - VF - oD_{SGEN} - S_{ACC}^* // SENT$ (up to the 2nd half of the 19th c.), $S_{NOM} - VF - oS_{LOC} - S_{ACC}^* // SENT$ (after the 2nd half of the 19th c.) and $S_{NOM} - VF - zAS_{ACC} - SENT$ (16th–20th c.).

Competitive relationships may arise among government patterns (especially among right complements). The most interesting competitive relationship is the one between the right complements with the semantic role of *content* of knowledge in the case of the verb *vedeti* ‘to know, be aware of’: the complement $SENT$ predominates (to date), competing mainly with a more sporadic INF (the *content* participant of the sentential type); on the other hand, the complement S_{ACC} (16th–20th c.), which is also stable, functions as a so-called substitute complement – it is represented mostly by pronouns and nouns with semantically extensive meanings, that substitute the complement $SENT$. Also stable is the complement zAS_{ACC} (16th–20th c.), but as representing the *thematic content* participant it competes above all with less stable oD_{SGEN} (16th–18th c.) and oS_{LOC} (20th c.). In the case of the last two complements, it has to be mentioned that in the 19th c., in the role of the *thematic content* participant, oS_{LOC} replaced the complement oD_{SGEN} (the change points to the formation of a linguistic standard opposed to foreign or non-Slavic elements).

The analysis has also drawn attention to the valency value of the adverbial complement ADV (also S_{ACC}^*), which can function as a *real content* argument (cf. the meanings ‘to understand a *language*’ and ‘to master a *language*’) and as a so-called substitute complement.

Authorship Attribution: Specifics for Slovene

ANA ZWITTER VITEZ

*Trojina, Zavod za uporabno slovenistiko, Cesta v Kleče 16,
SI – 1000 Ljubljana, ana.zwitter@guest.arnes.si*

SCN IV/2 [2011], 75–85

V prispevku je poudarjena pomembnost kakovostne analize jezikovnih parametrov, ki omogočajo ugotavljanje avtorstva ali profiliranje avtorja besedila v forenzičnem, literarnozgodovinskem ali gospodarskem kontekstu (anonimna grozilna pisma, ugotavljanje plagiatorstva, literarna besedila neznanega izvora, profiliranje strank). Ker je tovrstne analize za slovenščino težko najti, predlagamo metodologijo luščanja skladenjskih, leksikalnih, semantičnih in znakovnih parametrov za potrebe kvantitativne obravnave avtorjevega osebnega sloga.

The paper shows the importance of a quality analysis of linguistic features which enable the process of authorship attribution or author profiling in a forensic, literary or economic context (anonymous threat letters, plagiarism, literary works of unknown authorship, client profiling). It also highlights the lack of realized analyses for Slovene and outlines the methodology of detecting the syntactic, lexical, semantic and character features in order to quantify the author's personal style.

Ključne besede: ugotavljanje avtorstva besedil, profiliranje avtorja, jezikovni parametri, jezikovne tehnologije, forenzično jezikoslovje

Key words: authorship attribution, author profiling, linguistic features, language technologies, forensic linguistics

1 Introduction

Authorship attribution has been a hot topic of interest in criminology and literary history since the end of the 19th century. A pioneering study in authorship attribution using the linguistic features of texts was conducted by Thomas Corwin Mendenhall (1901). He analysed the length of words to identify the differences between different languages and different authors, and discovered that Shakespeare's and Marlowe's histograms are almost identical (Marlowe's

death two weeks before the first publication of Shakespeare's first works is still unexplained).

Another famous example represents the Mosteller's and Wallace's study which answers the question who wrote the disputed Federalist papers (promoting the ratification of the United States Constitution) by comparing different statistical methods.

Nowadays, the availability of language corpora, machine learning methods and data mining enable the further development of methods for authorship attribution. It is therefore not surprising that international research on authorship attribution is no longer limited to attributing the authorship of a text to one of the potential authors (Stamatatos et al. 2001), but has also developed subfields such as plagiarism detection (Meyer zu Eissen et al. 2007), author profiling (Koppel et al. 2002) and detection of stylistic inconsistencies in collaborative writing (Graham et al. 2005).

2 State of the art

One of the key aims of our research into authorship attribution is to identify style markers (i.e., linguistic features) that quantitatively specify the author's style (Rudman 1998). Next, we offer an overview of the latest research according to four types of linguistic features: lexical features, character features, syntactic features and semantic features.

Lexical features

Lexical features of a text are normally presented using word frequency vectors (Sebastiani 2002). The most common words (articles, prepositions, pronouns, etc.) are found to be among the best lexical features to discriminate between authors because they are used unconsciously by the authors (Burrows 1987; Argamon and Levitan 2005; Luyckx and Daelemans 2005). However, Stamatatos (2009) and Eder (2010) point out that the success of the lexical features method is largely dependent on the length of the text.

Character features

Character features of texts (letter and punctuation frequency) are also very useful in quantifying the author's style (Grieve 2007). A more elaborate approach is to extract frequencies of n-grams on the character level. Studies by Peng et al. (2003), Keselj et al. (2003), Stamatatos (2006) and Diederich et al. (2003) have yielded good results using n-grams to quantify author's style. A comparative study of lexical and character features of the same corpus (Grieve 2007) showed that n-grams are the most effective measures of authorial style.

Syntactic features

The method of measuring syntactic features in texts is based on the idea that authors tend to use similar syntactic patterns unconsciously. Therefore, syntactic information is considered more reliable than lexical information when determining the author's style. However, syntactic information also requires more advanced tools for natural language processing (e.g., POS tagger, parser). The syntactic features method was first used by Baayen et al. (1996). Since then, the method has been used in several studies, e.g., Stamatatos et al. (2000; 2001), Luyckx and Daelemans (2005), Uzuner and Katz (2005), and Hirst and Feiguina (2007).

Semantic features

Semantic feature extraction from a text is based on the WordNet semantic network, which enables searches for synonyms and hypernyms of words. WordNet has been used in several studies, one of the best known being McCarthy et al. (2006), where the authors also attempt to detect semantic similarities between words by applying latent semantic analysis by Deerwester et al. (1990) to lexical features.

The corpora used in authorship studies are almost always genre-specific, so that authorship is the most important discriminatory factor between the texts (Stamatatos 2009). Stamatatos, however, suggests that any attribution method should be tested on texts with at least one feature (e.g., genre, length or the number of candidate authors) that is different from those used in the training corpus, in order to determine its efficiency and limitations.

All of the studies mentioned use corpus data that include texts annotated with information about authors. Studies dealing with author profiling require more detailed author information; besides name, gender and age, the studies include information on education level, region and the author's psychological profile (Luyckx and Daelmans 2005). Such corpora with author information represent a valuable national document and can be used for further research into authorship attribution and author profiling.

3 Authorship studies for Slovene

In Slovenia, there are only two studies using statistical methods for the purposes of authorship attribution, one using word and sentence length to detect plagiarism (Dović 2002), and the other analysing function words as the potential linguistic feature for authorship attribution (Limbek 2008). This gap in research is preventing more extensive use of authorship attribution and author profiling in authorship law, criminology, literary studies and market research.

The field of authorship attribution is closely connected with the availability of language resources (corpora) and tools (taggers, parsers). The good news

in this area is that we now have language resources and tools for Slovene that demonstrate the following potential:

Tool or resource for Slovene	Potential
The billion-word corpus Gigafida , developed as part of the project Communication in Slovene (http://demo.gigafida.net).	Source of texts for a corpus that can be used for the purposes of authorship attribution and author profiling.
The collection of electronic texts Slovenska leposlovna klasika – Slovene classic literary works (http://sl.wikisource.org/wiki/Glavna_stran).	Slovene literary works in more or less uniformed electronic form.
Part-of-speech tagger (http://oznacevalnik.slovenscina.eu) and Parser (http://razclenjevalnik.slovenscina.eu/), developed as part of the Communication in Slovene project.	Basis for statistical analysis and identification of the lexical, character, syntactic and semantic features decisive for a quantitative description of an author's writing style.

The abovementioned facts clearly show that the important topic of authorship attribution is still under-researched in Slovenia, but that there is good potential for quality research due to the availability of language tools and resources for Slovene. This is why a quality authorship study identifying the linguistic features that reveal the author's personal profile would make a considerable contribution to the progress of criminology, literary studies and market research.

4 What can be done

Research in authorship attribution can answer questions concerning:

- which of the potential authors is the author of a text of unknown authorship, and
- the profile of the author (gender, age, level of education, region, psychological profile) of a text of unknown authorship when no potential authors are available.

The main hypothesis is based on the fact that by using a well designed and annotated corpus of texts we can distinguish linguistic features for determining the author's style in Slovene texts. By identifying sets of linguistic features we can attribute the authorship of a text of an unknown author to one of the potential authors, or, when no potential authors are available, describe the profile of the author (gender, age, level of education, region, psychometric traits).

This knowledge can be gained in the following way:

- building a reference corpus,
- determination and evaluation of lexical, character, syntactic and semantic features for authorship attribution,
- design and evaluation of feature-based models for author attribution and author profiling.

5 The proposed methodology

The scientific approach of the proposed research combines existing language resources and tools for Slovene with knowledge from the fields of corpus linguistics and statistical data analysis, in order to enable the identification of linguistic features that can be used for quantifying the author's writing style. These identified features can determine whether a text of unknown authorship has been written by one of the potential authors, or they can establish the profile of the author where no potential authors are available.

In order to identify the linguistic features that determine the author's personal profile for Slovene it seems reasonable to use the following methodology:

STAGE 1: Design and creation of a reference corpus

a) Specifications for text selection.

- gathering the texts from various sources, including existing corpora of Slovene, websites and individuals
- collection of metatextual information, such as the genre and year of the text, as well as the gender, age and level of education of the author(s).

b) Psychometric data about the authors.

- use of the International Personality Item Pool (IPIP) questionnaire (the 300-question version has been translated into Slovene by Dr Janek Musek) in order to obtain the psychometric traits of agreeableness, extraversion, neuroticism, conscientiousness and openness (the Big Five).
- distribution of the questionnaire to a selection of authors of the collected texts
- calculation of scale scores for each of the five traits.

c) Collection of texts and data preparation.

- validation, normalisation, cleaning and annotation of the collected texts (with metatextual information, including scale scores for psychometric traits)
- tagging and parsing of the collected texts
- compilation of training corpora and test corpora for authorship attribution, as well as a reference corpus for author profiling
- selection of texts and subcorpora for the evaluation stages.

STAGE 2: Design of the authorship attribution models

This stage will identify the best linguistic feature, or combination of linguistic features, for authorship attribution in Slovene, as well as the most appropriate statistical method. Analyses should be performed on corpora containing texts from different genres (for example, newspaper texts, literary texts and texts with a clear conative function).

d) Authorship attribution method for newspaper texts

- measuring of different linguistic features, from lexical features (e.g., vocabulary richness, word frequencies) and character features (e.g., character n-grams), to syntactic features (e.g., chunks) and semantic features (e.g., synonyms)
- use of different statistical methods, such as Naive Bayes, support vector machine (SVM), etc.
- checking of the results with manual language analysis
- formation of subgroups or lists of relevant linguistic parameters.

The result will be the identification of the best (combination of) linguistic features that can be used in authorship attribution for newspaper texts.

e) Authorship attribution method for literary texts

- repetition of the procedure from d) on a corpus of literary texts.
- identification of the combination of linguistic features that produces the best results in attributing authorship to literary texts
- comparison of linguistic features for literary texts with the linguistic features for newspaper texts

f) Authorship attribution method for texts with a clear conative function

- repetition of the procedures described in d) and e) on a corpus of texts with a clear conative function (Jakobson 1960). Examples of such texts are letters from readers, threat letters, etc.
- identification of the linguistic parameters for authorship attribution in conative texts
- comparison of linguistic features for literary and newspaper texts with the linguistic features for conative texts.

STAGE 3: Identification of the best linguistic features for author profiling

In this stage, the reference corpus will be statistically analysed to extract the distinguishing classifiers for different profile categories; namely, gender, age, region (geographic origin), education level and psychometric traits. The problem addressed here is determining the profile of an author of an unknown text when no candidate authors, or their texts, are available.

g) Linguistic features for author profiling in newspaper texts

- determination of distinguishing linguistic features for each author characteristic (gender, age, level of education, region, psychometric traits) in the corpus of newspaper texts.
- grouping of the different features into feature groups (e.g., lexical, character).

h) Linguistic features for author profiling in literary texts

- repetition of procedure g) on a corpus of literary texts
- identifying the optimal linguistic features for author profiling on literary texts

- comparison of the results to that of g).
- i) Linguistic features for author profiling in texts with a clear conative function
 - repetition of procedure g) on a corpus of conative texts
 - identifying the optimal linguistic features for author profiling on conative texts (threat letters)
 - comparison of the results to that of g).

STAGE 4: Evaluation

- j) Evaluation of the models for authorship attribution
 - determining the success rate of the model to correctly attribute the authorship of an unknown text.

To evaluate the model, the best method is to use several corpora that differ from the training corpora used in Stage 2 in one characteristic; for example, in the number of texts per author, in the number of candidate authors and in the different length of the texts. In this way, we can evaluate how successful the models are in attributing authorship to unknown texts when at least one variable is different to the one used in the model design.

- k) Evaluation of the models for author profiling
 - determining the success rate of the model in determining the author's profile, based on characteristics such as gender, age, region, level of education and psychometric traits.

It seems wise to use texts from the same genres used in Stage 3, but with different characteristics (e.g., different length).

6 The results and the possible applications of authorship attribution

The results of the proposed research in authorship attribution will be as follows:

- a reference database containing texts that include information on authors (gender, age, level of education, region and psychometric traits),
- a description of methods and optimal linguistic features for authorship attribution in different genres,
- a description of methods and optimal linguistic features for author profiling (determining gender, age, level of education, region and psychological traits) in different genres.

7 The possible applications of authorship attribution

The need for more research on an author's distinguishing linguistic features in a text can be justified by the fact that in Slovenia (and internationally) public figures and individuals are increasingly exposed to threat letters in traditional

or internet form. In the last few years, examples of such public figures include J. Janša, K. Kresal, R. Žerjav, Z. Jelinčič, B. Magajna and R. Batelli.

Due to the accessibility of texts on the web, plagiarism represents a serious problem of intellectual property. This phenomenon was clearly exposed in recent Slovenian political scandals concerning J. Janša's 15th anniversary independence speech, M. Cvikel's BA dissertation and the parliament representative B. Marinič's German test.

In literary studies, a serious study could have solved authorship problems such as those related to the Slovene poem *Oj Triglav, moj dom* (1894), the drama *Ekshibicionist* (2001), written under the pseudonym O. J. Traven, the pornographic novel *Čudoviti Klon* (2006), published under the pseudonym Eva Pacher, and others.

The recruitment process (human resources) often regards people as the capital and potential of companies (cf. Schuler R. E., Jackson S. E. eds. [1999]): "The conversation leads to the matter of choosing *the right people*. What is the right profile for a certain company? How to recognise it?" The availability of linguistic features, decisive for establishing an author's personal profile, can also contribute towards choosing the right candidate for the job.

Finally, in all fields of the economy knowing the buyer's profile is very important nowadays. For this reason, companies are building databases of clients with different shopping habits and basing their strategies for satisfying customers on them (Shaw et al. 2001). With a methodology allowing client profiling on the basis of linguistic features it will be possible to provide different companies with an opportunity to enhance their databases with the linguistic profiles of clients.

8 Conclusion

The paper shows the importance of a quality analysis of linguistic features in order to enable the quantification an author's personal style. It also highlights the lack of realised analyses for Slovene, as well as outlining the methodology and the possible applications of the proposed work.

Two scenarios seem to be probable: the research will be funded either publicly or commercially. If the first scenario is realised, authorship attribution studies for Slovene will be developed for the purposes of detecting the authors of anonymous threats, plagiarism and literary works, whereas if such research is funded by private companies the studies will mostly contribute to the domain of determining the client's profile. Ethical standards certainly suggest that it is preferable for public agencies to take the lead in such research, but the state's administration will have to make the final decision in this regard¹.

¹ The first Slovenian project concerning authorship attribution and author profiling has been proposed by Trojina, Institute for applied Slovene studies. At the current moment, we are waiting for the results of the Slovenian Research Agency's annual call for proposals.

REFERENCES

Web pages

- Corpus Gigafida (<http://demo.gigafida.net>, 25.05.11)
- Slovenska leposlovna klasika (http://sl.wikisource.org/wiki/Glavna_stran, 25.5.11).
- Slovenian part-of-speech tagger (<http://oznacevalnik.slovenscina.eu>, 25.5.11)
- Slovenian parser (<http://razclenjevalnik.slovenscina.eu/>, 25.5.11)

Publications

- Shlomo ARGAMON, Shlomo LEVITAN, 2005: Measuring the usefulness of function words for authorship attribution. *Proceedings of the Joint Conference of the Association for Computers and the Humanities and the Association for Literary and Linguistic Computing*.
- Arald BAAYEN, Hans VAN HALTEREN, Fiona TWEEDIE, 1996: Outside the cave of shadows: Using syntactic annotation to enhance authorship attribution. *Literary and Linguistic Computing* 11/3, 121–131.
- John F. BURROWS, 1987: *Computation into Criticism: A Study of Jane Austen's Novels and an Experiment in Method*. Oxford: Clarendon Press.
- Scott DEERWESTER et al., 1990: Indexing by latent semantic analysis. *Journal of the American Society for Information Science* 41(6), 391–407.
- Joachim DIEDERICH et al., 2003: Authorship attribution with support vector machines. *Applied Intelligence* 19/1–2, 109–123.
- Marijan DOVIČ, 2002: Podbevšek in Cvelbar: Poskus empirične preverbe namigov o plagiatorstvu. *Slavistična revija* 50, 233–249.
- Maciej EDER, 2010: *Does Size Matter? Authorship Attribution, Small Samples, Big Problem*. London: Proceedings of the Digital Humanities Conference 2010.
- Neil GRAHAM et al., 2005: Segmenting documents by stylistic character. *Journal of Natural Language Engineering*, 11(4), 397–415.
- Jack GRIEVE, 2007: Quantitative authorship attribution: An evaluation of techniques. *Literary and Linguistic Computing*, 22(3), 251–270.
- Graeme HIRST, Ol'ga FEIGUINA, 2007: Bigrams of syntactic labels for authorship discrimination of short texts. *Literary and Linguistic Computing* 22/4, 405–417.
- Moshe KOPPEL et al., 2002: Automatically categorizing written texts by author gender. *Literary and Linguistic Computing*, 17(4), 401–412.
- Marko LIMBEK, 2008: Usage of Multivariate Analysis in Authorship Attribution: Did Janez Mencinger Write the Story "Poštena Bohinčeka"? *Metodološki zvezki*, 5/1, 81–93.
- Kim LUYCKX, Walter DAELEMANS, 2005: Shallow text analysis and machine learning for authorship attribution. *Proceedings of the Fifteenth Meeting of Computational Linguistics in the Netherlands*.

- Philip MCCARTHY et al. 2006: Analyzing writing styles with coh-metrix. *Proceedings of the Florida Artificial Intelligence Research Society International Conference*, 764–769.
- Sven MEYER ZU EISSEN et al., 2007: Plagiarism detection without reference collections. *Advances in Data Analysis*, 359–366.
- Frederick MOSTELLER, David L. WALLACE, 1964: *Inference and Disputed Authorship: the Federalist Papers*, Reading, Mass.: Addison-Wesley.
- Fuchun PENG et al., 2003: Language independent authorship attribution using character level language models. *Proceedings of the 10th Conference of the European Chapter of the Association for Computational Linguistics*, 267–274.
- Joseph RUDMAN, 1998: The state of authorship attribution studies: Some problems and solutions. *Computers and the Humanities*, 31, 351–365.
- Fabrizio SEBASTIANI, 2002: Machine learning in automated text categorization. *ACM Computing Surveys*, 34(1).
- Michael SHAW et al. (2001). Knowledge management and data mining for marketing. *Decision Support Systems*, 31 (1), 127–137.
- Efstathios STAMATATOS et al. 2000: Automatic text categorization in terms of genre and author. *Computational Linguistics*, 26(4), 471–495.
- Efstathios STAMATATOS et al., 2001: Computer-based authorship attribution without lexical measures. *Computers and the Humanities*, 35(2), 193–214.
- Efstathios STAMATATOS et al., 2006: Ensemble-based author identification using character n-grams. *Proceedings of the 3rd International Workshop on Text-based Information Retrieval*, 41–46.
- Efstathios STAMATATOS 2009: A Survey of Modern Authorship Attribution Methods. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 60(3), 538–556.
- Ozlem UZUNER, Boris KATZ, 2005: A comparative study of language models for book and author recognition. *Proceedings of the 2nd International Joint Conference on Natural Language Processing*, 969–980.

UGOTAVLJANJE AVTORSTVA BESEDIL ZA SLOVENŠČINO

Področje ugotavljanja avtorstva besedil v zadnjih dveh desetletjih doživlja silovit razmah, saj se javne in nejavne osebnosti pogosto srečujejo s pojavom internetnih groženj in grozilnih pisem v tradicionalni obliki, poleg tega pa je zaradi lahke dostopnosti besedil na spletu vse bolj prisoten pojav plagiatorstva. Kljub izredno razvitim študijam v mednarodnem merilu to pomembno področje za v Sloveniji ostaja precej neraziskano, vendar obstajajo dobre možnosti za kakovostne raziskave zaradi dobro razvitih jezikovnih orodij in virov za slovenščino.

Ugotavljanje avtorstva besedil temelji na odkrivanju tistih jezikovnih parametrov, na podlagi katerih lahko besedilo neznanega izvora pripišemo določenemu avtorju ali eni od lastnosti avtorjevega profila (spol, starost, izobrazba, regija). Te jezikovne parametre

lahko izluščimo z naslednjo metodologijo: (1) izdelava referenčne baze označenih besedil, (2) ugotavljanje leksikalnih, znakovnih, skladenjskih in semantičnih lastnosti posameznih kategorij za ugotavljanje avtorstva besedila in profila avtorja, (3) izdelava in evalvacija modela za ugotavljanje osebnega profila avtorja.

Končni rezultat take raziskave so izluščeni jezikovni parametri za slovenščino, na podlagi katerih je mogoče ugotoviti, kateri od potencialnih avtorjev je tvoril besedilo neznanega izvora, ali določiti osebni profil neznanega avtorja besedila (spol, starost, izobrazbo, regionalno pripadnost in psihometrične lastnosti). Rezultati raziskave lahko znatno izboljšajo kakovost kriminalističnega preiskovanja, prava avtorskih pravic, proučevanja literarne zgodovine in profiliranja strank za potrebe tržnih analiz.

Russian Borrowings in the Volga German Dialect in Russell County, Kansas

MARIA KHRAMOVA

*University of Kansas, 1445 Jayhawk Blvd., Lawrence,
Kansas 66045, mascha20@gmail.com*

SCN IV/2 [2011], 86–103

Članek raziskuje nemško skupnost ob Volgi v okraju Russel v Kansasu. Ponuja kratek pregled dialektoloških raziskav nemških narečjih ob Volgi v Kansasu in analizira seznam ruskih izposojenk zbranih v Russelu leta 1913. Prispevek se ukvarja s sporno etimologijo nekaterih besed in izrazov ter razpravlja o leksikalnih pomenih s seznama iz leta 1913, ki so jih obdržali v narečju. Analiza dodatnih virov kaže, da so bile nekatere besede, ki so tradicionalno pojmovane kot ruske izposojenke ob Volgi, že sestavni del besedišča govorcev pred emigracijo, to pa pomeni, da so lahko izposojene tudi iz drugih slovanskih jezikov.

The present paper is based on a field investigation of the Volga German community in Russell County, Kansas. It provides a short overview of linguistic research, conducted on Volga German dialects in Kansas, and further analyses a list of Russian borrowings that was compiled in Russell in 1913. This contribution also addresses the disputable etymology of some words and expressions and discusses the lexical items from the list of 1913 that were retained in the dialect. Analysis of additional sources shows that some words that are traditionally treated as Russian borrowings acquired on the Volga may have been part of speakers' lexicon prior to emigration and could have been borrowed from other Slavic languages.

Ključne besede: nemško narečje ob Volgi, ruščina, jezikovni stik, dialektologija, otoški govor, prevzete besede, izposojenke

Key words: Volga German dialect, Russian language, language contact, dialectology, speech islands, borrowings

0 Introduction

Fieldwork for the study of the Volga German dialect in Russell, Kansas started in May 2007 and lasted until March 2008. During this time, several trips to Russell were made and fourteen people have been interviewed. For the linguistic analysis, the number of informants had to be reduced to eight subjects, whose language proficiency ranged from relatively to very fluent.

This relatively small number of selected informants is explained by several factors. First, the total number of informants is limited by their age, since the community of Volga Germans residing in this area has undergone language loss, so that the last generation that remembers the language are senior citizens who have lived in this area since birth. Another difficulty lay in finding informants with sufficient language proficiency, as many brought English-speaking spouses into the community and abandoned their native language many decades ago. Linguistically proficient speakers were found through recommendations, even though they were not always successful, and recommended respondents could only remember isolated German words.

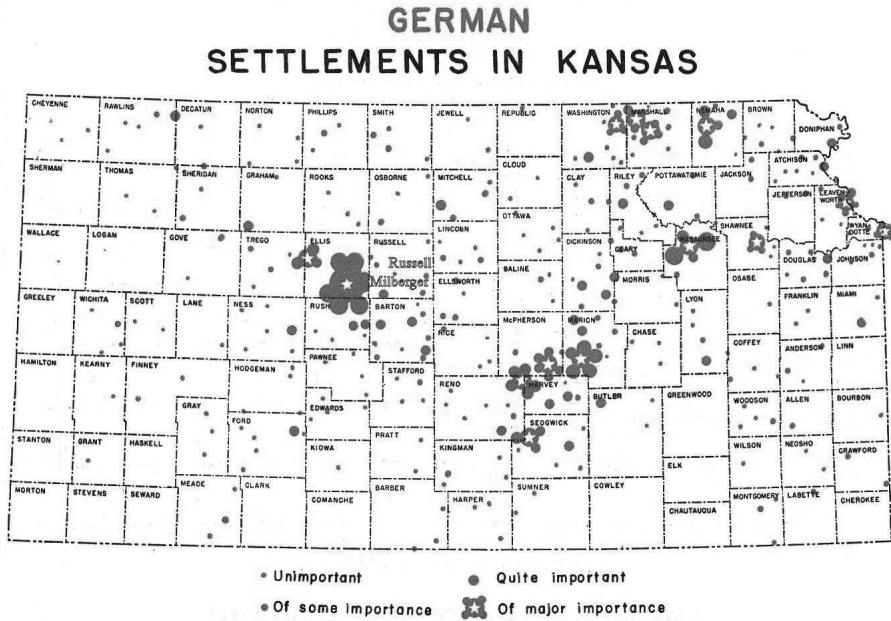
The selected informants were first or second generation Americans, three males and five females, with the age range from 73 to 90 years old at the time of the interview. They had similar levels of education ranging from incomplete high school to some professional training in addition to a high-school diploma. There were no drastic deviations in their social status – most of the subjects came from farmers' families and either continued their parents' business or acquired professions such as nurse, clerk, and a construction worker, thus belonging to the lower middle class of the society.

All subjects who participated in this study were born and raised in the Lutheran community of Russell County, Kansas, in and around the original settlement of Milberger, a town located in the southwest corner of Russell County, thirteen miles south of Interstate Highway 70 (I-70).

The history of Milberger began in 1876, when three men from the village of Kratzke (Počinnaja) left for the United States on July 12 to scout out land before moving their families to the unknown country. Traveling through Saratov, Hamburg, and New York, they arrived in Kansas City, from where they were first taken to Nebraska. Unhappy with conditions there, the committee was further driven by an agent from Lawrence to the land eleven miles south of Russell where seventy-two people from Kratzke eventually settled on October 5, 1876. Thus, a new Lutheran Volga German settlement, that later was named Milberger, appeared on the map.¹

Map 1 illustrates that in the 1960s Milberger was a “quite important” Volga German settlement, whereas the town of Russell was labeled as “unimportant.” Indeed, Russell was founded in 1871 by Irish emigrants, thus Germans were not the primary group that inhabited this town.

¹ Information about the first settlers was shared by Henry Bender in his article (1913).

Map 1. *German Settlements in Kansas* (Carman 1962)

Milberger, on the other hand, was founded as a Volga German colony that had no other ethnic groups living in it for the first few decades. Most inhabitants of Milberger and Russell were neighbors or relatives who arrived in the United States from the same Volga villages, so these two colonies “grew into each other and expanded north and west” (Sallet 1931: 35).

1 Research on Volga German Dialects in Kansas

The first attempts to explore Kansan Volga German dialects linguistically were made by J. C. Ruppenthal in 1913. He was interested in the Volga German community that resided in his hometown of Russell, Kansas, so he wrote articles about the history and language of these people. The linguistic description of the dialect was limited to a general note on its Hessian origin; however, a list of Russian borrowings that he collected comprised an important part of his work.

In the 1950s and 1960s, J. Neale Carman conducted fieldwork throughout Kansas, exploring non-English speaking communities of the state. His unpublished papers with notes, newspapers, and letter exchanges are preserved at the Spencer Research Library (University of Kansas) and include several boxes filled with alphabetically organized folders. Carman travelled to Russell County several times and visited Milberger, Russell, Dorance, and Bunker Hill. His notes provide important information about the language situation in this Volga German community in the 1950s and in the 1960s.

Large Catholic Volga German settlements in Ellis and Rush Counties, Kansas have drawn the most attention of dialectologists in the years following Carman's publications. An extensive research of these dialects at the University of Kansas started in early 1980's (Keel 1981, 1982, 1989, etc.). Several term papers, master theses, and a dissertation (Johnson 1994) written by students at the German Department in the 1980s and the 1990s contributed to the field of Volga German dialects research by providing their detailed linguistic description and saving samples of these languages on tapes. The Lutheran Volga Germans in Russell County, Kansas remained the only group that has never been investigated. Ruppenthal's list of Russian borrowings was the only study conducted on language of Volga Germans of Milberger and Russell.

2 Russian Borrowings in the Milberger dialect

The conservative community of Volga Germans has always been very reluctant about allowing foreign influences into their lives. Having adjusted to the "external circumstances" such as the dressing habit or food preferences of their new neighbors, Volga Germans tried to keep their religion, traditions, and language free of foreign influences. However, they could not avoid picking up some words and expressions from their Russian neighbors.

As remarked by Johnson (2001), the research that was carried out in Kansas at the beginning of the twentieth century was limited to compiling word lists by people interested in the history of their hometowns, who at the same time lacked a linguistic background. Thus, the available information will neither give us "a full picture of the use of Russian loanwords in the Volga German dialects, either in Russia or in Kansas," nor provide us with "enough material to be certain that any conclusion we might make about why words were retained or lost are true" (Johnson 210).

The earliest list of Russian words in the Volga German dialect in Kansas appeared in 1910² in an article by Rev. Francis S. Laing, in which he mentioned eleven Russian words that he collected from his informants: *ambar* 'granary', *arbus* 'watermelon', *galoš* 'galosh', *kabak* 'wages', *kaftan* 'coat', *kalač* 'white bread', *kalunč* 'swing', *kardus* 'cap', *plotnik* 'carpenter', *polšupka* 'large overcoat', *prostoj* 'common' (522).

A longer list from the year 1913 was compiled by J. C. Ruppenthal, a judge from Russell, Kansas. This list contains a total of forty eight lexical items with some words of obvious French origin. Seven out of eleven words from Laing's list are also mentioned by Ruppenthal, sometimes with a different spelling.

For researchers, investigating Russian borrowings in the Volga German dialects of Kansas, Ruppenthal's list became a basis for questionnaires. Un-

² The first immigrants from Kratzke came to Russell, Kansas, in 1876; the second big wave was during the years 1900–1910.

fortunately, he had no linguistic training and did not provide any information either about the background of his informants (such as their age, religion, place of birth, etc.) or about the places where these words were collected.³ It is also not clear whether this list was obtained by the direct questioning of informants concerning what Russian words they knew or actively used or by listening in and making notes. If the former approach was used, that would mean that speakers were aware of which words in their language were of a foreign origin. Unfortunately, it was not always the case with the first and second generation speakers who were the subject of this study. Since Russian words barely occur in the free speech, this unawareness could have been a problem for identifying those words if Ruppenthal's list did not exist.

The Russian words collected by Ruppenthal were published in 1913 in his article *The German Element in Central Kansas* and in 1914 in a one page article *Russian Words in Kansas*. The later edition (1914) was surprisingly missing half of the words, but appended Russian translations and etymological comments.

The first column in the following table shows the full list of forty-eight Russian borrowings, as it was published in 1913 with the original orthography.⁴ The second column provides English equivalents of these words, as they were translated by Ruppenthal. Russian translations in the third column come from the article of 1914, if they are marked with an asterisk. Those words that were missing in the 1914 publication (and are marked by the sign ^a) were translated by the author.

1913	English translation (1913)	Russian word (1914)
1. <i>ambar</i>	granary	<i>ambar</i>
2. <i>arbus, erbus</i>	watermelon	<i>arbus</i>
3. <i>baldo, paletot</i>	overcoat	<i>palto*</i>
4. <i>bantke</i>	glass jar	<i>banka*</i>
5. <i>betta!</i>	awful! (exclamation)	<i>beda!*</i>
6. <i>bollschupke</i>	short overcoat	<i>polušubok*</i>
7. <i>brosch</i>	land that was once cultivated but gone back to grass	<i>broš*</i> , from <i>brośat'</i> , to abandon <i>*brošennyj</i>
8. <i>galosche</i>	overshoes of rubber or leather	<i>galoša*</i> , Sg <i>galoši*</i> , Pl <i>galoš^a</i> , Gen. Pl.
9. <i>gas</i>	petroleum, also its products	<i>gas*</i>

³ His native town of Russell is the most probable place, but he might have covered an extended area for his research.

⁴ Whereas words in the first column preserve the original orthography used by Ruppenthal, Russian forms in the third column are spelled according to the modern linguistic transliteration system of Russian words. Further, Russian borrowings in the Milberger dialect will be spelled using Ruppenthal's orthography.

1913	English translation (1913)	Russian word (1914)
10. <i>gofta</i>	short jacket for women	<i>kofta</i>
11. <i>grulitz, gruelitz</i>	a small closed porch	<i>kryl'co*</i>
12. <i>gumia, gumja, gumya</i>	partner, pal, pard (comrade)	<i>kum*</i> , Sg <i>kumja*</i> , Pl
13. <i>jemtschik</i>	driver of a vehicle	<i>jamščik*</i> [je]
14. <i>kalotsch</i>	loaf of white bread baked in a big outdoor oven	<i>kalač*</i> , Sg
15. <i>kardus</i>	a cap probably from Carthusian garb	<i>kartuz</i> [s]
16. <i>klapot</i>	a lawsuit; hence, any trouble. The word is used in the pl. to mean lawsuit or trouble. The partitive genitive is commonly used in the Russian idiom. The Germans did not recognize the construction and so borrowed that form as the simplest and most familiar.	<i>xlopoty</i> gen. pl. <i>xlopot</i>
17. <i>knout</i>	whip	<i>knut</i>
18. <i>konieren</i>	to torment, to ill treat a sentient being (French, counieren)	---
19. <i>manischka</i>	shirt with (<i>starched or</i>) ironed bosom	<i>maniška</i>
20. <i>manschetten</i>	cuffs on shirt	<i>manžety*</i>
21. <i>messit</i>	bran and straw mash for feeding live stock	<i>mesivo</i> , from <i>mesit'</i> * <i>to knead</i>
22. <i>natschelnik</i>	a kind of court officer	<i>načal'nik</i>
23. <i>ninate</i>	a negative, as by “no means”	(possibly) <i>ne nado</i> ^a or <i>ni za čto</i> ^a
24. <i>nubi</i>	a part of apparel, perhaps a fascinator	(?)
25. <i>pachschu</i>	a garden plot, (or similar small patch of cultivated ground) (a garden plot for watermelons)*	<i>baxča</i>
26. <i>papyrus</i>	cigarette	<i>papirosa</i> , Sg <i>papiros</i> , Gen. Pl.
27. <i>parschol</i>	go away!	<i>pošël</i> , pret. of <i>pojti</i>
28. <i>parscholista</i>	go away!	Originally in the article: “ <i>pozhalujsta</i> , for <i>pozhaluj</i> , imper. of <i>pozhalovat'</i> , to grant, plus the suffix <i>-sta</i> . Lit. <i>grant, please</i> . A formal way to request anyone to be gone.” “ <i>pošël otsjuda</i> ” ^a
29. <i>plet</i>	a wide whip or riding quirt	<i>plet'</i>

1913	English translation (1913)	Russian word (1914)
30. <i>plodnik</i>	a carpenter	<i>plotnik</i>
31. <i>preciz</i>	precise	---
32. <i>pressiert</i>	pressing	---
33. <i>presumieren</i>	presume	---
34. <i>radnik</i>	recruit	<i>ratnik</i>
35. <i>rendezvous</i>	rendezvous	---
36. <i>samovar</i>	tea steeper or self-cooker	<i>samovar</i>
37. <i>sarai</i>	a small building to a house, but disconnected	<i>saraj*</i>
38. <i>scharmand</i>	pretty; fine garment; considerable in amount	---
39. <i>sedilka</i>	bridge or back band on harness for draft animals (on harness of horses)	<i>sedělka</i>
40. <i>simlinka</i>	a dugout (a cave or dugout to live in or use as a dwelling)	<i>zemljanka</i>
41. <i>sotnik</i>	a constable	<i>sotnik</i>
42. <i>steppe</i>	prairie	<i>step'</i>
43. <i>stuft</i>	a measure of about a quart	Germ. <i>Stoff*</i>
44. <i>tulup</i>	a garment; a greatcoat	<i>tulup</i>
45. <i>tuppeke</i>	leggings; felt shoes	<i>tapok*</i> Sg <i>tapki*</i> Pl
46. <i>verkolumpieren</i>	<i>lapsus linguae</i> ; slip of tongue	---
47. <i>vergallopiren</i>	slip of tongue	---
48. <i>winna</i>	a plant like wild morning glory	<i>vjun, vjunok*</i> (?)

Several points need to be addressed in regards to the table above:

2.1 Phonological adaptation

The phonological adaptation of Russian loan words shows the following peculiarities:

- In a word's final position, devoiced consonants occur in the same way as in Russian: *kardus* (*kartus*), *gas* (*gas*).
- Voiceless consonants in *initial position* and in consonant clusters next to a sonorant are lenited: *baldo* (*pal'to*), *bollschuppke* (*polushubok*), *gofta* (*kofta*), *grulitz* (*kryl'co*), *gum* (*kum*), *plodnik* (*plotnik*), *radnik* (*ratnik*), *kardus* (*kartus*).
- The traditional Russian ending *-a* for feminine nouns is either kept in the original form: *gofta* (*kofta*), *manischka* (*maniška*), *sedilka* (*sedělka*), *semlinka*

(*zemljanka*) or replaced with the German noun ending *-e* (partial reduction of the vowel): *bantke* (*banka*), *galosche* (*galoša*). Words *polušubok* and *step'* also receive the ending in the dialect: *bollschupke*, *steppe*.

- As mentioned in research on Russian loans (Wiens 99, Blokland 499), some words are borrowed in a non-nominative form due to a high frequency of oblique cases occurring in a conversation. So, the word *klapot* (Rus. *xlopoty* – nom. pl) could be borrowed from the gen. pl. Rus. form *xlopot* [hlapot], since it occurs more frequently in the word combinations *mnogo xlopot* (“a lot of trouble”) or *stol'ko xlopot!* (“so much trouble!”). A similar pattern could have been followed while adopting the word *papyrus* (Russ. *papirosa*) which corresponds with the Russian gen. pl. form *papiros* and occurs in frequent phrases like “do you have any cigarettes?” (“*u vas net papiros?*”, “*papiros ne najdëtsja?*”, etc).⁵ The word *baxča* is borrowed in an unexpected form *pakhschu*, which could be attributed to the acc. sg. *baxču* heard by the settlers in word combinations like “you see (the plot)”, “you need to get (a plot)”, and others. It is not clear if *tuppke* designates singular or plural in the dialect but it is closer to the Russian plural form for “slippers” – *tapki* (*tapok* – nom. sg.).
- The Russian “*у*” ([šč] as in [yemščik]), was replaced in the dialect with the affricate “č”, familiar for the dialect speaker – *jemtschik*.
- Vowel substitutions occurred both in stressed and unstressed syllables:⁶
 - a. raising in stressed syllables: Russ. *kaláč* → Germ. dial. *kalotsch*, Russ. *načál'nik* → Germ. dial. *natschelnik*, Russ. *sedělka* → Germ. dial. *sedilka*, Russ. *zemljánka* → Germ. dial. *semlinka*; Russ. *papirósa* → Germ. dial. *papyrús*;
 - b. rounding in unstressed syllables: Russ. *kryl'co* → Germ. dial. *grulitz*.
- Syntagmatic changes include epenthesis: Russ. *pašël* → Germ. dial. *parschol* or *parscholista*; Russ. *banka* → Germ. dial. *bantke*; Russ. *kryl'co* → Germ. dial. *grulitz* and syncope: Russ. *polušubok* → Germ. dial. *bollschupke*, *polschupka* (in Laing).

2.2 Questionable etymology of selected words

All Russian forms without the (*) come from the 1914 article edited by Chace and were provided by “a Russian couple (Mr. and Mrs. Shapovalov, of the University of Maine)” (161).

- One word on this list has an arguable explanation of origin: Germ. dial. *parscholista* for “go away!” is linked to the Russian word *požalujsta* ‘please’: “*požalujsta*, for *požalui*, imper. of *požalovat*’, ‘to grant’, plus the ending

⁵ However, this might also be attributed to the traditional vowel reduction at the end of the noun typical for Russian words borrowed by the German dialect speakers.

⁶ Vowels in the first syllables of words like Russ. *jamščik*, *xlopot* (gen. pl.), *zemljanka* are pronounced as [ɛ], [a], [i] respectively, so they were borrowed in their spoken form by the dialect speakers, and thus have no vowel change.

-*sta*. Lit. *grant, please*. A formal way to request anyone to be gone” (161). Most likely, this connection was made by the Russian couple solely based on the phonetic similarity, since the expression “go away!” could barely be related to the word *please*. Their last remark that *požalujsta* may be used as “a formal way to ask anyone to be gone” was rather a desperate attempt to explain this connection, since as the English *please* and the German *bitte*, the Russian *požalujsta* can be used as an invitation to any kind of action depending on the context of a given situation (to sit down, to start doing something, to come in, to go away, etc.). It is more likely that *porschalista* is a folk etymology, connecting it to the form of the Russian expression *pošël otsjuda!* (‘go away!’).

- Three words from the first list appeared to be difficult to link to any Russian word – *ninatte* ‘by no means’, *stuft* ‘a measure of about a quart’, and *nubi* ‘item of apparel’, (probably a fascinator). Possibly, *ninatte* could be related to the Russian *ne nado* ‘don’t!’ or *ni za chto* ‘by no means’. The word *stuft* most probably is the originally German word *Stoff* (*Stauf*) that was also used in the Russian language as a measure of 1.23 liter. The Russian equivalent to the word *nubi* is unknown. It can be a procope form of a longer Russian word.
- The words *winna* ‘bindweed’ and *brosch* ‘uncultivated land’ can be either borrowings from Russian (Russ. *vjun* and *brošennyj* ‘abandoned’ or German dialectal forms coming from *Winde* and *Brache*. The origin of the word *kaluntsch* ‘swings’ from Laing’s list is more likely connected to the German dialectal form *klunsch* than to the Russian word *kačeli*.
- Elimination of the words like *konieren*, *manschetten*, *preciz*, *pressiert*, *rendezvous*, *scharmand*, *verkolumpieren*, *vergaloppieren* from the later publication of the Ruppenthal’s list is understandable since their French origin is apparent, even though some of them might have made their way into the Volga German dialect in Russia. For comparison, *charmant* and *manschetten* are registered in Grimm’s *Deutsches Wörterbuch* whereas *rendezvous* is not. Another word from this category is *bedell* (Russ. *butyl* ‘bottle’), which was found in our data but was not on Ruppenthal’s list.

2.3 Primary or Secondary Borrowings?

Another problem arises if one needs to determine whether the words traditionally treated as Russian loans in Volga German dialects are primary (borrowed while in Germany from Slavic languages or French) or secondary loanwords (borrowed while staying in Russia). As examples, one can take words *baldo*, *galosch*, *gofta*, and *kardus*. The word *baldo* comes from the French *paletot* “overcoat”, so it could have been borrowed by the settlers along with other French words in the 17th century back in their homeland. However, the phonological adaptation of the word with the lenition of voiceless consonants typical for Russian borrowings in German (Russ. *pal’to* – Ger. *baldo*) as well as its absence in Grimm’s dictionary could be indirect proof for it being borrowed in

Russia. This word has also been traditionally classified as a Russian borrowing in Baltic languages, a view that Blokland does not support (2005).

The controversy with the first three words (*galosch*, *gofta*, *kardus*) is that they are seen as German borrowings in the Russian Etymological Dictionary by M. Fasmer. The same dictionary mentions that *kardus* was possibly introduced by the Volga German colonists into the life of a Russian farmer:

- a. “галоша – borrowing from Germ. *Galosche* which came from Fr. *galoche*...” (389)
- b. “кофта – ... Because Swed. *kofta*, Dan. *koft*, Norw. *kufta* could not be borrowed from Russian, we should rather assume the Western origin of the Russian word. ... The origin of Slav. and Scand. words is possibly the Low Germ. Bremen *kuft* (man's long outer garment (caftan) of coarse cloth), Balto-Germ. *kuft* (a house coat).” (355)
- c. “картуз – ... From Fr. *cartouche* borrowed from It. *cartoccio*. ... Sobolevskiy ... assumes that картуз is of the Dutch origin (holl. *kardoes*); same in Mölen (91, 141 ...). It is being pointed out that *kardus* was brought over by the German colonists to the Volga and was spread among Russian farmers (Melnikov 3, 141)” (204)

Despite Fasmer's explanations, *gofta* (=kuhti) is treated as a Russian borrowing in Baltic German by Kiparsky (1936: 162–163) and in Estonian by Blokland (2009: 190). Apart from that, Grimm's German Dictionary has no record of the words *kuft*, *kufter*, *gofta* or any other form of it. On the other hand, the word *koffter* is considered to be a Polish borrowing found in German documents (*Urkunden*) produced by the German *Kanzlei* in Krakow (Kaleta 1999: 71). Thus, all sources except for the Russian Etymological Dictionary, point at the Slavic origin of this word in German dialects. In the case of the Volga German word *gofta*, its close resemblance with the Russian word, rather, points to its Russian origin.

Grimm's dictionary provides no entry for the word *galosche*, whereas entry on “*karduse*” does not mention it in a sense of a “cap”:

“*karduse* – die kanonepatrone, pulverbeutel zur kanoneladung. nl. *kardoes*. aus fr. *cartouche*, das später als *kartusche* neu aufgenommen war” (1873: 23).

Indirectly, it suggests the absence of these words in German language by 1870s.

2.4 Russian Loanwords in Baltic German

The lists of Russian borrowings in Baltic German and Estonian adduced by Kiparsky and Blokland shows that 42.5% of the words from Ruppenthal's list (seventeen out of forty words, if we exclude the eight clearly French items) were documented as Russian loanwords in Baltic German and/or Estonian. The table below shows the Volga German word in the first column with its variant in Baltic German (as documented by Kiparsky and by Blokland). The third and the fourth columns provide the year when this word was first documented in Baltic German and in Estonian, respectively.

Volga German (Milberger)	Russian loans in Baltic German	Year	Estonian
ambar	ambare	1779	1893
arbus	arbuse (?)		1869, loan from either Baltic Germ. or Russian.
baldo			mistakenly seen as a Russian word ⁷
gofta	kuft	1776	1869 kuhti
jemtschik	jemtschik	1795	
kalotsch	kalatsche	1795	1869
klapot	chlopott (klapott)	1889	
knout	knute	1795	1869
pachshu			bahtša, 1960
papyrus			pabeross, 1893
parschol	poschol! (fahr los! fort!)	1880	1956
plet	plette	1936	1869
plodnik	plotnik	1795	1818
sarai			sara, sarrai, 1869
sedilka	sedulke	1795	1869
sotnik	sesnycken, sesnicke, sostenicken	1495	1869
tulup	tolubbe, talubbe	1785 probably from Polish	1893

Several words that are not on Ruppenthal's list but have been found in Russell and Ellis County (both in Kansas) as well as in the WDSA also appear in Baltic German and/or Estonian.

VG	Baltic German	Year	Estonian
birog	piroge	1785	1869
blina	blinis	1880	1933
kabak	kaback(e)	1643	
kaftan			kaftan, 1869
kvas	kwas	1795	1933
nuzhnik			first half of the 20 th century
prostoi	prost, prostoi	1795	

⁷ Blokland adds *baldo* to the words that are mistakenly treated as Russian borrowings by other authors. He does not give an explanation, but it is most likely because he sees this word as a French borrowing.

At least four words from these lists were also known in German territories, as was concluded by other researchers. The word *Kaftan* is recorded in Grimm's Dictionary and appears in the documents of the Chancellery of Krakow in the 16th century (Kaleta 1999: 72), as well as the word *Koffter* (*gofta* in Russell) (Kaleta 1999: 71). The word *kalatsch* (white bread) was introduced in the German territories in the 17th century through the contacts encouraged by the Hansa trade union (Winter 1961: 275). *Kaback* or *kabacke* is described as being "wide spread in German dialects" but the original Russian meaning *Wirtshaus* (tavern) was only documented for Baltic German (also attested with this meaning in Victoria, Kansas). In other German dialects that borrowed this word (Pomerania, Silesia, Upper Saxony, Westphalia), it means "old shabby house" (Bielfeldt 1965: 16; Winter 1961: 273) which could have developed from "old tavern". Besides, the words *knut* and *steppe* are assumed to be borrowed in the 17th and 18th century, respectively, from the Russian language into the German *Schriftsprache* (Bielfeldt 1965: 16).

These data show that many of the words known on the Volga have been documented not only for the Baltic German (mostly at the end of the 18th century, some even as early as in the 15th–16th century), but also for other German dialects in the 16th–18th centuries. This does not mean that any or all of these borrowings were known to the first settlers before they arrived in Russia. The available records of the first settlers of Kratzke show that two families came there from Finland, one came from Poland, and several arrived from Central parts of Prussia (Pomerania, Brandenburg) (Pleve 1998: 382–390). They could have brought some Slavic borrowings with them (including words like *tulup* and *prostoj* that some see as Polish loan words), but it is hard to say with certainty if that was the case. The only conclusion that can be made is that all the facts discussed above suggest that the amount of Russian influence on the Volga German dialects could be narrowed down to even fewer lexical items.

3 Retained Russian borrowings in Milberger dialect

Ruppenthal's list was used as the basis of the questionnaire presented to the subjects of this study, including all obviously French words for the sake of completeness. It was expanded by additional words taken from Laing and Wiens that were missing in Ruppenthal's data. Work with this survey constituted a portion of the interview when informants were asked whether they recognized the word and if they used it actively. In addition, participants were asked if they recognized random words from the long Dinges' list. Interviews showed that the number of Russian words retained in the vocabulary of the speakers is scarce.

Out of eight subjects, all eight recognized or mentioned words *arbus*, *nuzhnik*, *schtepp*, *birog*, *blini* (*blina*), *sarai* (*sairai*), *gum-gumja*, *grilitz* (*grilitzje*), *babushka*, and *ambar*. Two people knew the words *gofta*, *matschka*, and *trosti/schtrasti*. Words *galatsch*, *samovar*, and *kvas* were remembered by one

person each (though not the same person). Three people recognized the word *scharmand*.

Several of these borrowings need to be discussed in detail.

- Some words that informants perceived as Russian turned out to be dialectal German words. One informant mentioned that they used several different words to call a fly such as *flieche*, *schnouk*, and *mukk*. She thought that some of them had to be of Russian origin. At the first glance, *mukk* sounds similar to the Russian *muxa* but, in fact, *mugg* is a common word for a fly in German dialects.
- The word *scharmand*, even though not a Russian borrowing, is worth mentioning because of an interesting development it underwent in the dialect. In Grimm's dictionary, this word is recorded with its original French meaning

“*charmant – pretty, charming*” and additionally “*loved*”: “*bellus, venustus, mit voll auslautendem t: der mensch ist ganz charmant; mein charmanter, mein geliebter; die charmante, die geliebte; charmante seele! Felsenb. 2, 344; er hat ihr einen charmanten brief geschrieben. (Bd. 2).*”

- In the discussed dialect, this word developed the meaning “*pretty*” in the sense of “quite, rather”: *es is scharmand schen draos* ‘it is quite nice outside’, *der hat scharmand viel geld* ‘he has quite a lot of money’, *sie is scharmand schen* ‘she is quite pretty’, *wie geht’s? – scharmand gut* ‘how are you?’ – ‘pretty good’. Apparently, this shift in the meaning occurred not in the United States but in the Volga region since it is also mentioned in Berend (2003: 251) as *schamant* meaning *ziemlich gut* and in Heinz (2006: 141).
- *Sarai* or *sairai* (as most of the informants pronounced it) is a word that Rupenthal or/and his informants perceived as a Russian borrowing meaning “*storage building*” that is also metaphorically used for “*a mess*” (both meanings are common in Russian, as well). All informants in Russell knew this word primarily in the second meaning (*na, die hen sarai dehin gmocht* ‘they made a mess there’) and were surprised to hear that it was a Russian word. The common reaction was: “I would always think of pigs when I heard it” (the word for pigs in this dialect is *sai*). Since some informants confirmed that the same word was used for a “storage building”, most probably, *sarai* was borrowed from the Russian language and then linked to the German dialectal word *sai* by folk etymology, as in the standard German *Sauerei* (“mess”).
- In the dialect, some words exist in various forms. For example, *bliny* (same form as in Russian) and *blina*; *grulitz* and *grulitzje* (with the diminutive suffix). The word *gum/gumja* shows even more variations. Some speakers preserve the original Russian distinction between singular (*gum*) and plural (*gumja*). Others use the word *gumja* as a singular form (*des is main gumja* ‘this is my pal’), while for one informant *gumja* was a diminutive form of *gum* with the meaning “little pal.”
- Some words were recognized by the speakers with the remark that some older relative used to say it, for example the word *gofta* that one informant recalled with a comment “*grandpa used it [for a short coat]*”.

- The word *trosti* was not originally in the questionnaire but during the very first interview one informant asked if this word that her mother remembered hearing from her mother was a Russian word. According to this subject, *trosti* was used both for “hello” and for “see you around” (similar to the Hawaiian *aloha*, as she put it). Another informant only knew it as a greeting in a form *schtrasti* which is closer to the Russian original (*zdrasti*). Even though both informants were from the same generation and knew each other from childhood, according to the second subject, this form was a rather common greeting to use among close friends “for being silly instead of hello”: *na, schtrasti! schon lange net ksehe* ‘oh, hi! long time no see!’. Apparently, the usage of certain words was unequally spread within the community.
- The word *matuška* (“little mother”) was on the additional questionnaire, but it was not recognized by subjects during the first interview when words were read out loud. Instead, one informant asked later that day, if the word *mačka* was Russian. Her mother-in-law, when she wanted to say something like “you are a character!” to her little granddaughters, would say *du bist ne mačka!* Further the informant added, for endearment, her mother-in-law also said “*du, mačert,*” “*so kleine mačert,*” which can be another derivative from the Russian word *mat*, *mater* ‘mother’. *Mačka* was recognized by one more informant who described the meaning of “*oh, du mačka*” as ‘you silly thing!’ used for little girls only. An informant from the Catholic settlement of Victoria, Kansas knew this word with the meaning “Russian woman, mamma” (*Die alt Russe-Matschka laaft in Dorf rum*). Etymologically, the word *mačka* is most probably linked to the Russian word *matuška*, but there is a possibility of it being related to the word *mačka* (‘cat’) that exists in several Slavic languages, if speakers borrowed it before emigrating from Germany.
- The fact that some words are only remembered as being said by parents or grandparents proves that the amount of Russian loan words was more extensive. The lexical items that remained in usage of this last generation of speakers were names of foods (*birog, bliny, arbus, kalatsch*), buildings or sights around the house (*ambar, nuzhnik, grilitz, sarai, schtepp*), and frequently used or heard words (*sairai* for “mess” or *gum*). An interesting fact is that the group of words that almost completely vanished were clothing items (*boltschupke, baldo, kardus*). Partly, they have been replaced by the English words (*baldo* → *coat*) with the word *mondli* being used only for a pastor’s coat. Similar to the pair *baldo* → *coat*, many lexical items show a trend described in Berend (2003: 258): If a word was known only as a Russian borrowing on the Volga, it was replaced by an English word in America, without a German equivalent being known to the speaker: *siren* → *lilac bush*, *badnos* → *tray*, *plet, knut* → *whip*, *boltschupke* → *overcoat*, *konfarge* → (stove) *burners*, *čulan* → *pantry*, *plodnik* → *carpenter*, *guljanka* → *party*, etc.

The total number of words in the main questionnaire was 53; in addition, random words were asked from Dinges’ extensive list. This additional ques-

tionnaire did not bring results when it came to the recognition of new words⁸. However, it helped to detect the trend of Russian words being replaced by the English equivalents with no corresponding German words being present in the lexicon of the dialect speakers.

Most Russian loans were recognized by speakers during the work with questionnaires; however, some of these words came up in free speech when informants were talking about their eating habits (*birog*, *bliny*, *arbus*⁹) or when describing pictures with rural scenes or farmer's life (*ambar*, *grulitz*, *sarai*, *schtepp*).

The total of 30% (16 out of the 53 words, including borrowings of French origin) or 36% (if French words were excluded) were recognized by the informants, whereas just 10 words (20% or 22%, depending on whether or not the French words were counted) were recognized by all speakers. Similar statistics can be seen in the study of the Catholic Volga Germans in Ellis County conducted by Johnson who also used Ruppenthal's list as a questionnaire (1996: 79). Speakers from Ellis County recognized 17 out of the 51 presented words (33%).

These statistics show how fast borrowed words can vanish from a given language due to a set of linguistic and extralinguistic reasons, such as language economy or relative infrequency of some words (which often can lead to their replacement by new loans), as well as change of a dominant language surrounding the community, cultural pressure from the outside, and disappearance of designated concepts.

4 Conclusions

The Volga German community in Russell, Kansas first started in 1876 and expanded through new waves of immigrants in the 1900s–1910s. The German dialect that was spoken in this area was first investigated in the 1910s, when some fifty words were documented as Russian borrowings presumably acquired by speakers of this dialect on the Volga.

Some words from the list compiled in 1913 by Ruppenthal were of questionable origin (*winna*, *brosch*, *stuft*, *nubi*) and some were definitely French borrowings (*konieren*, *manschetten*, *preci*, *presumieren*, *pressiert*, *rendezvous*, *scharmand*, *verkolumpierten*, *vergallopierten*). Other words that have traditionally been treated as Russian loans acquired during a century and a half long stay on the Volga could have been known in some German territories before speakers emigrated to Russia. Examples of Russian borrowings in Baltic German, as well documents by German chancelleries, demonstrate that some words could

⁸ Just one word (*kvas*) from the longer list was recognized by single informant.

⁹ A culinary specialty of this community is a so called *schlekselkuche*, a cake baked with watermelon preserves, thus a frequent occurrence of the word *arbus* in the description of eating habits.

have been borrowed prior to the Volga emigration from Russian or even other Slavic languages.

A century after the list of Russian borrowings in the dialect in question was compiled, 65–70% of the words from the Ruppenthal's list were no longer recognized by informants who belonged to the last generation of dialect speakers.¹⁰ Moreover, several lexical items that some speakers recognized were remembered as not being actively used, but rather heard from parents or grandparents (*gofta*, *matchka*, *trosti*).

The disappeared Russian words had no German equivalent in speakers' vocabulary, so they were replaced with English loans (*baldo* – coat, *bantke* – jar, *klapot* – troubles, *knout* – whip, *natchelnik* – boss, *papyrus* – cigarette, etc.) or fully disappeared as anachronisms (*boltschupke*, *jemtschik*, *kardus*, *manischka*, *radnik*, *samovar*, *sedilka*, *simlinka*, *sotnik*, etc.). The sixteen Russian borrowings that were retained in the dialect were frequently used words, such as foods (*birog*, *bliny*, *arbus*, *kalatsch*), buildings or sights around the house (*ambar*, *nuzhnik*, *grilitz*, *sa(i)rai*, *schtepp*), and frequently used borrowings such as *sa(i)rai* (mess) and *gum* (pal).

On the example of borrowing history of this particular dialect once spoken in a relatively closed community one can observe how fast words disappear or are being replaced by new loans in a relatively short period of time.

REFERENCES

- Henry BENDER, 1913: *The First Settlement of German Russian colonists from the Volga River, Russia*. Russell Record, August 23. http://www.berschauer.com/Genealogy/Accounts/Henry_Bender.html
- Nina BEREND and Hugo JEDIG, 1991: *Deutsche Mundarten in der Sowjetunion: Geschichte der Erforschung und Bibliographie*. Marburg: N. G. Elwert.
- , 2003: Zur Vergleichbarkeit von Sprachkontakten: Erfahrungen aus wolgadeutschen Sprachinseln in USA und Russland. *German Language Varieties Worldwide: Internal and external Perspectives*. Eds. William D. Keel and Klaus J. Mattheier. New York, Berlin, Bern, Frankfurt am Main: Peter Lang. 239–268.
- H. H. BIELFELDT, 1965: Die Entlehnungen aus den verschiedenen slawischen Sprachen im Wortschatz derneuhochdeutschen Schriftsprache. *Sitzungsberichte der Deutschen Akademie der Wissenschaften Berlin, Klasse für Sprache, Literatur und Kunst*, 1, 1–59.
- Rogier Philip Charles Eduard BLOKLAND, 2005: *The Russian Loanwords in Literary Estonian*. Diss. University of Groningen. 2005. Web 4. Nov 2009. <http://dissertations.ub.rug.nl/faculties/arts/2005/r.p.c.e.blokland/>

¹⁰ Six informants were born in the 1920s (1924–1926). Two others were born in 1917 and 1934, respectively.

J. Neale CARMAN, 1962: *Foreign-Language Units in Kansas I. Historical Atlas and Statistics*. Lawrence: University of Kansas Press.

Jakob and Wilhelm GRIMM (eds.), 1854: *Deutsches Wörterbuch*. Leipzig.

Viktor HEINZ, 2006: Über Eigentümlichkeiten des Wolgadeutschen Wortschatzes. *Jahrbuch für Internationale Germanistik* 2, 137–149.

Chris D. JOHNSON, 1994: *The Volga German Dialect of Schoenchen, Kansas*. Diss. University of Kansas.

Slawomira KALETA, 1999: Entlehnungen aus dem Polnischen in deutschsprachigen Urkunden der Krakauer Kanzlei des 14.–16. Jahrhunderts. *Vielfalt der Sprachen. Festschrift für Aleksander Szulc zum 75. Geburtstag*. Eds. Maria Klanska and Peter Wiesinger. Wien. 63–86.

William KEEL, 1981: On Dialect Mixture: The Case of Ellis County (Kansas) Volga German. *Proceedings of the Mid-America Linguistics Conference*. Ed. T. Benett-Kastor. Wichita. 320–335.

—, 1982: On the ‘Heimatbestimmung’ of the Ellis County (Kansas) Volga-German Dialects. *Yearbook of German-American Studies* 17, 99–109.

—, 1989: Deutsche Mundarten in Kansas: Sprachatlas der wolgadeutschen Mundarten. *Sprachatlanten des Deutschen: Laufende Projekte*. Eds. Werner H. Veith and Wolfgang Putschke. Tübingen: Max Niemeyer Verlag. 387–399.

Valentin KIPARSKY, 1936: *Fremdes im Baltendeutsch*. Helsinki.

Rev. Francis S LAING, 1910: German-Russian Settlements in Ellis County, Kansas. *Collections of the Kansas State Historical Society* 11, 489–528.

Igor PLEVE, 1998: *Nemeckie kolonii na Volge vo 2-oj polovine XVIII veka*. Moscow: Gothika.

J. C. RUPPENTHAL, 1913: *The German Element in Central Kansas*. Kansas Historical Collections 13, 513–533.

—, 1914: Russian Words in Kansas. *Dialect Notes* 4.2. Ed. George Davis Chase. 161–162.

Richard SALLET, 1931: Russlanddeutsche Siedlungen in den Vereinigten Staaten von Amerika. Deutsch-amerikanische Geschichtsblätter. *German-American Historical Review; Jahrbuch der Deutsch-amerikanischen historischen Gesellschaft von Illinois* 31, 5–126.

Max VASMER (= Maks FASMER), 1986: *Ètimologičeskij slovar’ russkogo jazyka*. Moscow: Progress.

G. WIENS, 1957: Entlehnungen aus dem Russischen im Niederdeutschen der Mennoniten in Rußland. *Niederdeutsches Jahrbuch* 93.

Renate WINTER, 1961: Einige slawische Entlehnungen in den niederdeutschen Mundarten des ehemaligen Hinterpommern. *Wissenschaftliche Zeitschrift der Wilhelm-Pieck-Universität Rostock. Gesellschafts- und sprachwissenschaftliche Reihe* 10, 271–277.

RUSKE IZPOSOJENKE V NEMŠKEM NAREČJU OB VOLGI V OKRAJU RUSSEL, KANZAS

Članek analizira besede, ki so jih v raziskovanju nemških narečij ob Volgi v Kansasu tradicionalno obravnavali kot ruske izposojenke, predstavlja razpravo o njihovi vprašljivi etimologiji in se sprašuje, ali so nekatere izmed teh besed bile poznane narečnim govorcem že pred prihodom v Rusijo.

Primerjava ruskih izposojenk v milibergerškem narečju s podatki o ruskih izposojenkah baltskih Nemcev kaže, da so priseljenci lahko nekatere besede, ki jih najdemo v Kansasu, prevzeli iz ruščine ali drugih slovanskih jezikov že pred preselitvijo v Kansas – razprava je odkrila, da so bile nekatere besede znane tudi v drugih delih Nemčije že pred osemnajstim stoletjem, vendar pa pomanjkanje jezikovnih podatkov o zgodaj prevzetih besedah v nemških narečjih ne dopušča dokončnega zaključka. Opravljeno terensko delo in intervjuji so pokazali, da je razširjenost nekaterih prevzetih besed v zaprti skupnosti neenakomerna – informatorka je omenila, da je izraz *trosti* uporabljala le njena stara mati, bratranec pa jo je dopolnil, da njegovi prijatelji to besedo poznajo in jo med pogovori tudi uporabljajo. Analizirani podatki kažejo, da je zadnja, najmlajša generacija govorcev ohranila zelo malo število ruskih besed. Mnogih besed, ki so se v besedišču prednikov še ohranile kot prevzete ruske besede, informatorji niso več poznali, saj so jih nadomestili z angleškimi ustreznici.

The Bosnian-Croatian-Serbian Adnominal Possessive Dative at the Syntax-Pragmatics Interface

JAMES JOSHUA PENNINGTON

*The Ohio State University, 400 Hagerty Hall, 1775 College Road,
Columbus, Ohio 43210, pennington.106@osu.edu*

SCN IV/2 [2011], 104–121

V bosansko-hrvaško-srbskem jeziku je za izražanje lastnine ob zaimenskem svojilnem dajalniku (ASD) v rabi tudi imenska pridevniška konstrukcija. ASD je razumljen kot: (1) pojav v sociolingvistiki/perceptivni dialektologiji, (2) formalni skladenjsko-pragmatični pojav. Anketiranci so označevali ASD-rabo kot »arhaično«, »staromodno«, »značilnost neizobraženih« ali kot »podeželsko govorico«. Glede na ASD-rabo v dialektih se zdi, da so pomen-ska vloga koristnika/prejemnika, raven sobesedilnih učinkov in obdelava podatkov za razumevanje svojilnih konstrukcij zelo odvisni od njihove sprejemljivosti. Predlagam model, ki ASD-rabo razume kot vzpostavljanje hierarhičnega odnosa med »prejemnikom/koristnikom« in »prejetim/koristjo«.

In Bosnian, Croatian, and Serbian, the adnominal possessive dative (APD) construction is used alongside the nominal adjectival construction to express possession. APD usage is double-edged – i.e., there are both issues of sociolinguistics/perceptual dialectology involved as well as more formal syntactic-pragmatic ones. My respondents consistently labeled APD usage as “archaic,” “old-fashioned,” “characteristic of the uneducated,” or “country-talk”. However, judging by very similar acceptance levels of APDs in particular contexts in all dialects, it appears that semantic role of the possessor and the level of contextual effects and processing load involved in interpreting possessive constructions weigh heavily on their acceptance. Therefore, I offer a model that attempts to capture APD usage in terms of a set of hierarchical relationships between the “possessor” and the “possessed”.

Ključne besede: zaimenski svojilni dajalnik (pripadnostni dajalnik/dajalnik pripadnosti), bosansko-hrvaško-srbski jezik, skladenjsko-pragmatični vmesnik, percepcijska dialektologija, geolingvistika

Key words: Adnominal possessive dative (dative of interest/sympathy), Bosnian-Croatian-Serbian, syntax-pragmatics interface, perceptual dialectology, dialect geography

1 Introduction¹

In all the Slavic languages, speakers can choose to avoid overtly 1st person (or in semantic terms, actor-centric) narration by using impersonal constructions which require dative case forms as logical subjects. These impersonal constructions (hereafter: ICs) typically passivize logical subjects of actions (actors), presumably in order to convey the sense of an actor having less control over an action. For example, Russian impersonal *Eto mne nravitsja* ‘It pleases me’ blurs the boundary of the cause/effect relationship between an actor and a patient. However, the egocentric *Ja eto ljublju* ‘I like/love it’ clearly relays the actor’s central role in relationship with a patient due to the use of the transitive verb *ljubit’*. Moreover, many Slavic languages exhibit another construction, which conveys a similar sense of mutual inclusivity, or co-inherence, between two entities – the adnominal possessive dative (hereafter: APD).

For the Slavic languages that have the APD, in neutral contexts where one would expect a possessive adjectival construction (excluding Bulgarian and Macedonian, where the APD has become the normal possessive construction), such as ‘my foot’ or ‘my mother’, native speakers can choose to use the APD, e.g., BCS *noga mi*, literally ‘foot to me’ or *majka mi* ‘mother to me’. This can be viewed as a pragmatic strategy which shifts the focus of the relationship between two entities from an actor-centric position to one of co-inherence, similar to the way in which impersonal constructions function. This pragmatic strategy has been referred to in the literature as the *dativus sympatheticus* or the ‘sympathetic dative’ (Gallis 1974: 57): a strategy which is employed by speakers to gain the sympathy of his/her interlocutor. Below are given examples from languages from each branch of Slavic that exhibits the APD. Early critique

1.1 The APD in Slavic²

(A) South Slavic: (i) Old Church Slavonic (Huntley 177) a) *lice otъcju mi* ‘My father’s face’ (Gallis: 1972: 53); b) *prědanъ imatъ byti synъ člověčьsky vъ rъcě člověkomъ* (Marianus) (Matthew 7: 22) ‘the son of man will be betrayed into the hands of men’. (ii) Bulgarian (Scatton 237) *Tova sa knigite mu* ‘These are his books.’ (iii) Macedonian (Friedman 287)³ *Ja sum mu prijatelj* ‘I am his

¹ I wish to thank Professors Daniel E. Collins and Andrea D. Sims for feedback during my first presentation on this topic at The Ohio State University Slavic Department’s Slavic Linguistics Forum. Secondly, I would like to thank Prof. Marc L. Greenberg for his helpful appraisal of an earlier draft of this study. Finally, I owe a large debt to an anonymous reviewer of the later drafts of this article.

² Examples of the APD for the Slavic languages, except Russian and Slovenian are taken from *The Slavonic Languages* (Comrie & Corbett 2006).

³ In contrast to Bulgarian, in Macedonian the APD is used most frequently when referring to one’s family members or close acquaintances. Also, the dative can be used emphatically when used alongside a possessive adjective, e.g., *Tatko mi moj* ‘my my! father’).

friend.’ (iv) Slovenian⁴ (Greenberg 2006: 109) *Zlomila **mi** je nogo* ‘She broke **my** leg.’ (v) Bosnian-Croatian-Serbian (Browne 371) *Poštar **mu** se javio na vratima*. ‘**His** postman showed up at his door’. (B) West Slavic: (vi) Czech (Short 518–9)⁵ *Umyla **mu** vlasy*. ‘She washed **his** hair.’ (vii) Polish (Rothstein 747)⁶ *Zarząła **mi** do gardła* ‘She looked into **my** throat.’ (viii) Cassubian (Stone 789)⁷ *Jěmu běło miono Karól* ‘**His** name is Karol.’ (C) East Slavic: (ix) Russian (Nikolaevna & Tolskaya)⁸ *On **mne** brat*. ‘He is **my** brother.’ (x) Belorussian (Mayo 935). *ty vorah **mne*** ‘You are **my** enemy.’

1.2 The Central Problem of This Investigation: Combining Adnominal Possessive Dative Objects with Verbal Arguments Clause-Internally

Initially, this problem was brought to my attention while lecturing my first-year BCS students on impersonal constructions. Having introduced the construction *svideti se* ‘to please’, e.g., *Bratu se sviđa fudbal* ‘My brother likes football’, I was asked whether it was possible to combine such constructions with the APD, e.g., *Bratu **mi** se sviđa fudbal*. Unable to respond to my student’s question confidently, I approached a native speaker for her opinion, and she was also unable to confidently say whether the combination of the APD with impersonal constructions was possible. This served as motivation to investigate the phenomenon further.

2 The origin of the APD in the Slavic languages – A Pragmatic Development

In his important, yet fairly obscure work “Da li je srpskohrvatski adnominalni dativ pripadnosti (posesivni dativ) balkanizam?” (Is the Serbo-Croatian adnominal dative of possession (possessive dative) a Balkanism?), Arne Galis (1972) examined the hypothesis that the APD arose in Serbo-Croatian as a contact-induced feature from Balkan *Sprachbund* languages. In Albanian,

⁴ Priestly notes that Slovenes consider the APD to be “stylistically marked and archaic” (Priestly 440).

⁵ It is almost obligatory to use the APD when the object of the APD is a body part, e.g., Czech *rozbil si nohu* ‘He broke his leg’). The use of the APD in Slovak is similar to Czech, but only when the speaker is referring to something or someone he/she has an intimate relationship with. However, Short (580) cautions that there exists a very thin line between distal and proximal relations.

⁶ For inanimate objects of possession, it is almost obligatory to use the APD (Rothstein 747).

⁷ According to Stone, the APD is encountered rarely in Cassubian (Stone 789).

⁸ In his section of Comrie & Corbett, Timberlake does not mention the existence of the APD. Although it might be considered rare, it exists nonetheless.

Romanian, and Greek there is absolute syncretism of the dative and genitive (hereafter: D and G) cases (Sandfeld 1930: 12, 185–187). Furthermore, despite the total loss of nominal case, Bulgarian and Macedonian share a syncretism of the D and G in the semantic sense. The preposition *na* functions as a marker of the indirect object (D) and the possessor (attributive G). Moreover, while BCS does not exhibit morphological syncretism of the D and G, at times speakers can employ three different types of possessive phrases, which appear to have a pragmatic basis: (1) using possessive adjectives, e.g., *To je bratova kuća* ‘This is (my) brother’s house’ (in the nominative). (2) using the G, e.g., *To je kuća mog brata* ‘This is the house of my brother’. (3) or using the APD, e.g., *To je bratu kuća* ‘This is the house to my brother’ (generally, the APD is more likely to be used with a pronoun instead, e.g., *To mu je kuća* ‘To him it is house/home’).

Wilhelm Havers (1911) first raised the question about the pragmatic basis for the APD, which he termed the “*dativus sympatheticus*”. Interestingly, Havers created this term for the Indo-European language family, particularly for German, in which, after the loss of the genitive, two ways of forming possessive constructions (a former function of the genitive) arose: (i) with prepositions (*von* ‘of’, *zu* ‘to’) + dative case, e.g., *das Geld vom Mann*, lit. ‘money of the man’ or (ii) dative case + possessive pronoun, e.g., *dem Mann sein Geld*, lit. ‘to the man his money’.⁹

Sandfeld (1930: 185–187) considered the usage of a clitic pronoun in place of a possessive pronoun (e.g., *To mu je kuća*) a Balkanism. In fact, from the South Slavic side of things, the clitic usage of the APD can be traced in extant texts all the way back to OCS in the following usage: *lice otъcju mi* ‘my father’s face’ (Gallis: 1972: 53). Following Sandfeld, Gallis concludes, based on the evidence from German presented in Havers that the APD must have been an original feature of Indo-European; but he views the clitic usage of the APD as a specific Balkanism. However, if the reader remembers (cf. the examples in § 1.1.) that the clitic use of the APD is also a prominent feature of West Slavic,¹⁰ then it is certainly makes the “Balkan hypothesis” less convincing.

Now, returning to Gallis’ example of the APD in OCS, *lice otъcju mi*, ‘my father’s face’, here the APD is used twice where we more commonly find a possessive adjectival expression in the genitive case in most contemporary Slavic languages. BCS exhibits a similar situation with examples such as: *To*

⁹ Gallis (1972: 60).

¹⁰ Interestingly, in Russian, the 2nd sg./dat. form for ‘you’ *tebe* can be reduced to the “clitic-like” pronoun *te* in commonly occurring informal expressions like: *Ty mne brat, ja te brat!* Moreover, this particular example (vouched for by my native Russian colleagues), seemingly demonstrates a “sympathetic” use of the APD, i.e., the speaker is perhaps using *te* as part of a bonding ritual. While it is likely that this usage represents an innovation in Russian (perhaps East Slavic?), one cannot rule out that this phonetic reduction of *tebe* has been a feature of Russian for a very long time, given that the environment for reduction (2nd position) and what is being reduced (a grammatical element – a pronoun) exactly matches Wackernagel’s Position for Indo-European.

mu (bratu) je kuća ~ To je njegova (bratova) kuća. The use of the APD in such contexts appears to be a similar pragmatic strategy to the use of impersonal constructions, i.e., the APD imparts co-inherence of an actor and patient. However, instead of a usage relegated solely to kinship terms, body parts, or an intimate relationship between two entities (e.g., *otac mi* ‘my father’, *torba joj* ‘her bag’, etc.), according to Gallis, there are at least eight different categories of usage of the possessive dative in BCS, the three most common of which I include below (Gallis 1972: 53):¹¹ i) goal, intention (e.g., *cilj kretanju* ‘goal of movement’). ii) cost, number (e.g. *cena je knjizi 70 dinara* ‘the cost of the book is 70 dinars’). iii) end, completion, border, (e.g., *mojoj radosti nije bilo kraja* ‘there was no end to my joy’)...

Given that there exist doublet (and sometimes triplet) possessive constructions, it is necessary to discuss the pragmatics of choice of one possessive over another. Generally, when syntactic or morphological synonyms exist in language, linguists must determine whether the variants function in the same way; and when they do not, then we typically speak of this type of “synonymity” through the prism of pragmatics (the stylistic choice of one variant over another based on social criteria and nuanced relationships between a speaker and an interlocutor) (Schilling-Estes 2002: 375). Thus, when two correlates are deemed to be synonymous, generally speaking, there are semantic-pragmatic reasons for their correlation. Surprisingly, despite the apparent pragmatic basis for the APD, grammars continue to omit this critical aspect of its usage. The relevant grammars are presented below in the next section.

2.1 Literature Review of APD in BCS Grammars

One of the most widely cited grammars of the Croatian language, Barić et al. (2005), is considered the golden standard. However, unfortunately, the APD is only briefly mentioned in this work, and usage patterns are not explained whatsoever.¹² Moreover, in the newest grammar of Croatian, Raguž (2010), the author omits the subject altogether from his work. Given that the APD is used fairly frequently in all the BCS-speaking territories, it appears that Croatian grammarians consider it substandard for their language, and therefore

¹¹ While Gallis’ division of the APD into eight different categories may seem a bit more like subdivision, the categorization of the APD in other Slavic languages has been taken to seemingly absurd lengths. Wierzbicka (1988), for example, believes there are at least 31 different semantic categories for the Polish APD. This highlights the ongoing issue of properly defining the semantics of the APD. Despite the preoccupation of linguists with these various categorizations of the APD, it will not be further discussed in this work, as it has secondary relevancy here. For detailed accounts to Wierzbicka (1988), cf. Kučanda (1996) and Šarić (2002).

¹² Barić et al. (2005: 562–563)

they choose to omit it from what they consider to be the standard or “literate” grammar of Croatian.

For BCS, as one grammar with collective similarities, Browne and Alt’s 2004 grammar casts an interesting light on the APD. While they appear to recycle the earlier accounts of the semantics of the APD proposed by Gallis (1972) and Kučanda (1985: 38), who believe that the APD is a pragmatic strategy used by a speaker to elicit the sympathy of an interlocutor, Browne and Alt add one new *syntactic* wrinkle to the description of the clitic APD:

*... dative enclitics, though associated with a noun phrase, occupy their usual position within the sentence. Such enclitics can also appear within the possessed phrase, though this is old-fashioned. Pozovi Marka i [sestru mu]. (now usually: i njegovu sestru). ‘Invite Marko and his sister’.*¹³

Another work, mentioned above as bearing importance for the discussion of the APD is Kučanda (1996). Like Gallis, Kučanda cited a number of examples from German, but he instead works from a synchronic perspective. Kučanda is particularly interested in cases when the clitic APD is included or omitted from possessive phrases, i.e., the focus here is on the optionality of the APD. Agreeing with Gallis, Kučanda holds the opinion that possessive pronouns and the APD are not synonymous in the pragmatic-syntactic sense. Furthermore, he considers the APD from a new perspective, incorporating the animacy hierarchy model, which has its roots in the works of de la Grasserie (1886–7: 234–7), Forchheimer (1953: 12–13), and then later fleshed out in Smith-Stark (1974), before finally being convincingly instated by Comrie (1989: 185–200). The animacy hierarchy is a model of the communicational interface of the feature [biological life] and grammatical person.¹⁴ Moreover, most relevant for the APD, this model intrinsically incorporates the relationship of a speaker and an interlocutor in a discourse. Below is the traditional cline of the animacy hierarchy (à la Comrie 1989): speaker > interlocutor > 3rd person (human > animate > inanimate)¹⁵ (1st person) (2nd person)

However, the opposition of singular ~ plural is missing from Comrie’s model. Therefore, I present Givón’s (1984: 739) more developed model below: a) degree of referentiality – pronoun > definite noun > indefinite noun; b) degree of individuation – singular > plural; c) degree of egocentricity – 1st person > 2nd person > 3rd person.

¹³ Browne and Alt (2004: 87).

¹⁴ It is important to note that while the general cline of [+human] > [-human] and 1st person > 3rd person might be considered a linguistic “universal,” languages vary in how [+human] is defined. For example, in Old Russian, the words for ‘slave’ *rab* and child ‘*dete*’ were specified as non-virile, and therefore when appearing as direct objects of verbs, they would take the inanimate accusative form, instead of the genitive.

¹⁵ The parentheses here signify that the elements contained within represent an internal hierarchy of the 3rd person.

Taking Givón's cline into account, Kučanda views the APD as a phenomenon which occurs most frequently with singular pronouns of the 1st person, and most rarely with indefinite plural nouns of the 3rd person.

A corresponding hierarchical view of types of APD objects is offered by Larisa Šarić (2002). Šarić concludes that the object of the APD is most often a body part, or a kinship term. Particularly frequent are *otac* 'father' and *majka* 'mother'. Šarić supplements Kučanda's model nicely by supplying the actual words that occur along the hypothetical animacy cline; except we can consider 'animacy' here to be 'inalienability', i.e., one's head is as inalienable as one's father.

The above works summarize the major contributions the discussion of APDs in Slavic in recent years; however, these works focus strictly on the semantic-pragmatic perspective. Moving away from the various semantic categories that have been proposed, this work focuses on the APD in relation to the syntax-pragmatic interface (Marten 2002). Specifically, having noticed the obviation strategies of native speakers (cf. § 1.2) in their choice of grammatical case for an APD object (i.e., *bratu mi se sviđa fudbal*), I approached this problem by utilizing a sociolinguistic questionnaire, which I distributed in Belgrade, Sarajevo, and Zagreb. In the next section I discuss the structure of this questionnaire.

3 An Investigation of Grammatical Case and the Objects of BCS APDs: Questionnaire

Given that this topic has not been discussed in the literature to date, most importantly from the empirical perspective, this questionnaire was designed to reveal patterns of usage among native speakers of the BCS dialects. Below I present the criteria used in selecting the sentences for the questionnaire.

3.1 The Structure of the Questionnaire

The specific contexts which I included in the questionnaire are: i) Nominative + APD: *Ime mi je Josh* 'My name is Josh' (and one example in which the APD is split from its object: *Razboleo mi se učitelj* 'My teacher got sick'). ii) Genitive + APD: *Ideja vam se plašim* 'I am afraid of your ideas (and *Plašim vam se oca* 'I am afraid of your father'). iii) Dative + APD: *Sestri mi se sviđa Egipat* 'My sister likes Egypt' (and *London mi se sviđa oca* 'My father likes London', and one more context: *Dali su im bratu nova kola* 'They gave their brother a new car', where *bratu* serves as the indirect object of *dati*). iv) Locative + APD: *Razgovaramo ti o psima* 'We are talking about your dogs' (and *O predsedniku ti razgovaramo* 'We are talking about your president'). v) Instrumental + APD: *Sa sestrom ti idu* 'I am going with your sister' (and *Idu ti s roditeljima* 'They are going with your parents').

From these five categories, we¹⁶ constructed 20 sentences, which are numbered from 1–20.¹⁷ The respondents were asked to choose “Yes”, “No”, or “Maybe” in response to whether they viewed each respective sentence as acceptable, unacceptable, or questionable in their dialect. If the respondent responded “Maybe”, then (s)he was asked to comment on his/her choice. Sentences 5, 7, 14–18 contain possessive adjectives, and, therefore are acceptable for all speakers. They serve as distracters in this questionnaire to misdirect respondents from the central issue of APD usage. I gathered 23 respondents from Belgrade, 26 from Sarajevo, and 30 from Zagreb. 41 men and 38 women participated, for a total of 79 native speakers. The youngest respondent was 18 years old; the oldest 66. No respondents were sought who were below the age of 18.

4 The Results of the Questionnaire (see Appendix 1 for data)

i) Nominative + APD #2: *Ime mi je Josh*, #11: *Razboleo mi se učitelj*, #20: *Brat mi se razbolio*. From the choices of respondents of all dialects, it is clear that there exists a general tendency for objects of the APD to be acceptable for native speakers of BCS when it occurs in a nominative case context. It is also apparent that speakers preferred the clitic APD to either remain or move to Wackernagel’s (2nd) Position, but the object (noun) can occur either immediately preceding the APD or after the entire clitic cluster. This demonstrates that the APD should be considered fully incorporated into the laws of clitic ordering, inasmuch as it obeys the same principles of movement (to 2nd Position) by which non-APD clitics are governed. Therefore, we should rule out any suggestion that the APD is somehow formed independent of the phrase structure (i.e., it is not “adverbial,” or “added” to the phrase secondarily as a separate clause, as some have suggested, and which will be discussed in more detail below).¹⁸

ii) Genitive + APD #13: *Ideja vam se plašim*, #18: *Plašim vam se oca*. #13 was rejected by most speakers of BCS. It is interesting however, that #18 was

¹⁶ I would like to thank Prof. Bojan Belić for his help in constructing sentences that to him, as a native speaker, sounded strange but not ungrammatical. This approach was pivotal in my research, as most speakers responded without worrying so much about the prescriptive norm for their dialect as about whether they could feasibly say or hear a particular example in their dialect, as shown by the huge variation in choice, inter- and intra-dialectally in my results.

¹⁷ See the full questionnaire with tabulated results in Appendix 1.

¹⁸ Here, it is worth noting recalling the hierarchical models presented above and the role of person in the results of my respondents. All nominative + APD sentences use a 1st person APD *mi*, which alone could have affected the acceptability level of these sentences. However, the combination of 1st person + nominative case has important implications which will be discussed below.

accepted a few times by speakers. It is safe to say that the genitive case is not compatible with the APD for the vast majority of speakers, likely because there are so few verbs that take genitive objects, giving the genitive a much lower chance of even occurring in APD contexts.

iii) Dative + APD #1: *Sestri mi se sviđa Egipat*, #6: *London mi se sviđa ocu*, #12: *Dali su im bratu nova kola*, #19: *Disk su im prijatelju dali*. This is the most interesting category in the questionnaire, based on the unexpected nature of the results from all dialect groups. Whereas genitive + APD sentences are rejected almost categorically by native speakers, here sentence #1 is considered to be grammatically acceptable by the majority of my respondents from Bosnian, and Croatian, but only slightly acceptable in Serbian. #6 is considered acceptable by my Bosnian respondents (but less acceptable for women), questionable for my Croats, and unacceptable by my Serbs. It is possible that the position of the object, preceding or following the clitic cluster, could be a heuristic for the variation in acceptability #1 and #6. #12 and #13 are categorically denied, and it appears that the object of the APD cannot serve as an indirect object of a verb. On the whole, however, one might view all the above examples as exhibiting a sort of “dative stacking” or “dative nesting” constraint, which disfavors the “piling” up of the same grammatical category due to a possible increase in comprehension difficulties; and taken into account, this view makes the acceptability of #1 much more puzzling when compared to #6. Moreover, the data perhaps suggest that native speakers are troubled by *mi* in #6, where it follows a noun, but in #1 it follows a verb. We will return to this topic a bit later.

iv) Locative + APD #3: *Razgovaramo ti o psima*, #8: *O predsedniku ti razgovaramo*. These sentences were almost categorically rejected. Perhaps due to DL syncretism in BCS, speakers avoid increasing sentential ambiguity¹⁹ by “opting” out for a transparent possessive adjectival construction. It is interesting though that both sentences contain the locative preposition *o* ‘about’. However, in #3, this apparently does not help speakers with ambiguity issues, given that the APD is split from its object by the preposition, and it appears that speakers cannot process the APD as connected semantically to the prepositional phrase (i.e., the APD forms a semantic unit with its object, which appears not to be able to split across constituents).

v) Instrumental + APD #4: *Idu ti s roditeljima*, #9: *Sa sestrom ti idu*. While the majority of Croatian and Serbian respondents reject these examples, the Bosnian respondents were more evenly split in their assessments.

¹⁹ This follows the idea that the occurrence of the same grammatical case (as in the DL examples above) for multiple arguments may obscure their semantic roles.

5 Explanation and Conclusions

As expected, the majority of respondents accepted nominative + APD, given that these can be considered to be much less contextually loaded sentences. Moreover, examples like *Razboleo mi se učitelj* 'My teacher got sick' show that the APD can split from its object, demonstrating that the APD is not exempt from the rules of clitic clustering.²⁰ This perhaps is not as interesting judging by the nominative + APD examples, which allow the splitting to occur unproblematically. However, examples like *Sestri mi se sviđa Egipat* 'My sister likes Egypt' and *London mi se sviđa oca* 'My father likes London' show that in a non-nominative context, the place of the object in relation to its APD is critical. As can be seen in Appendix 1, *Sestri mi se sviđa Egipat* is accepted by the majority of all speakers (save only the variation in the Serbian results), but *London mi se sviđa oca* is acceptable at a high level only by Bosnian speakers. This seems to demonstrate the splitting of the APD from its object is a dialect variable of BCS, acceptable in all dialects in the nominative, but only in Bosnian for the dative.

Now, let us return to Kučanda (1996) and his hypothesis that the APD in BCS is optional only when a speaker desires the sympathy of an interlocutor. If an APD is used, then a biased judgment (eliciting sympathy) of the object of the APD is transferred from a speaker to an interlocutor. Also important to note: according to the animacy hierarchy, *mi* occupies the highest position in the hierarchy. I repeat the hierarchy for the reader below: speaker > interlocutor > 3rd person (human > animate > inanimate) – (1st person) (2nd person).

This hierarchy then appears to explain why examples like the genitive + APD *Ideja vam se plašim* 'I fear your ideas' and *Plašim vam se oca* 'I am afraid of your father' are not accepted by the majority of my respondents, other than simply being an uncommon case for verbs. It appears that it is much less common for the APD to be projected onto an interlocutor (outside the 1st sg.). One might expect the APD to be just as possible in the 2nd person, given that supplication or desired sympathy is something a speaker elicits from an interlocutor,²¹ but this is not the case.

Adding further to prior research on the APD, I now turn to the issue of grammatical case and the APD. It is a generally held principle that there is also a cline of the frequency of grammatical case in language. The minimal elements needed to form a sentence are an actor (subject) and an action (verb). Moreover, to carry on a minimal conversation, speakers can put together strings of these minimal sentences. Of course, narratives are much more informative

²⁰ Clitic clustering represents the migration of all unstressed elements (clitics) to the 2nd accentual (unstressed) position in a phrase, defined as either following the first accented word (more or less Serbian) or the first syntactic constituent (more or less Croatian) in a phrase.

²¹ From this perspective, it would appear then that there could be some politeness strategies involved with APD usage, although this is outside the scope of this discussion.

when things like direct and indirect objects are included; but these elements are not necessities to minimal sentential structure. I believe this minimal sentential structure and the frequency of grammatical case exist on a similar cline to that of the referentiality, animacy, and the plurality hierarchies discussed above. These elements can be incorporated into a new APD hierarchy, in which referentiality, animacy, plurality, and case are all interrelated elements. Below is my formulation of this new model:

- A) PERSON: speaker > interlocutor > 3rd p. > gender > human > animate > inan. – (1st p.) (2nd p.) $\equiv$ ²²
- B) NUMBER: singular > plural $\equiv$
- C) CASE (SEMANTIC ROLE) of the APD object: Actor (nom.) > Patient (acc.) > Experiencer (dat.) > Beneficiary (dat.) ~ (gen.) ~ (loc.) ~ (instr.)
- D) USE A POSSESSIVE ADJECTIVAL CONSTRUCTION $\sim$ ²³

The acceptability of the sentence *Sestri mi se sviđa Egipat* ‘My sister likes Egypt’ demonstrates that dative experiencers have precedence over dative objects and the remaining cases. The dative, when occurring as a logical subject, can then incorporate the 1st person perspective, and thus secure the sympathy of an interlocutor for a speaker. The sentences *Dali su im bratu nova kola* ‘They gave their brother a new car’ and *Dali su im prijatelju dali* ‘They gave their friend a new CD’ are ill-formed because of the combination of 3rd person, plural, and the function of the dative here as an indirect object, or beneficiary, and not a logical subject.

Furthermore, there still remains the question about the so-called “optionality” of the APD with the pragmatic function of the *dativus sympatheticus*. In sentences such as *Ideja vam se plašim* ‘I fear your ideas’, the use of the APD with a genitive object is rejected by the majority of respondents, despite being a morphologically sound construction. As some of my respondents commented on their questionnaires, they prefer to use possessive constructions in these cases, and instead of using the APD they wrote: *Plašim se vaših ideja* and *Vašeg oca se plašim* for *Plašim vam se oca*. Therefore, the so-called “optionality” of the APD can be rephrased as “speaker preference for adjectival possessive constructions when moving farther to the right along the APD hierarchy”.

Finally, a few general questions remain regarding the processing of more contextually loaded APDs (e.g., the ones that are not optimal selections and activate possessive constructions). Lutz Marten (2002: 22) presents a simple model, much in the hierarchical fashion of this paper, of communication between a speaker and an interlocutor from the perspective of the complete transfer of information beginning with sound and ending with interpretation:

²² These symbols indicate that A, B and C are mutually interrelated.

²³ This symbol indicates that when the choices on the clines of A, B, and C fall to the right, and thus the optimal conditions are not met, D is then activated.

The interpretation of an utterance – sound → phonology → lexicon → {syntax, pragmatics} → {interpretation, semantics}

Without the syntactic (the proper location of grammatical elements in a phrase) and the pragmatic (the intention placed behind the utterance), we cannot proceed to the semantic level (the final interpretation of the utterance by an interlocutor), of course. According to this model then, my respondents did not accept the majority of non-actor objects for APDs for the following reason: the pragmatic function of the *dativus sympatheticus* blocks any possible interpretation of APDs as other than an actor who is either 1st person or is related to the 1st person APD and functions as its logical subject.

Marten (2002: 18) then presents his criteria for the semantic relevancy of an utterance, which explains the importance of his singling out of the syntax-pragmatics interface in the interpretation of an utterance: Relevancy – Condition 1: A supposition is relevant when its contextual effects, in a given context, are high. Condition 2: A supposition is relevant insofar as the load necessary for its processing, in a given context, is low.

Following from this model and the new hierarchy for the APD presented above, it can be stated that the optimal choice for an APD requires high contextual effects and a low processing load. The further left on the APD hierarchy we get, the higher the contextual effects are and the lower the processing load is. Moreover, the processing load appears to become much greater for my respondents when they see sentences with case “stacking” or “nesting.” Marten’s relevancy model may seem basic, but it appears to explain how most semantic hierarchies work.

In conclusion, the results of this preliminary study of the APD benefit from and add to the abovementioned hierarchical models of Comrie (1989), Kučanda (1996), and Givón (1984) by updating them first through sociolinguistic fieldwork, and then through subsequent analysis on the semantic-pragmatic level. Coupled with Marten’s insights into the syntax-pragmatic interface, this study offers enlightenment on an often overlooked, but highly relevant grammatical phenomenon of BCS from the sociolinguistic and also general linguistic perspective. Finally, studies like the present are cautionary in a way, given that it is becoming increasingly difficult for linguists to trust prescriptive grammars. Therefore, taking them to task by going out into the field and collecting real tokens of speech will continue to help build more rigorously objective (and insightful) views of language.

REFERENCES

- Eugenija BARIĆ et al., 2005: *Hrvatski jezik. Gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.
– –, 1979. *Priručna gramatika hrvatskoga književnog jezika*. Zagreb: Školska knjiga.

Wayles BROWNE & Theresa ALT, 2004: *A Handbook of Bosnian, Serbian, and Croatian*. SEELRC. Available on-line: <http://www.seelrc.org:8080/grammar/mainframe.jsp?nLanguageID=1>.

Wayles BROWNE, 2006: Serbo-Croat. *The Slavonic Languages*. Eds. Bernard Comrie and Greville G. Corbett. London & New York: Routledge. 306–387.

Bernard COMRIE & Greville G. CORBETT, 2006: *The Slavonic Languages*. London & New York: Routledge.

Bernard COMRIE, 1989: *Language universals and linguistic typology: syntax and morphology*. Oxford: Blackwell.

Arne GALLIS, 1974: Da li je srpskohrvatski adnominalni dativ pripadnosti (posesivni dativ) – Balkanizam? *Zbornik za filologiju i lingvistiku*, XVII/1, 51–61.

Talmy GIVÓN, 1984: *Syntax: A functional-typological introduction*. Amsterdam: John Benjamins.

Raoul de la GRASSERIE, 1886 [1887]: Études de grammaire comparée: de la categorie du nombre. Paris. *Revue de la linguistique et philologie comparée* 19, 234–237.

Marc L. GREENBERG, 2006: *A Short Reference Grammar of Standard Slovene*. SEELRC Grammars. Available on-line: <http://hdl.handle.net/1808/5469>. Also published as Marc L. GREENBERG, *A Short Reference Grammar of Slovene* (= *LINCOM Studies in Slavic Linguistics* 30). Munich: Lincom.

Wilhelm HAVERS, 1911: *Untersuchungen zur Kasussyntax der indogermanischen Sprachen*. Strassburg: Verlag von Karl J. Trübner.

David HUNTLEY, 2006: Old Church Slavonic. *The Slavonic Languages*. Eds. Bernard Comrie and Greville G. Corbett. London & New York: Routledge. 125–187.

Dubravko KUČANDA, 1996: What is the Dative of Possession? *Suvremena Lingvistika* 22, 41.

Lutz MARTEN, 2002: *At the Syntax-pragmatics interface: verbal underspecification and concept*. Oxford University Press.

Peter MAYO, 2006: Belorussian. *The Slavonic Languages*. Eds. Bernard Comrie and Greville G. Corbett. London & New York: Routledge. 887–946.

Irina NIKOLAEVA & Maria TOLSKAYA, 2001: *A grammar of Udihe*. Berlin – New York: Mouton de Gruyter.

Dragutin RAGUŽ, 2010: *Gramatika hrvatskoga jezika*. Zagreb: Vlastita naklada.

Robert A. ROTHSTEIN, 2006: Polish. *The Slavonic Languages*. Eds. Bernard Comrie and Greville G. Corbett. London & New York: Routledge. 686–758.

Ljiljana ŠARIĆ, 2002: *On the semantics of the “dative of possession” in the Slavic languages: An analysis on the basis of Russian, Polish, Croatian/Serbian and Slovenian examples*. Glosos 3.

Karl SANDFELD, 1930: *La linguistique balkanique*. Paris.

Ernest SCATTON, 2006: Bulgarian. *The Slavonic Languages*. Eds. Bernard Comrie and Greville G. Corbett. London & New York: Routledge. 188–248.

Natalie SCHILLING-ESTES, 2002: *Investigating Stylistic Variation. The Handbook of Language Variation and Change*. Eds. J. K. Chambers, Peter Trudgill, and Natalie Schilling-Estes. Oxford, UK: Blackwell. 375–401.

David SHORT, 2006: Czech. *The Slavonic Languages*. Eds. Bernard Comrie and Greville G. Corbett. London & New York: Routledge. 455–532.

–, 2006. Slovak. *The Slavonic Languages*. Eds. Bernard Comrie and Greville G. Corbett. London & New York: Routledge. 533–92.

T. Cedric SMITH-STARK, 1974: The plurality split. *Chicago Linguistic Society* 10, 657–671.

Gerald STONE, 2006: *Cassubian. The Slavonic Languages*. Eds. Bernard Comrie and Greville G. Corbett. London & New York: Routledge. 759–794.

APPENDIX 1

My commentary in bold; all other English, translations.

1. Sestri mi se sviđa Egipat. D + APD 'My sister likes Egypt.'	DA NE MOŽDA
Bosanski: Da – 19 Ne – 6 Možda – 1 (M: 8, 2, 1), (Ž: 11, 4, 0) Srpski: Da – 7 Ne – 11 Možda – 5 (M: 6, 4, 3), (Ž: 1, 7, 2) Hrvatski: Da – 16 Ne – 11 Možda – 3 (M: 7, 6, 2), (Ž: 9, 5, 1) Ukupno: Da – 42 Ne – 28 Možda – 9 (M: 21, 12, 5), (Ž: 21, 16, 3) Ako možda, zašto? Bosanski: Sviđa se mojoj sestri... (possessive adjective used here instead) Hrvatski: čuje se često... (it's heard [this way] frequently) Srpski: Veoma retko u upotrebi/staromodno/koriste manje obrazovani ljudi/starija populacija (Very rarely used/old-fashioned/used by less-educated people/the older generation)	
2. Ime mi je Josh. N + APD 'My name is Josh.'	DA NE MOŽDA
Bosanski: Da – 21 Ne – 4 Možda – 1 (M: 11, 0, 0), (Ž: 10, 4, 1) Srpski: Da – 17 Ne – 4 Možda – 2 (M: 12, 1, 0), (Ž: 5, 3, 2) Hrvatski: Da – 16 Ne – 11 Možda – 3 (M: 9, 5, 1), (Ž: 11, 2, 2) Ukupno: Da – 54 Ne – 19 Možda – 6 (M: 32, 6, 1), (Ž: 26, 9, 5) Ako možda, zašto? Hrvatski: bolje "ja sam Josh". (It's better to say 'I am Josh')	
3. Razgovaramo ti o psima. D + APD 'We are talking about your dogs.'	DA NE MOŽDA

Bosanski: Da – 5 Ne – 18 Možda – 3 (M: 2, 8, 1), (Ž: 3, 10, 2) Hrvatski: Da – 3 Ne – 23 Možda – 4 (M: 2, 11, 2), (Ž: 1, 12, 2) Srpski: Da – 3 Ne – 19 Možda – 1 (M: 3, 10, 0), (Ž: 0, 9, 1) Ukupno: Da – 11 Ne – 60 Možda – 8 (M: 7, 12, 3), (Ž: 4, 31, 5) Ako možda, zašto?	
4. Idu ti s roditeljima. I + APD ‘They are going with your parents.’	DA NE MOŽDA
Bosanski: Da – 8 Ne – 14 Možda – 4 (M: 4, 7, 0), (Ž: 4, 7, 4) Srpski: Da – 3 Ne – 18 Možda – 2 (M: 2, 11, 0), (Ž: 1, 7, 2) Hrvatski: Da – 5 Ne – 22 Možda – 3 (M: 2, 11, 2), (Ž: 3, 11, 1) Ukupno: Da – 16 Ne – 54 Možda – 9 (M: 8, 29, 2), (Ž: 8, 17, 7) Ako možda, zašto? Bosanski: Hrvatski: Srpski: u južnoj Srbiji/totalno neispravno/čula sam i to (in Southern Serbia/totally incorrect/I heard this before)	
5. Moj pas se razbolio. ‘My dog has become ill.’	DA NE MOŽDA
Ako možda, zašto?	
6. London mi se sviđa ocu. D + APD ‘My father likes London.’	DA NE MOŽDA
Bosanski: Da – 15 Ne – 9 Možda – 2 (M: 8, 3, 0), (Ž: 7, 6, 2) Srpski: Da – 5 Ne – 17 Možda – 1 (M: 4, 9, 0), (Ž: 1, 8, 1) Hrvatski: Da – 7 Ne – 20 Možda – 3 (M: 3, 11, 1), (Ž: 4, 9, 2) Ukupno: Da – 27 Ne – 46 Možda – 6 (M: 15, 23, 1), (Ž: 12, 23, 5) Ako možda, zašto? Bosanski: Hrvatski: Srpski: mom ocu... (possessive adjective used here)	
7. Plašim se vaše kazne. ‘I fear your punishment.’	DA NE MOŽDA
Ako možda, zašto?	
8. O predsedniku ti razgovaramo. L + APD ‘We are discussing your president.’	DA NE MOŽDA

Bosanski: Da – 4 Ne – 20 Možda – 2 (M: 2, 9, 0), (Ž: 2, 11, 2) Srpski: Da – 3 Ne – 18 Možda – 2 (M: 2, 11, 0), (Ž: 1, 7, 2) Hrvatski: Da – 2 Ne – 25 Možda – 3 (M: 2, 11, 2), (Ž: 0, 14, 1) Ukupno: Da – 9 Ne – 63 Možda – 7 (M: 6, 31, 2), (Ž: 3, 32, 5) Ako možda, zašto? Bosanski: Hrvatski: Srpski: ne treba ovaj “ti” / južna Srbija (This “you” is unnecessary/Southern Serbia)	
9. Sa sestrom ti idu. I + APD ‘They are going with your sister.’	DA NE MOŽDA
Bosanski: Da – 10 Ne – 14 Možda – 2 (M: 7, 5, 1), (Ž: 3, 9, 1) Srpski: Da – 2 Ne – 19 Možda – 2 (M: 1, 12, 0), (Ž: 1, 7, 2) Hrvatski: Da – 6 Ne – 20 Možda – 4 (M: 3, 10, 2), (Ž: 3, 10, 2) Ukupno: Da – 18 Ne – 53 Možda – 8 (M: 11, 27, 3), (Ž: 7, 26, 5) Ako možda, zašto? Bosanski: Hrvatski: Srpski: ne – idu ti sa sestrom/možda ti ... (this speaker prefers the verb to precede the APD)	
10. Knjige su im dali učiteljicama. D + APD ‘They gave their books to the teachers.’	DA NE MOŽDA
Bosanski: Da – 2 Ne – 21 Možda – 3 (M: 1, 9, 1), (Ž: 1, 12, 2) Srpski: Da – 1 Ne – 21 Možda – 1 (M: 0, 13, 0), (Ž: 1, 8, 1) Hrvatski: Da – 2 Ne – 26 Možda – 2 (M: 1, 13, 1), (Ž: 1, 13, 1) Ukupno: Da – 5 Ne – 68 Možda – 6 (M: 11, 27, 3), (Ž: 7, 26, 5) Ako možda, zašto?	
11. Razbolio mi se učitelj. N + APD My teacher has become ill.’	DA NE MOŽDA
Bosanski: Da – 20 Ne – 4 Možda – 2 (M: 10, 1, 0), (Ž: 10, 2, 2) Srpski: Da – 19 Ne – 2 Možda – 2 (M: 11, 1, 1), (Ž: 8, 1, 1) Hrvatski: Da – 24 Ne – 4 Možda – 2 (M: 11, 3, 1), (Ž: 13, 1, 1) Ukupno: Da – 62 Ne – 10 Možda – 6 (M: 11, 27, 3), (Ž: 7, 26, 5) Ako možda, zašto? Bosanski: Hrvatski: Srpski: možda: “mi” je suvišno, jer odnos sa profesorom pretpostavlja distancu (perhaps “me/my” is superfluous, because the relationship with a professor presupposes distance)	
12. Dali su im bratu nova kola. D + APD ‘They gave their brother a new car.’	DA NE MOŽDA

Bosanski: Da – 3 Ne – 23 Možda – 1 (M: 2, 9, 0), (Ž: 1, 14, 1) Srpski: Da – 1 Ne – 21 Možda – 1 (M: 0, 13, 0), (Ž: 1, 8, 1) Hrvatski: Da – 1 Ne – 27 Možda – 2 (M: 1, 13, 1), (Ž: 0, 14, 1) Ukupno: Da – 5 Ne – 71 Možda – 4 (M: 3, 35, 1), (Ž: 2, 36, 2) Ako možda, zašto?	
13. Ideja vam se plašim. G + APD ‘I am afraid of your ideas.’	DA NE MOŽDA
Bosanski: Da – 2 Ne – 23 Možda – 1 (M: 2, 8, 1), (Ž: 0, 15, 0) Srpski: Da – 1 Ne – 22 Možda – 0 (M: 1, 12, 0), (Ž: 0, 10, 0) Hrvatski: Da – 1 Ne – 27 Možda – 2 (M: 1, 13, 1), (Ž: 0, 14, 1) Ukupno: Da – 4 Ne – 72 Možda – 3 (M: 4, 33, 2), (Ž: 0, 39, 1) Ako možda, zašto?	
14. Idu s tvojim poznanicima. ‘They are going with your acquaintances.’	DA NE MOŽDA
Ako možda, zašto?	
15. Mojoj majci se sviđa Italija. ‘My mother likes Italy.’	DA NE MOŽDA
Ako možda, zašto?	
16. Dali su njihovoj unuci lutku. ‘They gave their niece a doll.’	DA NE MOŽDA
Ako možda, zašto?	
17. Razgovaramo o tvojim mačkama. ‘We are talking about your cats.’	DA NE MOŽDA
Ako možda, zašto?	
18. Plašim vam se oca. G + APD ‘I am afraid of your father.’	DA NE MOŽDA
Bosanski: Da – 5 Ne – 16 Možda – 5 (M: 2, 6, 3), (Ž: 3, 10, 2) Srpski: Da – 7 Ne – 15 Možda – 2 (M: 5, 8, 0), (Ž: 2, 7, 2) Hrvatski: Da – 7 Ne – 18 Možda – 5 (M: 5, 8, 2), (Ž: 2, 10, 3) Ukupno: Da – 19 Ne – 49 Možda – 12 (M: 12, 20, 5), (Ž: 7, 27, 7) Ako možda, zašto? Bosanski: vašeg oca (×4) (use of possessive adjective) Hrvatski: možda: koristim “vi” s poštovanjem/ vašeg oca/možda: jer ga nisam upoznao. (I use “you” [formal] with respect/use of possessive/maybe: because I don’t know him). Srpski: ... vašeg oca .../ oca se vašeg (use of possessive in both cases)	
19. Disk su im prijatelju dali. D + APD ‘They gave their CD to a friend.’	DA NE MOŽDA

Bosanski: Da – 4 Ne – 17 Možda – 4 (M: 1, 7, 3), (Ž: 3, 10, 1) Srpski: Da – 3 Ne – 18 Možda – 2 (M: 2, 11, 0), (Ž: 1, 7, 2) Hrvatski: Da – 2 Ne – 27 Možda – 1 (M: 1, 13, 0), (Ž: 1, 14, 1) Ukupno: Da – 9 Ne – 62 Možda – 7 (M: 4, 31, 3), (Ž: 5, 31, 4) Ako možda, zašto? Bosanski: Hrvatski: neki sportski prihvaća života (some sporty take on life) Srpski:	
20. Brat mi se razbolio. N + APD 'My brother has become ill.'	DA NE MOŽDA
Bosanski: Da – 15 Ne – 9 Možda – 1 (M: 8, 2, 1), (Ž: 7, 7, 0) Srpski: Da – 21 Ne – 2 Možda – 0 (M: 11, 2, 0), (Ž: 10, 0, 0) Hrvatski: Da – 25 Ne – 2 Možda – 3 (M: 12, 2, 1), (Ž: 13, 0, 2) Ukupno: Da – 61 Ne – 13 Možda – 4 (M: 4, 33, 2), (Ž: 0, 39, 1) Ako možda, zašto?	

BOSANSKO-HRVAŠKO-SRBSKI ZAIMENSKI SVOJILNI DAJALNIK V SKLADENJSKO-PRAGMATIČNEM VMESNIKU

Članek predstavlja zaključke, ki izhajajo iz sociolingvističnega terenskega raziskovanja svojilnih zvez v bosanskem, hrvaškem in srbskem jeziku (BHS), in sicer gre za: (1) geografsko razširjenost zaimenskega svojilnega dajalnika (ASD), npr.: *Brat mi ima psa* 'Brat mi ima psa' in (2) stopnjo njegove sprejemljivosti v različnih jezikovnih položajih v primerjavi s predpisano imenovalniško svojilno pridevniško zvezo, npr.: *Moj brat ima psa* 'Moj brat ima psa'. Poleti 2010 sem v Beogradu, Sarajevu in Zagrebu razdelil vprašalnike, ki so vsebovali številne različne rabe svojilnih zvez. Glede sprejemljivosti ASD v posameznih stavkih so ankentiranci izbirali med odgovori 'Da', 'Ne', ali 'Morda'. Če so izbrali 'Morda', so morali svojo negotovost tudi pojasniti. Ponudili so zanimive rešitve glede na različno družbeno opredeljene percepcije ASD-rabe, hkrati pa so zagovarjali zelo podobne vzorce v vseh BHS-narečjih; to pomeni, da obstajajo določene omejitve ASD-rabe, ki so skupne v vseh treh narečjih. Upoštevajoč pragmatične in skladenjske zakonitosti sem prilagodil hierarhične modele živosti in referenčnosti ter tako pokazal, da je ASD-raba najbolj odvisna od pomenske vloge. Na koncu razprave povzemam zamisel o skladenjsko-pragmatičnem vmesniku (à la Marten 2002), ki upošteva pojmovanja sobesedilnih učinkov ter obdelavo podatkov kot spremenljivk, za katere se zdi, da potrjujejo teze o omejitvah ASD-rabe v določenem okolju.

MARKO JESENŠEK: PREKMURIANA. FEJEZETEK A SZLOVÉN NYELV TÖRTÉNETÉBŐL.

Budapest: Balassi Kiadó, 2010. Opera Slavica Budapestinensia. Linguae Slavicae. 230. p.

Bár Pável Ágostonnak a 20. század első felében tett jelentős szakmai erőfeszítései a magyarországi szlovenisztika megteremtése érdekében fontos lépésnek számítottak a magyarországi szlavisztika belül, mégsem sikerült igazi áttörést hozniuk. A bolognai képzési rendszerre történő átmenet során a szlovén szak megjelenésével az ELTE BTK-án elindult egy olyan folyamat, amely kapcsolódva a páveli hagyományhoz felívelő pályára állíthatja a hazai szlovenisztikai diszciplinát. A budapesti szlavisztika több éve elindított saját könyvsorozata meglepő bőséggel gazdagította és gazdagítja a hazai szlavisztikai termést. Ennek szerzői eddig kivétel nélkül az ehhez a felsőoktatási és szakmai műhelyhez kötődő irodalomtörténészek és nyelvészek voltak. Marko Jesenšek neves maribori szlovenista nyelvésznek az ebben a sorozatban megjelent műve több szempontból is rendhagyónak számít: ő az első „külsős” szerző, akinek monográfiája a sorozatba megjelent, ez a sorozat eddig egyetlen, kifejezetten szlovén nyelvészeti tárgyú monográfiája, s végezetül Marko Jesenšek az első szlovén nyelvész, akinek munkája Magyarországon napvilágot látott. Magyar szempontból Jesenšek monográfiájának külön érdeme, hogy elsősorban annak a kelet-szlovén nyelvi régióknak a nyelvfejlődését kívánja sokoldalúan dokumentált módon bemutatni, amely hosszú évszázadok során részben magyar nyelvi területtel is érintkezett.

Jesenšek abból az elméleti alapvetésből indul ki, hogy a szlovén nyelvi

fejlődés sajátossága a kétpólusosság, vagyis két irodalmi nyelvi norma létezését konstatálja: a tágabb értelemben vett központi szlovént és a kelet-szlovént. A szerző arra vállalkozik, hogy elméleti alapvetésének megfelelően sokoldalúan dokumentálva, elsősorban a kelet-szlovén régióra koncentrálni mutassa be a szlovén irodalmi nyelv fejlődését.

A szlovén nyelv tudományra egyébként is nagyon jellemző világos és aprólékosan tagolt monográfia hat nagy fejezetből áll. Az *Irodalmi nyelvi viszonyok a szlovén nyelvterületen* című terjedelmes fejezetben átfogó és pontos képet kapunk a központi szlovén irodalmi nyelv fejlődéséről a 19. század közepéig. A szerző ebben készíti elő, helyezi pontos nyelvtörténeti kontextusba monográfiájának egész problémáját. Jesenšek részletesen is ismerteti a szlovén nyelv tudomány meghatározó személyiségének, Jože Toporišičnek a szlovén nyelv fejlődésére vonatkozó nézeteit. Módszertani szempontból erre azért volt szükség, hogy a továbbiak során kifejtendő saját álláspontja még inkább világossá váljék. A fejezet legaprólékosabban kidolgozott része éppen a kelet-szlovén irodalmi nyelv fejlődéstörténetének és legfontosabb korszakainak (a Cirill-Metód-féle misziós tevékenységtől egészen napjainkig) felvázolása. Szakmai szempontból külön is figyelemre méltó egyfelől a kaj-horvát és a muravidéki nyelvi kontaktusok, összefonódások és elkülönülések felvázolása, másfelől pedig a szlovák-szlovén kapcsolatok és kölcsönhatások áttekintése. A szerző a gazdagon adatolt 19. századi nyelvfejlődés alapján arra a következtetésre jut (s ez fontos, újszerű megállapítás), hogy a század végére a muravidéki irodalmi nyelv az összes funkcionális

szinten érvényre jutott. Tekintettel arra, hogy a muravidéki nyelvi fejlődésben szerepe volt a szomszédos régióknak is, a szerző részletes képet nyújt a kelet-stájer nyelv fejlődéséről is. E fejezet utolsó nagy áttekintése a közös szlovén irodalmi nyelv 20. századi alakulásáról szól, s olyan fontos és aktuális kérdéseket is boncolgat, mint a szlovén nyelv jövője és helye az Európai Unión belül. Jesenšek annak a nézetnek egyik harcos szószólója, mely szerint az angol nyelv általánossá válása és dominanciája ellenére ki kell állni a kis nyelvek védelmében, s minden szinten meg kell jeleníteni őket. *A muravidéki irodalmi nyelv különféle értelmezései* című, soron következő fejezetben képet kapunk Küzmics, Borovnják, Škrabec és Pável Ágoston nyelvi elgondolásairól. Magyar szempontból kétségkívül Küzmics és Pável munkássága érdemel nagyobb figyelmet, hiszen nyelvi nézeteik alakulására, a történelmi kapcsolatok miatt, a magyar nyelvtudomány is hatással volt. Különösen is érdekes Pável tevékenységének a megítélése, hiszen az a Trianon utáni ellentmondásos korszakban bontakozott ki. Jesenšek értelmezése szerint a máig kéziratban maradt *Vend nyelvtan* jól beleilleszthető a kelet-szlovén irodalmi nyelvi koncepcióba. A szerző a *Muravidéki publicisztika* című önálló fejezetében bővebben is foglalkozik Agustich Imre Budapesten megjelent *Prijatelj* című lapjával, mintegy megerősítve azt a nézetét, hogy a muravidéki irodalmi nyelv a 19. század végére ebben a fontos szegmensben is érvényre jutott, ami vitalitásáról és általánossá válásáról tanúskodik. Ezt a meggyőződését *A 19. századi muravidéki ábécéskönyvek és tankönyvek nyelvi jellemzői* című fejezetben mintegy „továbbgondolja”. A tankönyvek világában önmagukban

mintegy napi szinten is megjelenítik ezt a regionális irodalmi nyelvet. Az utolsó előtti rövid fejezetben (*A muravidéki nyelv szókinccse*) a muravidéki irodalmi norma megerősítőjének, Küzmics Istvánnak a szókészletét mutatja be. *A -č-re és -š-re végződő melléknévi és határozói igenévi szerkezetek mint a muravidéki szlovén irodalmi nyelv jellemzői alakítani és mondattani szempontból* című fejezet a monográfia nyelvtudományi szempontból legaprólékosabb és legkidolgozottabb fejezete. A szerző gazdag szöveggyűjtemény vizsgálata alapján mondja ki, hogy az ószláv eredetű melléknévi és határozói igeneveket a muravidéki irodalmi nyelv, szemben az „újszlovén” nyelvvel, sohasem hagyta el, azok mindvégig megőrződtek nyelvi rendszerében.

Marko Jesenšek *Prekmuriana* című monográfiája kétségkívül jelentősen gazdagítja a magyarországi szlavisztika, ezen belül is a szlovenisztika eredményeit. Különösen is értékes a magyar vonatkozások és kitekintések teszik. A szerző filológiai szempontból hallatlanul gazdag anyag vizsgálata alapján jut arra a következtetésre, hogy a szlovén irodalmi nyelv fejlődésére mindvégig a kétpólusosság volt a jellemző, s az eddig elhanyagolt kelet-szlovén térség önálló nyelvi fejlődésének megértése és elfogadása nélkül nem érthető meg a szlovén nyelvterület egészének nyelvi fejlődése. A szépen szerkesztett igényes monográfia fordítói Bajzek Mária és Lukács B. György voltak, akik igyekeztek egységes magyar terminológiájú nyelvtudományi munkát létrehozni.

Lukácsné Bajzek Mária

Univerza Loránda Eötvösa, Filozofska
fakulteta, slovenika@digikabel.hu

BREDA POGORELEC: ZGODOVINA SLOVENSKEGA KNJIŽNEGA JEZIKA. JEZIKOVNI SPISI I.

Ljubljana: ZRC SAZU, 2011. 499 str.

BREDA POGORELEC: STILISTIKA SLOVENSKEGA KNJIŽNEGA JEZIKA. JEZIKOVNI SPISI II.

Ljubljana: ZRC SAZU 2011. 362 str.

Pod koniec 2011 roku zostały wydane pod wspólnym tytułem *Jezikoslovní spisi* zebrane rozprawy naukowe znanej lublańskiej słowenistki prof. dr. Bredy Pogorelec dotyczące historii (t. I, ss. 499) oraz stylistyki literackiego języka słoweńskiego (t. II, ss. 362). W dwóch tomach zebrano, uporządkowano i starannie opracowano życiowy *opus*, dość kontrowersyjnej językoznawczynie, profesor wielu pokoleń słowenistów.

Breda Pogorelec (1928–2006) swoje życie profesjonalne poświęciła badaniom nad językiem ojczystym oraz uniwersyteckiej dydaktyce. Kształciła się głównie w Lublanie, a specjalizowała się w Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie (1956–58). Okres pobytu w Polsce zawsze wspominała z wielką sympatią. Tu nauczyła się biegle języka polskiego, zetknęła się z wielu wybitnymi językoznawcami, takimi jak prof. prof. T. Lehr-Splawiński, J. Kuryłowicz, T. Milewski, S. Urbańczyk, J. Safarewicz oraz poznała znakomych kolegów, K. Polańskiego, K. Pisarek, Z. Orłó, J. Ruska, M. Radłowskiego, W. Skalmowskiego, Z. Wagnera, S. Stachowskiego i innych, z którymi konfrontowała swoje możliwości. Właśnie tutaj, w obrosłym tradycją królewską i jedną z najstarszych w średniowiecznej Europie tradycją akademicką, została wprowadzana w arkana współczesnej lingwistyki światowej. Czasy te całe życie wspominała jako najbardziej od-

krywczę i kreatywne, one dały jej bowiem, co nie ukrywała, pewność siebie w dalszej pracy badawczej, dydaktycznej i organizacyjnej.

Panią Profesor poznałem jeszcze w 1967 roku, rozmawiała zawsze ze mną bardzo poprawną polszczyzną, była bezpośrednia i niezmiernie gościnna. Miała szczególnie dar uczenia się i poznawania języków obcych, mówiła nimi ze swobodą, a nawet ze zwałą i to jej przysparzało wielką satysfakcję. Potem w okresie moich dłuższych pobytów naukowych w Słowenii starała się wiele pomóc, szczególnie w trudnych sytuacjach życiowych, była w tym bezinteresowna, za co jestem Jej szczególnie wdzięczny.

W Uniwersytecie lublańskim miała wyrobioną pozycję, była bezkompromisowa, znakomicie знаła swoją wartość i nie dawała się nikomu zepchnąć na boczne tory. Nie uznawała żadnych współczesnych Jej autorytetów. Była interesującym człowiekiem, pełnym nowych idei i propozycji. Bezpośredniością i erudycją potrafiła skupić wokół siebie grono przyjaciół i uczniów. Właściwie Ona, M. Orožen i T. Logar zdołali w lublańskim słowenistycznym środowisku akademickim stworzyć swoje szkoły lingwistyczne. Liczni uczniowie z powodzeniem dziś kontynuują Ich działalność badawczą i dydaktyczną.

Aktywnie uczestniczyła w organizacji nauki. Zażarcie walczyła o jednoznaczny status języka ojczystego tak w federacji jugosłowiańskiej, w słoweńskich diasporach, jak i w samej Republice Słowenii. Interesowała się jakością nauczania języka słoweńskiego w szkołach każdego stopnia, Swoim uporem doprowadziła do powstania rozmaitych instytucji propagujących język słoweński, szczególnie poza granicami Słowenii, Wreszcie niestrudze-

nie wprowadzała innowacje w zakresie językowej polityki.

Breda Pogorelec nie napisała żadnej obszernej monografii, podręcznika akademickiego czy innego typu książki, choć dobrze orientowała się we współczesnych koncepcjach językoznawczych i pełna była pomysłów. Nie mogła skoncentrować się nad dłuższymi formami tekstowymi. Obcy jej był uporządkowany tryb życia, ciągle robiła wrażenie osoby zabieganej, nieradzącej sobie z konkretnymi terminami czy zobowiązaniami. Rozproszenie Jej w różnych tematykach czy dyscyplinach naukowych z jednej strony spowodowane było brakiem skoncentrowania się na jednej z nich, z drugiej zaś mała ilość językoznawców akademickiego środowiska lublańskiego wymuszała swoisty uniwersalizm. Dlatego też Słoweńcy do dziś nie dopracowali się nowoczesnych słowników, gramatyk opisowych czy opracowań monograficznych równych np. literaturoznawczym.

Pani Profesor pozostawiła po sobie szereg artykułów, szkiców, sprawozdań i recenzji opublikowanych w różnych czasopismach (por. *Bibliografija Brede Pogorelec* opracowanej przez A. Solner Predih, s. 325–362). Uczniowie Jej zebrali teksty w dwutomowe opracowanie, zgrabnie objęte klamrą dyscyplin badawczych: *Zgodovina slovenskega knjižnega jezika* (red. K. Ahačič) i *Stilistika slovenskega knjižnega jezika* (red. M. Smolej). Pewnie by się mile zdziwiła, że można je było w taki sposób przeorganizować.

Pierwszy tom *Jezikovnih spisov* zatytułowany *Zgodovina slovenskega knjižnega jezika*, oprócz merytorycznego wprowadzenia K. Ahačiča *Historyczno językoznawcze prace Bredy Pogorelec* (s. 7–16), dwóch panegiryków: I. Grdiny *Ukształtowanie świata myślowego Bre-*

dy Pogorelec (s. 473–491) i M. Stabeja *Szczęśliwe spotkania z Bredą Pogorelec* (s. 493–499), *Indeksów*: imiennego (s. 439–444) i rzeczowego (s. 445–456), *Cytowanej literatury* (s. 457–472) składa się z trzech części: I. *W poszukiwaniu historii słoweńskiego języka literackiego* (s. 17–166); II. *Z archiwów* (s. 167–190) i III. *Z problematyki szczegółowej* (s. 191–438).

Zebrany tu materiał badawczy B. Pogorelec wiąże się mniej lub bardziej z tematyką rozwoju języka słoweńskiego w określonej sytuacji społeczno-politycznej jego użytkowników. Język ten jest jednym z najciekawszych wśród języków narodowych Słowian. Posiada najstarszą udokumentowaną tradycję piśmienniczą: od *Fragmentów (zabytków) fryzjijskich* przez brzemienne w skutkach dokonania protestantów po współczesność. Język, który w swojej strukturze jest najbliższy prasłowiańszczyźnie (świadczą o tym liczne formy archaiczne). Język, w którym bez kompleksów rozwijała się i rozwija rodzima literatura, porównywalna z europejskimi. Język, którego użytkownicy wobec utraty, dość wcześnie, swojej państwowości czerpali siłę i moc przetrwania, żyjąc na pograniczu kultur (romańskiej, germańskiej i słowiańskiej) z wielkich cywilizacji (greckiej, rzymskiej i bizantyjskiej). Wreszcie język, który posiada tak liczne, do dziś bardzo aktywne, dialekty i gwary, prawdziwą skarbnicę materiału porównawczego. I właśnie w tym zakresie Autorka starała się na swój sposób zaproponować interpretacje w stosunkowo szerokiej intelektualnej perspektywie.

Pierwsza część tomu (*V iskanju zgodovine slovenskega jezika*) zawiera kilka chronologicznie różnych przeglądów dotyczących rozwoju języka ojczystego. Szkoda, że samej Autorce zabrakło czasu na ich uporządkowanie, analizę

i głębszą syntezę tak podstawowej tematyki.

Drugą część (*V arhivih*), najkrótszą, obejmują opracowania wybranych słoweńskich archiwaliów. Niekiedy były to wprowadzenia do wystaw organizowanych przez *Archiwum Słowenii*. Autorka nie była fanem mówczej pracy w przepastnych archiwach, ale zdawała sobie sprawę z ich niezbędności w badaniach dotyczących szczególnie historii języka.

Trzecia, najobszerniejsza, część (*K posamičnim problemom*) zawiera rozważania dotyczące poszczególnych tematów rozwoju językowego poczynszu od najstarszych średniowiecznych zabytków piśmiennictwa słoweńskiego po wiek dziewiętnasty.

Drugi tom *Jezikovnih spisov* zatytułowany *Stylistyka literackiego języka słoweńskiego*, oprócz interesującego wprowadzenia *Breda Pogorelec wobec językoznawczej stylistyki* autorstwa M. Smolej, *Indeksów* imiennego (s. 299–301) i rzeczowego (s. 303–307), wykazów: *Źródła* (s. 308–311), *Literatury* (s. 312–314) i *Fotografii* (s. 315–323), składa się także z trzech części: I. *Teoria rozwoju stylu słoweńskiej mowy. Kunszt i prekursorstwo literatury współczesnej*, (s. 23–77); II. *Badania językowo stylistyczne prozy Ivana Cankara* (s. 79–269) i III. *Nowsza proza słoweńska (Wpływy Cankara na okres literacki między 1966–1970)*, (s. 271–298).

W części pierwszej (*Teoria slogovnega razvoja slovenke besede*) Autorka przedstawia podstawę teoretyczną swoich rozpraw dotyczących stylistyki języka słoweńskiego, w której stara się wyjaśnić metodologię swoich badań nas stylem literackich dokonań niektórych Słoweńców.

Druga część (*Jezikovnostilistične raziskave proze Ivana Cankara*) w całości

poświęcona jest badaniom stylu Ivana Cankara, najwybitniejszego przedstawiciela słoweńskiej literatury współczesnej.

Ostatnia część, (*Novejša slovenska proza. /Cankarjevi vplivi in literalno obdobje med 1960–1970/*) obejmuje analizy dotyczące słoweńskiej prozy 20. wieku. Autorka uważa, że twórczość Cankara miała znaczący wpływ na jego następców, co stanowi klucz zrozumienia tej literatury.

Publikacje B. Pogorelec, przy niezbyt szczęśliwej ówczesnej sytuacji rodzimego językoznawstwa słowenistycznego, stanowią niewątpliwie świadectwo czasu minionego. Wnosiły one bowiem nieco świeży powiew w sensie propozycji otwartych na nowoczesne metodologie, a przede wszystkim konkurencyjność w stosunku do archaicznych zastanych lublańskich tradycji akademickich. Już z samych tytułów wynika że redaktorzy mieli trudności w organizacji tak, pod każdym względem, różnorodnych tekstów, ciężąc ku publikacji monograficznej. Są to raczej rozmyślania na określony temat niż przemysłana monotematyczna monografia. Obie pozycje są, w pewnym sensie, nowością, na słoweńskim rynku opracowań dotyczących historii i stylistyki języka słoweńskiego. Czytelnik może się spotkać z interesującymi poglądami i ciekawymi konstatacjami, z którymi oczywiście można polemizować, ale nie ignorować.

Czasy współczesne, powstanie w Słowenii nowych uniwersytetów, zmiany strukturalne w słowenistyce (rozdzielenie od filologii słowiańskiej filologii słoweńskiej), umocnienie się w Koprze, Mariborze i Nowej Goricy słowenistycznych ośrodków akademickich pod kierunkiem wybitnych współczesnych językoznawców, profesorów Z. Zorko,

M. Jesenška i V. Mikolič, powstanie mocnych ośrodków słowenistycznych za granicą (choćby w Polsce), przyczyniły się do różnorodności obrazu językoznawstwa słowenistycznego, do którego należy zaliczyć niewątpliwie obie publikacje B. Pogorelec. Nie zastąpią jednak one, oczekiwanych przez lata, nowoczesnych opracowań słoweńskiej problematyki językoznawczej.

Na koniec chciałbym wyrazić swój podziw i szacunek redaktorom naukowym obu tomów, którzy należą do młodszych, bardzo dobrze zapowiadającego się, pokolenia uczniów B. Pogorelec, dr. Mojcy Smolej i dr. Kozmie Ahačičowi. Swoją pracowitością, skrupulatnością i kompetencją doprowadzili do pełnej świetności teksty pani Profesor ułatwiając dostęp i lepsze zrozumienie, szczególnie sławistom z zagranicy, a także rodzimym badaczom i studentom sławistyki, interesującej lektury z zakresu historii i stylistyki języka słoweńskiego, ratując je także od zapomnienia.

Emil Tokarz

*Akademia Techniczno-Humanistyczna,
Bielsko-Biała, etokarz@gmx.co.uk*

**ELENA KORIAKOWCEVA (UR.):
AKTUALNE PROBLEMY KOM-
PARATYSTYKI SŁOWIAŃSKIEJ:
TEORIA I METODOLOGIA BADAŃ
LINGWISTYCZNYCH.** Siedlice:
Uniwersytet przyrodniczo-humanistyczny w Siedlcach, 2010. 255 str.

V okviru projekta *Słowiańskie słowotwórstwo porównawcze*, ki ga je zasnovala Komisija za slovansko besedotvor-

je pri MSK na svoji konferenci leta 2007 v Sofiji, sta doslej izšli že dve monografiji. Prva *Przejawy internacjonalizacji w językach słowiańskich*, Siedlce 2009, je rezultat spletné konference, druga *Aktualne problemy komparatystyki słowiańskiej: teoria i metodologia badań lingwistycznych* pa je posvečena komparativističnim raziskavam v slovanskih jezikih. Obe je uredila agilna tajnica Komisije prof. dr. Elena Koriakowceva pod izdajateljskim okriljem Naravoslovno-humanistične univerze v Siedlcach. Monografijo sestavlja devetnajst prispevkov, razvrščenih v tri vsebinske sklope.

Prvi sklop pod skupnim naslovom *Teoretično-metodološki problemi primerjalnih raziskav v slovanskih jezikih* uvaja prispevek G. P. Neščimenko (Rusija), ki je predstavila historiat primerjalnega raziskovanja slovanskih jezikov. Le-to je bilo zastavljeno že v Tezah Praškega lingvističnega krožka (1929) in kot rdeča nit vodi vse do novejših mednarodnih projektov 21. stoletja *Komparacija sistemov i funkcionovanja współczesnych języków słowiańskich. 1 Słowotwórstwo. Nominacija* (2003), ur. I. Ohnheiser; *Komparacija sistemov i funkcionowania współczesnych języków słowiańskich. 2 Fonetika Fonologia* (2007), ur. I. Sawicka; *Komparacija sistemov i funkcionowania współczesnych języków słowiańskich. 3 Frazeologija* (2009), ur. W. Mokijenko, H. Walter ter *Współczesna komunikacja językowa* (2008). Avtorica je v nadaljevanju iz svoje bogate bere komparativnih besedotvornih raziskav predstavila svoje metodološke izkušnje z vidika znotrajjezikovne sinhrono-diahrone in medjezikovne sinhrono sopostavitve, ki lahko odkriva razvojne tendence in možnost napovedovanja novejših besedotvornih procesov.

I. Ohnheiser (Avstrija) je izhajala iz predpostavke, da besedotvorno raziskovanje temelji na opazovanju posameznih paradigem, ki se pojavljajo v kontrastivnih študijah kot objekt primerjave. Vsaka kontrastivna analiza pa v najboljšem primeru izhaja iz primerljivosti predmeta opazovanja kot tudi identičnih teoretičnih in metodoloških okvirjev, ki se odražajo tudi v usklajeni terminologiji. V prvem delu prispevka je predstavila slovanske kontrastivne študije 20. stoletja, medtem ko se je v drugem delu posvetila kontrastivnim študijam sodobnih sprememb na področju novih poimenovanj, ki odražajo tendenco internacionalizacije in pragmatično pogojene neologizme.

G. A. Nikolajev (Rusija) je priporočal raziskovanje vzajemnih vplivov slovanskih jezikov na področju besedotvorja, konkretno vzajemni vpliv ruščine in poljščine. Pri tem pa opozoril na pomemben segment vpliva starocerkvenoslovanskega jezika na besedotvorje slovanskih jezikov sploh, ki ga ni mogoče prezreti.

A. A. Lukašanec (Belorusija) je v prispevku odprl problematiko kontrastivnega raziskovanja zelo sorodnih slovanskih jezikov, kot sta npr. beloruščina in ruščina. Njuna primerjava kaže veliko strukturno in morfološko podobnost, toda različno udejanjeno morfološko kombinatoriko v leksemskih enotah.

E. Koriakowcewa (Poljska) je predstavila integracijske procese, ki pričajo o internacionalizaciji slovanskih jezikov. Dotok anglo-amerikanizmov je pogojen z različnimi vrstami (sub)kultur kot tudi prek jezika medijev. Vendar je avtorica opazila veliko sposobnost njihove adaptacije v sistem slovanskih jezikov.

C. Avramova (Bolgarija) je opozorila, da vse pogostejša tvorba s pomočjo afiksoidov odpira nova vprašanja o

umeščanju tovrstne tvorbe znotraj besedotvornega sistema nacionalnih jezikov. Avtorica je namreč mnenja, da gre za nov specifičen tip tvorbe, ki se nahaja med izpeljavo in zlaganjem ter ga zato imenuje afiksoidizacija. Znotraj te pa je mogoče razmišljati o prefiksoidizaciji, radiksoidizaciji in sufiksoidizaciji.

V drugem razdelku *Protistavne leksikalno-semantične razprave* so predstavljene ugotovitve, povezane z rusko-češko homonimijo in paronimijo (Jaroslava Celerova, Češka), razni vidiki duševnih lastnosti človeka, ki se odražajo v frazemih poljskega, ukrajinskega in ruskega jezika, kot jih je zaznala Natalija Demianenko (Ukrajina). Zanimiv pogled na semantično stratifikacijo besede *blago* (sin. *dobro*, ant. *zlo*) v vzhodnoslovanskih jezikih je predstavila I. U. Kalita (Češka) in ugotovila, da gre za odraz vzajemnih vplivov stare cerkvene slovanske na vse slovanske jezike, kot tudi odraz rusifikacije beloruščine. G. K. Kasimova in O. S. Žestkova (Rusija) sta predstavili metodološko analizo skupine samostalniških tvorjenk, motiviranih iz glagola, in to v dveh genetično različnih jezikih, in sicer ruščini in angleščini.

A. I. Bovsunovska in N. G. Nikolajeva (Rusija) sta opazovali vplive na ruski knjižni jezik 17. st., ki so izhajali iz grških na eni in iz latinskih, poljskih in ukrajinskih prevodnih verskih besedil. Tvorbeno aktivnost postav in afiksov anglo-ameriškega izvora ter posledično s tem internacionalizacijo v tekstih ruskih in čeških množičnih medijev sta pod drobnogled postavili L. V. Raciburska in A. A. Timofijeva (Rusija), J. Stawnicka (Poljska) pa je v svoji razpravi postregla s kvalitativnimi in kvantitativnimi podatki o tipih glagolskih dejanj in njihovih modifikacij v sodobni ruski literaturi in možnostih za njihovih prevodov v poljščini.

Tretji tematski sklop nima skupne točke, ampak prinaša *tematsko različne* prispevke, namenjene pojavom analitizma v ruščini, pogojenega z vzajemnim etnokulturnimi rusko-litovskimi vplivi. Raziskava je bila opravljena na podlagi pisnih virov zadnjega desetletja ruskojezičnih časopisov in deloma govornenega jezika ruskih prebivalcev Vilne. Avtorica N. Avina (Litva) je pri tem med drugim ugotovila regionalne inovacije v obliki aktiviranja nesklonljivih besed kot odrazov analitizma. K. Czarnecka (Poljska) je predstavila naravo in strukturo ekspresivne tvorbe v slengu štirih regij jugovzhodnega dela Poljske. Analiza je pokazala na prevladujočo rabo manjšalnic, ki jim odstotkovno sledijo skrajšana in modificirana lastna imena, imena za majhna, nedorasla bitja in slabšalnice. V primerjavi s knjižnim jezikom so pri tovrstni tvorbi v slengu specifični afiksi, ki so običajno tujega (ukrajinskega ali ruskega) izvora. Pregledni predstavitvi koncepcije, avtorjev in metodološke podstatu komunikacijske gramatike – v našem okolju terminološko bolj znane kot tekstna gramatika – v rusistiki se je s popisom in kratko predstavitvijo temeljnih del posvetila N. K. Onipenko (Rusija). A. V. Pietrova (Ukrajina) pa je raziskala verbalizacijo koncepta *ljubiti* in odraz v zloženkah ruskega jezika, kamor sodijo sistemske tvorjenke in ustvarjeni neologizmi s sestavino *-fil*, *-holik* in *-ljub*, *-ljubec*. T. V. Popova (Rusija) je odkrivala tipologijo in kreolizacijo jezikovnih sredstev v množičnih medijih na podlagi vse produktivnejše grafoderivacije, ki preplavlja medijsko komunikacijo sodobnih evropskih jezikov. Z vsebinsko sorodno temo pa monografija zaključuje J. G. Soboleva (Rusija), ki je predstavila temeljne lingvistične smernice pri raziskovanju oglaševalskih

besedil. Kot kaže, so temeljni zorni koti opazovanja lingvo- (pragmatični, kulturnološki), manj pa je razprav, ki bi oglase obravnavali s stališče besedilne vrste.

Vsebinsko bogata monografija odpira in opozarja na številne možnosti kontrastivnega preučevanja znotraj slovanskih jezikov, pa tudi med slovanskimi in zlasti globalnim jezikom ter tako spodbuja slovansko komparativistiko. Njena posebna dragocenost pa je, da v prvem delu podaja historiat tovrstnega preučevanja in posledično tudi nekaj dobrih metodološko-teoretičnih smernic, ki tako raziskovanje pogoujejo.

Irena Stramljič Breznik

Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta,
irena.stramljic@um.si

BARBARA KRYŽAN-STANOJEVIĆ: LICE I NALIČJE JEZIČNE GLOBALIZACIJE.

Zagreb: Srednja Evropa, 2009. 159 str.

Globalizacija je pojem, ki v splošnem pomeni skupek gospodarskih, političnih in družbenih procesov, katerih rezultat je večja mobilnost ljudi, znanja in denarja preko mej posameznih držav ter večja soodvisnost sveta. V zadnjem času se vplivi globalizacije vse močneje kažejo tudi na področju kulture in jezika, zato je mogoče opaziti porast različnih raziskav, ki se nanašajo na to tematiko. Vzorčen primer je zbornik *Lice i naličje jezične globalizacije*, ki ga je uredila Barbara Kryžan-Stanojević in je nastal leta 2007 na Filozofski fakulteti v Zagrebu kot rezultat projekta Ministrstva znanosti, šolstva in športa

Republike Hrvaške z naslovom *Suprotstavljanje globalizaciji jezika i kulture*.

Zbornik sestavlja trinajst člankov, ki z različnih stališč razjasnjujejo pomen pojma globalizacija v hrvaškem in poljskem jezikovnem prostoru, prav tako pa predstavljajo vplive na oba jezika in posledično opažene spremembe. Glede na obravnavano tematiko lahko članke umestimo v tri sklope.

Prvi sklop se osredotoča na položaj nacionalnega jezika v Evropski zvezi. Predstavljeni so raznovrstni vzroki za potencialno ogroženost jezikov. Kot navaja Barbara Kryžan-Stanojević, so to absolutno število govorcev, razmerje med govorcji in celotnim številom prebivalcev določene države, spremembe pri uporabi jezika, vpliv novih področij javnega življenja na jezik, dostopnost gradiva za jezikovno izobraževanje, jezikovna politika in odnos družbe oziroma govorcev do lastnega jezika. Za ohranitev jezikov se vsaj na videz zavzema Evropska zveza, ki je sprejela različne pravne akte (Maja Bratanić in Snježana Ramljak), v katerih je urejena uporaba uradnih jezikov v evropskih institucijah, v njih je določen status manjšinskih in regionalnih jezikov, močno pa je poudarjeno tudi spodbujanje večjezičnosti in multikulturalnosti. V nasprotju s tem v Evropski zvezi delujejo globalizacijski procesi, katerih cilj je predvsem gospodarski dobiček, nikakor pa ne skrb za jezik. Kakor ugotavlja Irena Petrušić, jezik predstavlja le za izboljšanje ekonomije potrebno sredstvo komunikacije, ki je uspešnejša, če se izvaja v enem samem jeziku in ta jezik je običajno angleščina. Elitiziranje in postavljanje določenega jezika pred druge vsekakor nima ugodnega vpliva na obstoj drugih jezikov, saj lahko povzroči rušenje njihove strukture in postopoma tudi izumrtje.

Z elitiziranjem in globalizacijo jezika se je ukvarjala Nives Opačić, katere članek bi lahko umestili v drugi tematski sklop, namenjen razjasnitvi pomena pojma globalizacija in njenih vplivov na jezik. Najprej se je osredotočila na zastopanost pojma globalizacija in spremembe v njegovem pomenu v različnih hrvaških slovarjih med leti 1962 in 2004. Lotila se je tudi problema anglizacije – dominacije, globalnega širjenja in »vsiljevanja« angleškega jezika. Ta problem se je pričel pojavljati v času razvoja svetovnega telegrafskega omrežja, saj se je v telegrafskih sporočilih uporabljala angleščina in se na tak način razširila po svetu. Dominacijo angleškega jezika je v 20. stoletju potrdila tudi prevlada Amerike v vseh oblikah tehnologije, še posebej v telekomunikaciji, medijih in industriji virtualne zabave. Vplivi anglizacije se v hrvaščini kažejo na različnih pravopisnih ravneh, predvsem je v ospredju vprašanje zapisovanja besed iz tujih jezikov z vidika transkribiranja ali transliteriranja. Mihaela Matešić je ugotovila, da so za hrvaščino značilne tako transkribirane kot transliterirane prevzete besede, pridevniki pa se iz njih tvorijo tako, da se nanje večinoma pripne obrazilo *-ski*. Dominacija angleščine in globalizacija pa sta tudi razlog povečanja skrbi za materni jezik, ki v odnosu z globalnim jezikom izgublja svoj prestiž (Lidija Cvikić). Sama globalizacija je med drugim posegla na področje frazeologije, v okviru katere lahko prepoznavamo globalne pregovore s funkcijo reguliranja družbenega obnašanja. Neda Pintarić ugotavlja, da je odnos do žensk v pregovorih mnogih jezikov še zmeraj pretežno negativen, npr.: »*Dokler ženska joka, s solzami pripravlja zasedo.* / *Doj žena plače, sprema se da prevari.* / *Dum femina plorat, decipere labora.*

/ *Trust not a woman when she weeps. / Pleur de femme crocodile semble.*»

Proces globalizacije vodi v poenotenje različnih pojavov in v globalno razumevanje pojmov, še posebej političnih. Jerzy Molas omenja termin *bratstvo*, ki se v hrvaščini nanaša predvsem na jezik cerkve, v poljščini pa je poleg tega njegov pomen razširjen še v politični jezik levega ter na odnos med bivšo Sovjetsko zvezo in Rdečo armado. Vsebuje tudi besedno zvezo *bratska pomoč*, ki v komunističnem jeziku pomeni vojaško intervencijo, ta pa se zamenjuje z besedo *solidarnost*. Dodaja še termin *demokracija*, ki lahko pomeni politično stranko ali skupino, državo z demokrasko ureditvijo, politične ideje oziroma ideologije in politični ali družbeni sestav z demokrasko ureditvijo. Pojem *nacionalizem* sta s pomočjo hrvaškega in poljskega korpusa proučevala Marko Feller in Barbara Kryžan - Stanojević. Ugotavljata, da je njegov pomen tako v hrvaščini kot v poljščini običajno negativen, povezan s pridevniki ksenofobičen, bolesten, skrajn, trd in srbski. Če pa je nacionalizem vseeno mišljen kot pozitiven, se to nanaša na zagovarjanje nacionalnih interesov lastne države.

Proces globalizacije ima največ vpliva na male jezike, in prav to tematiko predstavljajo članki tretjega tematskega sklopa. V zvezi z jeziki se vse pogosteje uporablja pojem *ekolingvistika*, ki ga omenja Petar Vuković. Ekolingvistika razume jezik kot živ organizem, živeč v jezikovnem ekosistemu, in se ukvarja s problematiko izumiranja jezikov kot posledico globalizacije. Ekolingvistična načela predstavi v povezavi z bunjevščino, jezikom etnične skupine bačkih Bunjevcev, na katerega sta močno vplivali madžarščina in srbsščina ter se danes govori samo še v nekaj vaseh v okolici srbskega naselja Subotica. Prebivalci te-

ga področja, katerih regionalna zavest in identiteta sta zelo visoki, si kljub majhnemu številu jezikoslovnih strokovnjakov močno prizadevajo standardizirati svoj jezik, zaradi tega so izdelali slovar *Rečnik bačkih Bunjevaca*. Elżbieta Wrocławska je mnenja, da je za ohranitev malih in ogroženih jezikov vsekakor pomembno njihovo vključevanje v izobraževalne ustanove in šolske sisteme. S pravne strani za male in ogrožene jezike skrbi Zakon o narodnih ali etničnih manjšinah in o regionalnem jeziku, ki ga je Evropska zveza sprejela 6. januarja 2005 na Poljskem. Ta zakon je priznal kašubščino, ki je predhodno veljala za narečje, etnolekt in tudi mikrojezik, za regionalni jezik. Dubravka Sesar in Bojana Divčič ugotavljata, da so Kašubi, ki so sicer asimetrično dvojezični in se morajo podrežati elitni poljščini, za svoj jezik naredili veliko. Izdali so slovnice in slovarje, proučevali so zgodovino jezika, naroda in književnosti, prizadevajo si razvijati tudi sodobno književnost. Vse to pa v Kašubih ne spremeni globoko zakoreninjenega mnenja, da je kašubščina le »pokvarjen poljski jezik«.

Zbornik *Lice i naličje jezične globalizacije* predstavlja pomemben prispevek k raziskovanju vpliva procesa globalizacije na jezik. Posledice procesa, s katerimi se srečuje večina jezikov v Evropski zvezi in tudi drugod, so osvetljene na primeru hrvaščine in poljščine. Iz zbornika je razvidno, da je globalizacija močno povezana z anglicizacijo, ki lahko tudi negativno vpliva na nacionalni jezik, zato skrb zanj ni odveč. Res pa je, da je jezik živ organizem, zato se je dobro zavedati besed Jerzyja Molasa: »Globalizacija z ene strani vodi k poenotenju, z druge pa vpliva na procese, ki večajo razlike med narodnimi skupnostmi. Dokler pa živimo v teh narodnih skupnostih, bomo

govorili svoje jezike, ki se bodo gotovo spreminjali, tako kot so se spreminjali tudi pred pojavom globalizacije.»

Mija Kovač

*Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta,
mijakovac@hotmail.com*

**VIG ISTVÁN: VERANCICS
FAUSTUS DICTIONARIUMA
A KORABELI EURÓPAI
KONTEXTUSBAN (Dictionarium
Fausta Vrančiča u onodobnome
europskome kontekstu).** Budapest:
Tinta Könyvkiadó, 2011. 192 p.

Kapitalno epohalno djelo hrvatske leksikografije, petojezični rječnik (latinsko-talijansko-njemačko-hrvatsko-mađarski) Fausta Vrančiča (1550, 1551 /?/-1617) od početka 20-oga je stoljeća u središtu zanimanja hrvatske lingvistike a i mađarske slavistike. S obzirom na okolnosti nastanka, nadalje na samu činjenicu da na naslovnoj strani ne nalazimo Vrančičevo ime, i o autorstvu se dosta raspravljalo u samoj struci. Najnovije djelo mađarskog talijanista-kroatista, profesora Filozofskoga fakulteta Sveučilišta Loránda Eötvösa Istvána Viga dokaz je permanentnoga zanimanja za ovo značajno djelo hrvatske i mađarske leksikografije.

Vigova ambiciozna monografija s jedne strane daje čitateljima vrlo precizan pregled o dosadašnjim »vrančičološkim« istraživanjama, s druge pak strane na temelju vlastitih istraživanja u precizno i filološki bogato strukturiranom konceptu iznese njegova najnovija dostignuća.

Autor u uvodnome poglavlju precizno određuje mjesto ovoga rječnika u onodobnoj europskoj humanističkoj leksikografiji, s posebnim osvrtom na njegovo mjesto u hrvatskoj i mađarskoj leksikografiji, kako bi nakon toga dao opširan pregled o stručnoj literaturi o Vrančiću i njegovom djelu. Na temelju iznijetoga Vig točno određuje trojni cilj svojih istraživanja: ispitivati vjerodostojnost rječnika, rekonstruirati jezično znanje Vrančića te potražiti moguće izvore rječnika. Autor se tijekom svojih istraživanja služio zavidno bogatom europskom leksikografskom produkcijom, od najranijih razdoblja do naših dana.

Autor vjerodostojnost rječnika provjerava preko analize raznih pojava, kao što su različite i krive semantičke podudarnosti, različite adekvatnosti u vrstama riječi, nepostojeći odnosno znatno modificirani oblici, pomaci unutar stupaca kada na određenome mjestu stoje riječi drugoga jezika, što je Vrančičev promašaj, tiskarske greške, krive informacije itd. Na temelju svih tih analiza Vig zaključuje da je Vrančičev rječnik nudio pomoć prije svega za razumijevanje latinskih tekstova, a bio je korisno pomagalo i za govornike četiri vulgarna jezika. Zasebno i svakako je zanimljivo pitanje razina Vrančičeva poznavanja (rječničko blago, gramatička pravila) svih tih jezika. Kako mu je hrvatski bio materinski jezik a sve ostale je osvojio tijekom svoga školovanja i duljega ili kraćega boravka u raznim kulturnim i jezičnim sredinama, iz povijesne perspektive nije lako dovoljno egzaktno odgovoriti na ta pitanja. Autor svoje zaključke temelji na analizi semantičkog provjeravanja, poznavanja dijalektalnog fonda riječi, adaptacije venedicijaskih riječi, adekvatnosti u riječnikom fondu koji se odnosi na rimsku civilizaciju te na vlastite, tj. Vrančičeve

izvirne tvorbe riječi. Na osnovu podrobnoga pregleda svih tih razina Vig zaključuje da je Vrančić u sljedećem redosljedu poznavao rječničko blago tih jezika: mađarski, njemački, talijanski, hrvatski. Prema tome, što je svakako iznenađujuće, najviše je poznavao mađarski jezik. Njegovo je poznavanje gramatičkih pravila tih jezika bilo na zavidnoj razini. Svi filolozi su se bavili pitanjem izvora Vrančićeva rječnika, pa je Vig tome pitanju posvetio posebno poglavlje. Autor pobija stajalište da je Vrančićevo polazište kod sastavljanja latinskih natuknica bio Calepinov rječnik. Prema njegovim istraživanjima sljedećim se izvorima služio: Calepin, Dasypodije, Megiser, Szikszajiev rječnik, Murmellijeva i Pestijeva nomeklatura. Osim toga bitno je naglasiti, kako nam autor dokazuje, Vrančić je u svome radu nastupao vrlo suvereno, bazirao se na vlastitom poznavanju tih jezika i tako upisivao različita značenja. Na samome koncu svoje monografije autor upozorava na opreznost pri ocjenjivanju višejezičnih rječnika čitavoga razdoblja kada je leksikografija još u svojoj početničkoj fazi razvoja. S obzirom na broj natuknica (blizu dvadeset tisuća) nije bilo lako snalaziti se u labirintu pet jezika. Vrančiću je, kako nam autor daje do znanja, unatoč nedostacima ipak pošlo za rukom.

Monografija Istvána Viga u svakom slučaju značajan je doprinos mađarskoj i hrvatskoj »vrančićologiji«, dostojno djelo bogatoj filološkoj tradiciji mađarske slavistike koje će prema našoj prosudi imati vrlo pozitivan i plodan odziv leksikografske jezikoslovne struke.

István Lukács

*Univerza Loránd Eötvös, Filozofska
fakulteta, lukacs.istvan@btk.elte.hu*

MATJAŽ KLEMENČIČ:
**ZGODOVINA SKUPNOSTI
SLOVENSКИH AMERIČANOV
V PUEBLU, KOLORADO.** Maribor:
Mednarodna založba Oddelka za
slovanske jezike in književnosti,
Filozofska fakulteta Univerza
v Mariboru; Ljubljana: Inštitut
za narodnostna vprašanja, 2011.
(Mednarodna knjižna zbirka
Zora, 79) (Ethnicity, 13). 353 str.

Leta 2011 je kot 79. knjiga Mednarodne knjižne zbirke Zora izšla znanstvena monografija Zgodovina skupnosti slovenskih Američanov v Pueblu, Kolorado, Matjaža Klemenčiča, slovenskega zgodovinarja in rednega profesorja za novejšo in sodobno zgodovino, ki se ukvarja predvsem z zgodovino slovensko-ameriške skupnosti, zgodovino razpadanja Socialistične federativne republike Jugoslavije ter zgodovino koroških Slovencev. Z izidom monografije se je zapolnila znatna vrzel na področju proučevanja slovensko-ameriških skupnosti v ZDA, saj pred tem ni obstajalo nobeno znanstveno delo, ki bi celovito obravnavalo priseljevanje Slovencev v tedaj enega največjih železarskih in industrijskih središč na svetu, nastanek in razvoj slovenske skupnosti in naselbine v Pueblu, njen prostorski in družbeni razvoj, ekonomsko, politično, družbeno in društveno udejstvovanje prebivalstva slovenskega etničnega porekla na tem območju, njegovo vključevanje v ameriško družbo ter spreminjanje njegove socialno-gospodarske strukture od začetka priseljevanja pa vse do današnjih dni. Vse to in več je sedaj zapisano v monografiji, ki bralca seznanja z zgodovino največje slovenske izseljenke skupnosti zahodno od reke Misisipi, katero določajo pomembna društva, dogodki in osebnosti.

Avtor je v uvodu zapisal, da je namen monografije »predstaviti zgodovino slovenske izseljenske skupnosti v Pueblu v Koloradu od priselitve najzgodnejših slovenskih priseljencev do 21. stoletja, še zlasti procese njihovega prilagajanja novemu načinu življenja v novem življenjskem okolju in vključevanja v ameriško družbo.« Prvi slovenski priseljenci v Ameriki so bili večinoma zelo slabo izobraženi, brez znanja angleškega jezika in poznavanja ameriškega načina življenja. Ker je med njimi prevladovalo kmečko prebivalstvo, so se morali priučiti sodobnejšega industrijskega načina dela, ker so po večini izhajali iz podeželskega okolja, so se morali prilagoditi urbanemu načinu življenja v ameriških mestih. To je veljalo tudi za pripadnike slovenske skupnosti v Pueblu, »ki so se skozi desetletja postopoma spremenili iz tipične priseljske skupnosti v skupnost ameriških Slovencev in nato v skupnost slovenskih Američanov.« Da bi bralca seznanil s potekom tega zapletenega in večplastnega procesa, je avtor monografijo preudarno razdelil na šest poglavij, ki vsako zase predstavljajo pomemben del na poti spoznavanja zgodovine slovenskih priseljencev in njihovih potomcev v Pueblu.

Prvo poglavje o geografski legi in naravnih razmerah mesta Pueblo z okolico je namenjeno spoznavanju naravnih danosti mesta, ki so za priseljence predstavljale pomemben dejavnik pri izbiri cilja priselitve. Poglavje obsega 7 strani in obravnava geografsko lego in podnebne razmere v Pueblu in okolici ter naravne razmere v preriji, opremljeno je s tabelo s klimatskimi podatki ter diagramoma s podatki o mesečnih padavinah in temperaturah. Opisana je raba tal, predstavljena so bogata rudna nahajališča, ki so prispevala k hitremu gospodarskemu razvoju vsega

Kolorada, pri čemer je imel Pueblo s svojimi topilnicami in železarnami, ki so zaposlovale tudi mnoge slovenske priseljence, z ugodno prometno lego in zadostnimi količinami vode zelo pomembno vlogo.

Drugo poglavje obravnava zgodovino Puebla in okolice, obsega 44 strani in v prvem podpoglavju bralcu jedrnatost predstavi zgodovino Kolorada v času španske in francoske oblasti ter širitev ZDA proti zahodu, v drugem podpoglavju pa nazorno opiše razvoj Puebla in okolice. Pri tem posebej izpostavi ameriške raziskovalne odprave v Koloradu in prve nestalne naselbine v širši okolici današnjega Puebla, pojav »zlate mrzlice« v Koloradu ter nastanek mesta Pueblo, zgodovino mesta v obdobju »Divjega zahoda«, njegov razvoj v pomembno železarsko središče in njegov naraščajoč pomen znotraj meja zvezne države Kolorado, ustanovitev Južnega Puebla in zvezne države Kolorado, združitev treh mest z imenom Pueblo in Bessemer v City of Pueblo, industrijski razvoj mesta do katastrofalnih poplav leta 1921, katastrofalne poplave ter njegov razvoj po letu 1921. Za dobro razumevanje procesa družbene preobrazbe pripadnikov slovenske skupnosti v Pueblu je namreč nujno tudi poznavanje zgodovine mesta Pueblo, pri čemer je potrebno omeniti, da je do izida te monografije o zgodovini Puebla obstajalo zgolj nekaj poljudnih del, ki prikazujejo posamezne dogodke. Drugo poglavje monografije tako predstavlja tudi prvi celosten pregled zgodovine mesta Pueblo z okolico.

V tretjem poglavju se bralec na 62 straneh seznani z razvojem priseljevanja in etnično strukturo mesta Pueblo in okraja Pueblo. Na razvoj etnične strukture je znatno vplivala politika ameriških oblasti do priseljevanja, ka-

tere pregled do prve svetovne vojne je orisan v prvem podpoglavju, pregled po drugi svetovni vojni pa v tretjem podpoglavju. Analiza podatkov popisa prebivalstva za leto 1910 je pokazala, da so se priseljenci v Pueblo priselili iz 39 držav z vseh celin, govorili pa so 45 različnih jezikov, med katerimi sta bila tudi »slovenski« in »kranjski«. Podobno raznolikost izkazuje tudi analiza podatkov popisa ljudskega štetja leta 1980 o »predništvu« prebivalcev okraja Pueblo. V prvem podpoglavju je opisan tudi potek priseljevanja v Združene države Amerike do prve svetovne vojne, ki mu v drugem podpoglavju sledi natančen pregled narodnostnih razmer v mestu in okraju Pueblo do prve svetovne vojne, izdelan predvsem na podlagi analize podatkov popisa prebivalstva za leto 1910 (13th US Census of Population 1910), pri čemer se je avtor osredotočil na razvoj prebivalstva v Pueblu pred letom 1910 ter na strukturo prebivalstva mesta Pueblo, okraja Pueblo in njegovih zunajmestnih območij leta 1910 glede na materni jezik in državo rojstva. V četrtem podpoglavju so orisane narodnostne razmere v mestu in okraju Pueblo po prvi svetovni vojni, v petem podpoglavju pa so predstavljene pomembnejše priseljenjske skupnosti v Pueblu, in sicer irski, nemški in judovski priseljenci, Mehičani, italijanski priseljenci, temnopolto prebivalstvo ter kitajski in japonski priseljenci. V poglavju, ki je za lažje razumevanje in preglednejše branje opremljeno z mnogimi tabelami, sta razvoj priseljevanja in etnična struktura mesta ter okraja Pueblo podana v celoti, brez poudarka na slovenski etnični skupnosti.

Ta je podrobno predstavljena v četrtem poglavju o prostorskem in družbenem razvoju slovenske skupnosti v Pueblu in okolici od konca 19. stoletja do

danes. Na 66 straneh avtor v posameznih podpoglavjih obravnava naselitev Slovencev v Koloradu na splošno ter naseljevanje in številčni ter družbeni razvoj slovenske skupnosti v Pueblu do prve svetovne vojne z opisi naselitve Slovencev v Pueblu, njihovega števila in izvirnega območja, poselitve v mestu Pueblo ter stanja, starostne, spolne, zaposlitvene in izobrazbene strukture ob popisu leta 1910. Posebej so predstavljene problematika in razlage o izvoru izraza »Bojon«, s katerim so se pripadniki slovenske skupnosti identificirali od 19. stoletja do današnjih dni in je posebnost Puebla. Nadalje monografija bralca seznaja s prostorskim in družbenim razvojem skupnosti ameriških Slovencev v Pueblu do konca druge svetovne vojne s poudarkom na opisu dogajanja ob katastrofalnih poplaval leta 1921 ter njihovih posledicah za slovensko naselbino in s postopno selitvijo ameriških Slovencev iz njihovih tradicionalnih naselbin. V podpoglavju o prostorskem in družbenem razvoju skupnosti slovenskih Američanov v Pueblu po drugi svetovni vojni je opisana skupnost slovenskih Američanov v začetku 21. stoletja, posebno podpoglavje pa je namenjeno tudi razvoju podjetništva slovenskih priseljencev in socialni preobrazbi slovenske priseljenjske skupnosti v Pueblu, pri čemer avtor podaja značilnosti podjetništva slovenske priseljenjske skupnosti v Pueblu ter razvoj podjetništva med slovenskimi priseljenici v obdobjih pred prvo svetovno vojno, med obema svetovnima vojnoma in po drugi svetovni vojni. Poglavje je opremljeno s številnimi tabelami in zemljevidi s tematskimi prikazi slovenske naselbine v Pueblu.

Peto poglavje je s 75 stranmi najobsežnejše poglavje monografije in v petih podpoglavjih bralcu predstavi vsestran-

sko organiziranost Slovencev v Pueblu. Prvo podpoglavje obravnava katoliško cerkev v Koloradu ter nastanek in razvoj katoliške župnije Marija Pomagaj v Pueblu. Avtor podrobno opisuje vzroke za nastanek etničnih župnij v Združenih državah Amerike, poda pregled razvoja katoliške Cerkve v Koloradu, obravnava ustanovitve nemško-slovensko-slovaške katoliške župnije Marija Pomagaj in predstavi njeno delovanje v času župnika Bonifaceja Wirtnerja (1891–1894), župnika Cirila Zupana (1894–1939), ko je na njenem mestu zrasla slovenska etnična župnija, njeno delovanje v času župnika Anthonyja Roitza (1939–1943), v času župnika Daniela Gnidice (1943–1972) ter po njegovi smrti. V drugem podpoglavju so predstavljena pueblska društva bratskih podpornih organizacij, društvo sv. Jožefa št. 7 Kranjske slovenske katoliške jednote, Društvo sv. Marije Čistega Spočetja št. 104 Kranjske slovenske katoliške jednote, Koloradska federacija društev Kranjske slovenske katoliške jednote, društva Jugoslovanske katoliške jednote oziroma kasnejše Ameriške bratske zveze, društva Zapadne slovanske zveze ter društva drugih slovenskih bratskih podpornih organizacij v Pueblu. Tretje podpoglavje je namenjeno spoznavanju kulturnih društev in kulturnih dejavnosti slovenskih priseljencev v Pueblu ter dvoran, v katerih so se te dejavnosti odvijale. V četrtem podpoglavju avtor predstavi slovenske etnične časopise, ki so izhajali v Pueblu, v petem pa društveno organiziranost slovenskih Američanov v Pueblu v 21. stoletju. Poglavje je za boljšo predstavo opremljeno z zanimivimi slikami župnije Marija Pomagaj, slikami v njej delujočih župnikov ter slikami članov različnih društev. Poznavanje organiziranosti Slovencev v Pueblu v okviru župnije in znotraj bratskih podpornih

organizacij je za zainteresiranega bralca pomemben dejavnik pri spoznavanju skupnosti slovenskih izseljencev in njihovih potomcev, saj se na ta način seznani z načini njihovega povezovanja, formalnega in neformalnega druženja ter njihovim vsakdanjim življenjem, ključnega pomena pa je bila tovrstna organiziranost tudi za ohranjanje slovenske narodne identitete.

Zadnje, šesto poglavje monografije je namenjeno spoznavanju politične aktivnosti pripadnikov slovenske skupnosti v Pueblu in na 14 straneh predstavi politično participacijo slovenskih priseljencev v Pueblu in njihov odnos do stare domovine oziroma domovine njihovih prednikov ter opiše obiske nekaterih uglednih osebnosti iz stare domovine v Pueblu. V prvem podpoglavju so predstavljeni politični veljaki iz vrst slovenskih priseljencev iz Puebla na lokalni, državni in zvezni ravni, tamkajšnji slovenski priseljenici so bili večkrat izvoljeni za člane mestnega sveta, največ pa je v politiki dosegel Raymond (Ray) Peter Kogovšek, v Pueblu rojeni potomec slovenskih priseljencev, bivši član Predstavniškega doma in senator zvezne države Kolorado, trikrat izvoljeni ameriški kongresnik in častni konzul Republike Slovenije, ki še danes živi v Pueblu in se ukvarja z lobiranjem. V drugem podpoglavju so predstavljene dejavnosti pripadnikov slovenske skupnosti iz Puebla v zvezi s staro domovino, tako kot drugod v Združenih državah Amerike, so tudi pripadniki slovenske izseljenske skupnosti v Pueblu izražali svoja stališča ob treh najpomembnejših dogodkih v slovenski zgodovini 20. stoletja, in sicer v obdobju prve in druge svetovne vojne ter v času osamosvajanja Republike Slovenije. V tretjem podpoglavju so opisani obiski pomembnih osebnosti

iz stare domovine, ljubljanskih škofov Antona Bonaventure Jegliča in Gregorija Rožmana ter nekaj uglednih gostov iz sveta politike pred drugo svetovno vojno, slovenskih glasbenikov po drugi svetovni vojni in obiski posameznih diplomatskih predstavnikov Republike Slovenije po letu 1991. Po letu 2006 je, ne le na papirju, ampak tudi v praksi, zaživel prijateljsko sodelovanje pobratenih mest Maribora in Puebla, v okviru katerega je omembe vreden tudi obisk Puebla nekdanjega župana Mestne občine Maribor Borisa Soviča in prorektorja Univerze v Mariboru. Nenazadnje je v okviru tega sodelovanja na Colorado State University Pueblo leta 2008 predaval tudi avtor te monografije.

Zadnjemu poglavju sledijo zaključek na 4 straneh, povzetek v angleškem jeziku na 4 straneh, seznam virov in literature, diagramov, tabel in slik ter kazali osebnih in zemljepisnih imen. Pred uvodom monografije, ki obsega 7 strani, sta podana stvarno kazalo in seznam uporabljenih kratic.

Znanstvena monografija *Zgodovina skupnosti slovenskih Američanov v Pueblu, Kolorado*, Matjaža Klemenčiča predstavlja pomemben prispevek na področju proučevanja slovenskih izseljencev v Združenih državah Amerike. Do izida monografije leta 2011 namreč ni obstajalo nobeno znanstveno delo, ki bi celovito obravnavalo slovensko izseljenko skupnost v Pueblu, navkljub že dolgo poznanemu dejstvu, da se tam nahaja največja slovenska izseljenska skupnost zahodno od reke Misisipi. Dobro sta bili na tem območju raziskani slovenski naselbini v Leadvillu, Kolorado, in San Franciscu, Kalifornija, katerih zgodovino je Matjaž Klemenčič predstavil leta 1999 v znanstveni monografiji *Jurij Trunk med Koroško in Združenimi državami Amerike ter zgo-*

dovina slovenskih naselbin v Leadvillu, Kolorado, in v *San Franciscu, Kalifornija*, o zgodnjih slovenskih priseljencih v Pueblu pa je skupaj s Karlom Poglom (psevdonom) leta 2009 izdal monografijo *Jim Pugel and other Slovenian Pioneers of Pueblo, Colorado*, v angleškem jeziku. Ob prebiranju omenjenih del se je bralec seznanil s številnimi zanimivimi podatki, po izidu monografije o slovenskih Američanih v Pueblu pa lahko svoje védenje tudi ustrezno širi, umešča in primerja. Čeprav gre za znanstveno monografijo, je avtorjev jezik razumljiv tudi širšemu bralstvu, zato predstavlja monografija primerno branje tako za zainteresirane, o tej tematiki še nepoučene bralce, kot za strokovnjake, ki se zanimajo za slovensko izseljenstvo in tematiko izseljenstva nasploh. Monografija s svojimi dodelanimi rezultati večletnih avtorjevih raziskav nedvomno doprinaša k boljšemu razumevanju različnih vidikov življenja slovenskega izseljenstva v ZDA ter znatno prispeva k dosedanjemu poznavanju nastanka in razvoja slovenske skupnosti in naselbine v Pueblu. Z njenim izidom je bil dodan nov kamenček v mozaik raziskanih izseljenskih skupnosti.

Maruša Verbič

*Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta,
marusa.verbic@gmail.com*

22. SLOVENSKI SLAVISTIČNI KONGRES, SLAVISTIKA V REGIJAH – Maribor, Univerza v Mariboru, 29. 9.–1. 10. 2011

Kongres je lansko leto potekal v stavbi Univerze v Mariboru (Rektorat), Slomškov trg 15, Maribor, od četrтка, 29. 9., do sobote, 1. 10. 2011. Člani ožjega organizacijskega odbora Slovenskega slavističnega kongresa Maribor 2011 so bili: A. Valh Lopert, predsednica Slavističnega društva Maribor (SDM), M. Zemljak Jontes in N. Ulčnik, tajnici SDM, I. Voršič, blagajničarka SDM, B. Krakar Vogel, predsednica Zveze društev Slavistično društvo Slovenije (ZSDS), P. Jordan, tajnica ZSDS, M. Zaplotnik, urednik kongresnih gradiv in tiska. Aktivno so sodelovale študentke, članice Študentske sekcije SDM, V. Aleksovska, B. Brec, N. Ditmajer, S. Grobin, T. Kovačič, M. Marič, T. Skarlovnik, U. Uršnik, V. Zgoznik, in podiplomski študent D. Pukšič.

V četrtek, 29. 9. 2011, je bilo ob 9.30 odprtje kongresa v Veliki dvorani (predsednica ZSDS prof. dr. B. Krakar Vogel, podžupan Mestne občine Maribor J. Ujčič, rektor Univerze v Mariboru (UM) prof. dr. D. Rebolj, dekan FF UM prof. dr. M. Jesenšek, namestnica predstojnika Oddelka za slovanske jezike in književnosti FF UM doc. dr. M. Zemljak Jontes, predsednica SDM doc. dr. A. Valh Lopert). Sledila so plenarna predavanja s predstavitvami jezikoslovja, književnosti, didaktike na Univerzi v Mariboru in kulturnega življenja Maribora (akad. prof. dr. Z. Zorko: Slovensko jezikoslovje na Oddelku za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete Univerze v Mariboru, prof. dr. S. Borovnik: Raziskovanje slovenske literarne zgodovine na Univerzi v Mariboru, prof. dr. M.

Kordigel Aberšek: Didaktika mladinske književnosti – slovenski projekt, T. Parltljič: Literarni Maribor (»leposlovni« prispevek)).

Prva popoldanska sekcija – *pouk slovenščine v srednjih poklicnih in strokovnih šolah* (J. Lipnik: Estetsko in čustveno doživljanje umetnostnega besedila, M. M. Blažič: Slovenske pravljicarke – študija primera Elze Lešnik, T. Jelenko: Razvijanje različnih zmožnosti pri pouku književnosti in timsko delo, S. Pulko, M. Zemljak Jontes: E-slovenščina – izziv za učitelja in dijaka, Z. Božič: Zahtevnost poklicne mature iz slovenščine v primerjavi s splošno in vpis na univerzo, M. Dolinar: Pouk književnosti za mladostnike z učnimi težavami, M. Hodak: Besedilna pismenost dijakov srednjih strokovnih in poklicnih šol, M. Hedžet Krkač: Zaključni izpit iz slovenščine v srednjih poklicnih šolah).

Druga sekcija – *dejavnosti kateder in predavateljev mariborske slavistike* (M. Jesenšek: Mariborska slovenistika o slovenščini v alpskem in podonavskem prostoru, I. Stramljič Breznik: Inovativni besedotvorni vzorci – iz oglasne prakse k šolskemu jezikovnemu pouku, I. Voršič: Korpusni pristop pri raziskovanju leksikalnih posebnosti oglasov, M. Koletnik, A. Benko: Slovensko primerjalno strokovno narečno slovaropisje (na primeru koroške in panonske narečne skupine), M. Krajnc Ivič: Ožjeinteresni neposredni dvogovori z vidika prevzemanja replik in oblikovanja soslednih parov, P. Šek Mertük: Pravopisne napake v skladenjski rabi ločil, N. Ulčnik: Pregovori v procesu spreminjanja).

Tretja sekcija – *strokovne novosti iz širše slovenske slavistike* (N. Jež: Czesław Miłosz – pričevalec stoletja in njegov odmev pri Slovencih, A. Rozman: Prvi slovenski slovaki Viktor Smolej

(ob stoti obletnici rojstva), V. Osolnik: O slovenskem pesniku Stanku Vrazu, Z. Kovač: Stanko Vraz in Ivo Andrić kot medkulturna pisatelja, G. Nikolovski: O jezikovni osnovi stare cerkvene slovanščine – med makedonsko in panonsko teorijo, K. Silaj: Čefur v Sloveniji, Janez v Bosni: analiza prevodov romana Čefurji raus! Gorana Vojnovića v hrvaščino, bosanščino in srbščino, D. Krvina: Tekmovanje iz znanja ruščine v Sloveniji).

Ob 19.00 smo si v Lutkovnem gledališču Maribor ogledali predstavo Krst pri Savici ter veličastni minoritski samostan.

V petek, 30. 9. 2011, takoj po delovnem sestanku ZSDSDS – *predstavitev druge skupine kateder in dejavnosti mariborske slavistike* (J. Čeh Steger: Tematizacija živali v luči literarne ekologije, B. Vičar: Polom človeštva: rekonstrukcija človekovega odnosa do živali v Kunderovi Neznosni lahkosti bivanja, B. Bošnjak: Fantastični elementi v sodobni slovenski kratki prozi, K. Bergles: Povezanost teme in notranjega sloga v sodobni slovenski esejistiki na primeru književnih vprašanj, D. Haramija, M. Perko: Bralna značka in njenih petdeset let, M. Koletnik, A. Valh Lopert: Mariborski pogovorni jezik v gledališki uprizoritvi).

Druga sekcija – *lektorska vprašanja* (D. Verdonik: Govorni korpus kot lektorjev priročnik, H. Tivadar: Smiselno lektoriranje govorenih neumetnostnih besedil, J. Volk: Gledališki lektor v procesu nastajanja gledališke predstave, J. Repar Laković: Lektorska zbornica in lektorska licenca, A. Bizjak: Vpliv profesionalizacije lektorske stroke na slovensko jezikovno kulturo, V. Gjurin, E. Antončič).

Študentska sekcija – *predstavitev najboljših diplomantov slovenskih sla-*

vistik/slovenistik v preteklem letu (P. Jordan: Fanovska literatura in njen slovenski kontekst, Č. Močivnik: Podobe tujega v literaturi Ferda Godine, V. Jurak: Tematska analiza romana Doktor Živago, M. Smotlak: Primerjava feministične kritike literarnega prikaza žensk z ženskimi liki v romanu Parnik trobi nji, M. Agrež: Povezovalna funkcija besede le v Trubarjevem prevodu Lutrove Hišne postile, T. Markežič: Bolani na pljučah ali oglaševanje nekoč, A. Urh: Jezik mladostniških SMS-ov, M. Curk: Umeščenost prvin sociolektov v sodobni urbani prozi Andreja Ermenca Skubica in Gorana Vojnovića, D. Krvina: Glagolski vid in njegova uporaba na primeru ponavljalnosti (iterativnosti) v ruščini in poljščini v primerjavi s slovenščino).

Predstavitev strokovnih knjižnih novosti je potekala oba dneva.

Sledila sta ogled Maribora (pri Maistrovem spomeniku pričakali študenti, člani Študentske sekcije SDM z literarnim programom) in ogled Univerzitetne knjižnice Maribor (ogled knjižnice, Maistrove knjižnice in razstave Bralna značka, ki sta jo pripravili prof. dr. D. Haramija in M. Perko).

Okroglo mizo na temo *Slovenščina v javnosti in izobraževalni sistem v Republiki Sloveniji* je moderiral prof. dr. M. Stabej, izvedba pod okriljem sekcije Slovenščina v javnosti SDS (uvodni prispevki: M. Knez, Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik, FF UL, S. Krek, Inštitut »Jožef Štefan«, Amebis, d. o. o., V. Mikolič, Fakulteta za humanistične študije, Univerza na Primorskem, M. Lah, FF UL, D. Rosc Leskovec, Zavod RS za šolstvo, Predmetna skupina za slovenščino).

Ves čas kongresa so na kongresnih prizoriščih knjižne novosti razstavljale različne slovenske založbe.

Na skupni večerji sta bili podeljeni priznanji ZDSDS, in sicer prof. dr. Marko Jesenšku in Danici Križanič Müller, prof.

V soboto, 1. 10. 2011, je bila organizirana ekskurzija z naslovom *Kulturnozgodovinski utrinki iz jugozahodnih Slovenskih goric*. Udeležence je ob postankih na pomembnejših točkah (Zavrh, Trnovska vas, Destrnik, Dornava, Ptuj) izr. prof. dr. Bernard Rajh, organizator in vodja ekskurzije, popeljal med podrobnosti in zanimivosti kulturnozgodovinskih dogodkov ter osebnosti prostora s slovenistični poudarki v ospredju, zlasti z oblikovanjem in razvojem vzhodnoštajerskega knjižnega jezika.

Podrobnosti:

<http://projects.ff.uni-mb.si/sdm>.

Novo vodstvo Slavističnega društva Slovenije je poskrbelo, da so lahko učitelji ob predložitvi potrdila o udeležbi na

kongresu, programa in kratke refleksije v skladu s Pravilnikom o napredovanju zaposlenih v vzgoji in izobraževanju v nazive po nekajletnem premoru ponovno pridobili 1,5 točke.

Brez izdatne podpore lokalnih dobrotnikov bi bil Kongres mnogo skromnejši. Posebna zahvala velja Založbi Pivec in profesorici Alenki Glazer (več o sponzorjih na spletni strani SDM).

Refleksije predsednice ZDSDS prof. dr. Bože Krakar Vogel in nekatera pohvalna pisma lahko preberete na spletu: <http://sites.google.com/site/slavisticnodrustvo/kongres2011>.

Alenka Valh Lopert

Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta,
alenka.valh@um.si

Melita Zemljak Jontes

Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta,
melita_zemljak@hotmail.com

Navodila avtorjem

Slavia Centralis (SCN) je revija, ki objavlja jezikoslovne, literarnoteoretične in literarno-zgodovinske izvirne znanstvene prispevke s področja slavistike, odprta pa je tudi za take primerjalne interdisciplinarne raziskave. Revija objavlja prispevke v slovenščini, lahko tudi v drugih slovanskih jezikih, madžarščini, nemščini ali angleščini.

Recenzijski postopek

Vsak prispevek za SCN pregledata in ocenita dva neodvisna recenzenta ter ga predlagata za objavo.

Glavni urednik o tem pisno obvesti avtorja in mu posreduje morebitne pripombe, ki jih je potrebno upoštevati, da bo članek objavljen; končno uredniško besedo ima glavni urednik. Zavrženih rokopisov ne vračamo – glavni urednik o tem pisno obvesti avtorja. Uredniki lahko prispevke lektorirajo in jih (nevsebinsko) popravijo brez soglasja avtorjev.

Članki morajo vsebinsko in po tehnični pripravi besedila ustrezati naslednjim standardom:

- gre za še neobjavljene prispevke;
- oddati jih je potrebno v (1) elektronski obliki, združljivi z urejevalniki za okensko okolje, tehnični urednici na naslov: natalija.ulcnik@uni-mb.si in (2) rokopisu v dveh natisnjenih izvodih na naslov: Oddelek za slovanske jezike in književnosti – *Slavia Centralis*, Filozofska fakulteta, Univerza v Mariboru, Koroška cesta 160, SI – 2000 Maribor ali (3) po e-pošti v obliki pdf na naslov tehnične urednice.
- razprave naj obsegajo 25.000 do 35.000 znakov, ocene 14.000 do 18.000 znakov, poročila 6.000 do 8.000 znakov;
- sinopsis v slovenskem in angleškem jeziku naj obsega 5 do 8 vrstic; dodanih naj ima 4 do 6 ključnih besed;
- povzetek naj obsega 20 do 30 vrstic – razprave, ki so napisane v slovenščini, imajo povzetek v angleščini, neslovensko napisane razprave pa v slovenščini;
- pisava je Times New Roman, velikost črk 12 pik (izvleček in povzetek 10 pik), razmik med vrsticami naj bo 1,5;
- format papirja naj bo A4, robovi naj bodo 25 mm zgoraj, spodaj, levo in desno (severnoameriški format papirja z robovi širine enega inča);
- opombe naj bodo sprotne, vezaji, pomišljaji in narekovaji naj bodo v skladu s slovenskim pravopisom (oz. pravopisnimi normami jezikov, v katerih so razprave napisane);
- literatura naj bo navedena v besedilu in opombah v krajši obliki v oklepaju (Jesenšek 2005: 279), v daljši obliki pa na koncu razprave v seznamu literature in navedenk;
- če je v seznamu literature več del enega avtorja, naj pri vseh neprvih navedbah ime in priimek avtorja nadomeščata dva pomišljaja;
- če je v seznamu literature pri enem avtorju več navedenk istega leta, jih ločimo z malimi tiskanimi črkami stično ob letnici (2007, 2007a, 2007b);
- v seznamu literature navajamo:
 - monografija:

Marko JESENŠEK, 2005: *The Slovene Language in the Alpine and Pannonian Language Area*. Kraków: Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych Universitas.

Mihaela KOLETNIK, 2008: *Panonsko lončarsko in kmetijsko izrazje ter druge dialektološke razprave*. Maribor: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta. (Mednarodna knjižna zbirka Zora, 60).

-
- članek v reviji:

Martina OROŽEN, 1993: Kontinuiteta starocerkvenoslovanskega besedišča v slovenskem jeziku. *Slavistična revija* 41/1, 143–160.
 - članek v monografiji ali zborniku:

Zinka ZORKO, 2004: Izbrano besedje v narečjih severovzhodne Slovenije. *Besedovne lastnosti slovenskega knjižnega jezika in narečij*. Ur. Marko Jesenšek. Maribor: Slavistično društvo Maribor. (Zora 28). 170–228.

Miran ŠTUHEC, 2003: Esejistika narodnih tem in njen pomen danes. *Perspektive slovenistike ob vključevanju v Evropsko zvezo*. Ur. Marko Jesenšek. Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije. (Zbornik Slavističnega društva Slovenije, 14). 63–80.
 - slikovno gradivo, razpredelnice ipd. (izdelano v MS Excel) naj bo priloženo na posebnih listih, v tekočem besedilu pa naj bo označeno, kam sodi (podnapisi slik naj bodo v tipkopisu); za oštevilčenje se uporabljajo samo arabske številke;
 - mednaslovi so v polkrepkem tisku;
 - ponazarjalni zgledi in daljši navedki (brez narekovajev, stopnja 10 pik, odstavčno ločeni) so v ležečem tisku;
 - natančne informacije glede označevanja nestandardnih znamenj (označeni naj bodo z rdečo barvo in dodatno izrisani na robu besedila), ležečega in polkrepkega tiska dobi avtor pri tehnični urednici;
 - naslovna stran tipkopisa naj vsebuje: naslov članka, ime in priimek avtorja, naslov ustanove, na kateri dela, njegov elektronski naslov in naslov, na katerega bodo poslane korekture;
 - korekture je potrebno opraviti v desetih dneh.

Guidelines for contributors

The journal *Slavia Centralis* (SCN) publishes articles presenting original research in Slavic linguistics and literary scholarship; it is also open to interdisciplinary approaches. Papers may be published in Slovene and other Slavic languages, as well as Hungarian, German, and English.

Refereeing process

SCN is a double-blind refereed journal. Two independent reviewers referee each paper. If an article is accepted, the editor-in-chief informs the author in writing and conveys the requested emendations, if any, that must be made before the article is accepted for publication. Rejected manuscripts are not returned; however, the editor-in-chief informs the author in writing. Final editorial authority rests with the editor-in-chief. The editors reserve the right to make formal (non-substantive) changes to the paper without consulting the author.

The content and format of the articles must conform to the following criteria:

- The work must not have been published previously.
- Each article must be submitted in (1) electronic Windows-compatible format to the technical editor natalija.ulcnik@uni-mb.si and either (2) two printed copies on paper to Oddelek za slovanske jezike in književnosti – Slavia Centralis / Filozofska fakulteta, Univerza v Mariboru, Koroška cesta 160 / SI – 2000 Maribor or (3) by e-mail in PDF format to the technical editor.
- Articles should contain between 25,000 and 35,000 characters; reviews 14,000 to 18,000 characters, and reports from 6,000 to 8,000 characters.
- The English abstract should be 5 to 8 lines; it should include 4 to 6 keywords.
- The summary should contain 20 to 30 lines; articles written in Slovene will have an English summary; articles not in Slovene will have Slovene summaries.
- Articles should be written in 12-point Times New Roman font; the abstract should be in 10-point, line spacing should be 1.5.
- Paper format is A4, margins should be 25 mm on all sides or on North America letter-size paper with one-inch margins on all sides.
- Footnotes should be at the bottom of the page. Hyphens, n-dashes and m-dashes should be used as appropriate, according to the norms in the language in which the article is written.
- Bibliographical citations should be noted in the literature using in-text citations in parentheses, e.g., (Jesenšek 2005: 279), followed by full citations in a listing of references at the end of the article.
- If the bibliographical item has multiple works by the same author, subsequent citations of the author must replace the author's name with two m-dashes.
- If several items by the same author have the same year, subsequent articles should have a lower-case letter after the year, e.g., (2007, 2007a, 2007b).
- Citation format:
 - Monograph:

Marko JESENŠEK, 2005: *The Slovene Language in the Alpine and Pannonian Language Area*. Kraków: Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych Universitas.

Mihaela KOLETNIK, 2008: *Panonsko lončarsko in kmetijsko izrazje ter druge dialektološke razprave*. Maribor: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta. (Mednarodna knjižna zbirka Zora, 60).

-
- Journal article:
Martina OROŽEN, 1993: Kontinuiteta starocerkvenoslovanskega besedišča v slovenskem jeziku. *Slavistična revija* 41/1, 143–160.
 - Article in a book or anthology:
Zinka ZORKO, 2004: Izbrano besedje v narečjih severovzhodne Slovenije. *Besedovne lastnosti slovenskega knjižnega jezika in narečij*. Ed. Marko Jesenšek. Maribor: Slavistično društvo Maribor. (Zora 28). 170–228.
Miran ŠTUHEC, 2003: Esezistika narodnih tem in njen pomen danes. *Perspektive slovenistike ob vključevanju v Evropsko zvezo*. Ed. Marko Jesenšek. Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije. (Zbornik Slavističnega društva Slovenije, 14). 63–80.
 - Graphics, tables, etc. (produced in MS Excel) should be given on separate sheets and their placement should be indicated in the text (captions of pictures should be in the manuscript); use only Arabic numerals for numbering.
 - Subtitles should be in boldface.
 - Examples and longer quotations (without quotations, 10 point, with paragraph breaks) should be in italics.
 - Precise descriptions of non-standard signs (marked in red and noted in the margin), italics, and boldface, will be given to the author by the technical editor.
 - The title page should contain: the title of the article, the name and surname of the author, the title of his or her place of employment, the author's e-mail (for the receipt of proofs).
 - Proofs must be corrected and returned in ten days.